ANTONII ZENI
PATRICII VENETI

In Concionem Periclis & Lepidi
Ex libro primo hiſtoriarum
THVCYDIDIS
ET SALLVSTII,
COMMENTARIVS.

CVM PRIVILEGIO.

Venetijs, apud Bologninum Zalterium.
M D LXIX.

ANDREAE BADVARIO
CLARISSIMO VIRO,
ANTONIVS ZENVS S.

VETVS *ea eſt conſtanti doctorum hominum teſtimonio iampridem comprobata ſententia, Andrea Baduari vir Clariſsime, ex omnibus artibus, quæ ad uitam hominum inſtituendam, excolendam, ac certo ad beatitudinem præſidio muniendam pertinent, nullam aut uſu fructuoſiorem, aut dignitate ampliorem eſſe, quàm quæ ciuitatum inſtituendarum, ac regendorum populorum laudem ſibi aſſumit, & uindicat. Etenim cum primum ipſum uitæ finem continet, qui eſt omnium præſtantiſsimus, tum ceteris, quemadmodum*

facile peruenire ad eum poſſint, oſtendit; & habet præterea eas artes ſibi ſubiectas, & adminiſtras, quas omnes & uſu, & honore ceteris facile confitentur antecedere: inter quas neſcio quo pacto excellit, ac prope dominatur ea, quæ Eloquentiæ nomen habet, quòd ea uel ad ſua de rep. cónſilia ſuadenda, uel aliena diſſuadenda, uel ad innocentes homines in ciuitate retinendos, uel ad nocentes inde pellendos totam ſe ſe explicans una prope & ciuitatum conſilia gubernet, & iudicia dirigat, quorum præclara conſtitutione ſatis conſtat omnem bene conſtitutam conſtare rempub. Huic igitur arti qui aut remp. habent, aut de ea capeſſenda cogitant, in primis oportere ſtudere iam inde ab ineunte ætate & domeſticis exemplis multis, & eorum, quos uerebar, auctoritate impulſus cum intelligerem, ita meæ adoleſcentiæ tempus traduxi, ut cum rerum phyſicarum cogno-

ſcendarum

ſcendarum cauſſa in nobiliſsimis Itali.
gymnasijs Patauino, & Bononienſi uerſa-
rer, nunquam tamen a rerum ciuilium &
oratoriarum ſtudio oculos, mentem ue dei-
cerem. memineram enim, me præcipuo
Dei beneficio eius ciuitatis ciuem eſſe, in
qua, quòd libertate optatisſima frueretur,
& multorum conſilio regeretur, facile mea, quæcunque eſſet, excurrere induſtria, & meum elucere uel intelligendi, uel
dicendi ſtudium poſſet. ut omittam præmia, quæ ſemper in noſtra rep. bonis, ac bene ſentientibus, beneq; dicentibus hominibus propoſita non mediocri me ad omnes labores excipiendos accendere cupiditate potuerunt. Itaque ex gymnaſio Bononienſi poſt quinquennium tanquam ex frequentisſimo aliquo bonarum artium mercato ſic poſtulantibus rebus meis in patriam reuerſurus, ne tandiu ibi inani opera, & ſtudio fuiſſe uiderer, cepi conſilium, mecum aliquid

quid referre ex ijs, quæ diligentiore cura tractaueram. Fuerunt autem conciones duæ, una Thucydidis, altera Salluſtij a me accurata in primis explanatione, quoad per me licuit, illuſtratæ, quæ, quòd cauſſas ciuiles continerent, atque artificio dicendi præcellerent, facile, quibus potiſſimum elaborassem in ſtudijs, indicarent. Accedebat etiam, quòd nobiliſſima ſcriptorum ingenia, ac diuerſa rerum publicarum, in quibus illa uerſata eſſent, inſtituta, ac ſtudia, ſed tamen rei, ac tractationis ratione ſimilia, plurimùm & lectores legendo delectare, & ad dicendi laudem parandam non mediocriter iuuare poſſe intelligebam; præſertim uero eos, qui ſe totos cõſultationibus de rep. inſtituendis dedidiſſent: quæ præcipua noſtræ hoc tempore iuuentutis uidetur eſſe cura. nam quæ ſuaſionem grauiſſimam, belli nimirum continerent, ex magno propè concionum aliarum corpore excerpſi: quòd

id

id genus & uſu, & dignitate præſtantius, & Patricij Veneti ſtudijs conuenientius eſſet. quæ eadem me cauſſa impulit, ut in his explanandis non ſummum ſolum in artificio dicendi aperiendo ſtudium collocarim, ſed etiam in rebus ciuilibus aliqua ſæpe oportuna egreßione tractandis elaborarim, ac locorum, euentuumq́; ſimilium undique conquiſita collatione ornare tentauerim. Hæc autem quæcunque ſint, tuo potiſſimum dicanda nomini mihi putaui Andrea vir Clariſſime, ne omnino a recepta conſuetudine recederem eiuſmodi genere induſtriæ eius honorandi, cui me plurimum debere exiſtimarem. Etenim ſi merita ſpectem tua, ea tua uirtus eſt, iam inde a maioribus tuis nobilißimis hauſta, quorum gloria in hac rep. fuit maxima, ut iure ampliſsimus quiſque ab omnibus tibi honos debeatur. huius locupletisſimi teſtes ſunt eæ ciuitates omnes, quas maxima ſapientiæ,

atque

atque integritatis laude rexiſti, teſtisq́; ſenatus noſter, in quo tu propter uim eloquentiæ propè dominari uideris: ob quã etiam longe ante, quàm cuiquam alij ætatis noſtræ contigerit, ampliſsimos quoſque huius Reip. magiſtratus conſecutus es. Sin autem præcipuam tui colendi cauſſam exquiram, amor tuus erga me, fratresq́; meos, qui ad affinitatem accedit, quæ tibi cum auunculo meo Vido Mauroceno uiro integerrimo intercedit, pro tua humanitate eſt tantus, ut non ſolum hoc exiguum ingenij mei monumentum, ſed me ipſum quoque totum tibi, quemadmodum quidem cupido, uelim dicatum eſſe. Vale.

ANTONII ZENI
IN PERICLIS CONCIONEM
PRAEFATIO.

PRÆCLARAM Periclis concionem à Thucydide hiſtoriis ſuis inſertam expoſituri, atque uarium eius, quoad conſequi ingenio, ac diligentia poterimus, artificium expreſſuri, rem facturos opportuniſsimam arbitramur, ſi pauca prius de Thucydide, atq; ipſius dicendi ratione dicamus. ſiquidem tantum ad lectorum ſtudia commouenda ſcriptorum laus, & gloria pondus, atq; momentum habet, ut ipſorum ſæpe auctoritas apud plurimos pro ratione ualuerit. Quantus autem Thucydides, aut qualis fuerit, cum nobiles ab ipſo in iudiciis ſuperati oratores oſtendunt, tum uero unus Demoſthenes docere optime poteſt, qui tantum ei tribuit, ut, quemadmodum refert Plutarchus, ipſius hiſtorias octies manu ſua deſcripſerit. nam Dionyſius Halicarnaſſeus in eo libello, quem de Thucydidis hiſtoriæ iudicio ſcriptum ad Tuberonem miſit, non Demoſthenem ſolum quamplurima ex ipſo obſer- *De Thucydide.*

uaſſe, atque ad uerbum deprompſiſſe tradit, ſed alios etiam complures & hiſtoricos, & philoſophos, atque oratores idem diligenter feciſſe demonſtrat. immo uero in tanto honore ipſius ſcripta fuiſſe commemorat, ut præclariſsimi hiſtorici, & oratores illa ueluti regulam quandam ſcribendæ hiſtoriæ ſibi propoſuerint, & quaſi terminum quendam ſtatuerint, extra quem egredi nõ liceret iis, qui in rep. uellent excellere. Qui tamẽ eum tot laudibus afficit, idem eundem labibus, ac maculis multis aſpergit. ſiquidem ipſius & diuiſionem, & ordinem, amplificandi uſum, concionumque multitudinem reprehendit; multa etiam corrigit, & emendat; ſed in primis ipſum dicendi genus accuſat; id quod etiam in altero ad Ammæum libello apertius declarat. Id quod mirabile uideri poſsit, cum Demetrius Phalereus multo quàm ipſe ætate maior, & rhetor, & philoſophus eximius miris ubique in ſuo de dicendi generibus aureo libello Thucydidem iam pridem laudibus exornaſſet: immo uero, cum magnificum ei dicendi genus, quod reliquorum omnium digniſsimum eſſe uult, attribueret, eadem ferè omnia, quæ à Dionyſio reprehenduntur, ipſe laudaſſet; atq; ad hoc magnificum orationis genus maxime idonea, atque accommo-

data eſſe demonſtraſſet. Simile, atque par iudicium fuit etiam Dionyſii Longini, qui, cum in ſublimi illo ſuo dicendi genere hunc in primis nobis imitandum proponat, quæcunque uitupe rat Halicarnaſſeus, ipſe mirabiliter commendat. Quamobrem etſi facilis Thucydidis defenſio aduerſus Halicarnaſſeum proponitur: tamen hoc in præſenti relinquemus: præſertim uero cũ non in elocutione, ſed in inuentione Thucydidii eſſe uelimus. in qua quidem, & in iis, quæ ad ſententiarum grauitatem, enthymematum uim, & affectuum motum pertinent, mirifice ab ipſo met Dionyſio laudatur. id quod etiam repetit in epiſtola ad Cn. Põpeium. atque Cicero eum ita crebrum eſſe rerum frequentia iudicauit, ut uerborum propè numerum ſententiarum nume ro conſequatur, ita porrò uerbis aptum, & preſſum, ut neſcias utrum res oratione, an uerba ſen tentiis illuſtrentur. Illud autem, quod ex Marcellino, Dionyſio, ipſoq; met Thucydide colligitur, non prætermittendum eſſe duco, Thucydidem dedita opera, ac ſummo ſtudio huiuſmo di dicendi genus ſequutum eſſe, cum uideret eos, qui ante ſe fuiſſent, ſcriptores nuda, tenuiq; oratione uſos, atque proprietatem magis, quàm tropos adamaſſe, uerborumq; compoſitionem

ſimplicem conſectatos; Herodotum uero ornamenta quidem, atque uerborum delectum adhibuiſſe, at neq; uires, neq; magniloquentiam attuliſſe. quamobrem propriam ipſe dicendi formam, atque à reliquis hiſtoricis, & à uulgari conſuetudine remotam delegit, magnificoq;, atq; ſublimi hoc, quod uidemus, exquiſitiſsimo dicendi modo uſus eſt. itaq; Cicero in Orat. ſic ait. *Quo magis ſunt Herodotus, Thucydidesq; mirabiles, quorum ætas cum in eorum tempora, quos nominaui, incidiſſet, longiſsime tamen ipſi à talibus delitiis; uel potius ineptiis abfuerunt: alter enim ſine ullis ſalebris, quaſi ſedatus amnis fluit; alter incitatior fertur, & de bellicis rebus canit quodammodo bellicum.* Imitatus autem hic eſſe iudicatus fuit Homerum in delectu uerborum, & in accurata compoſitione, & in firmitate, pulchritudine, celeritateq; orationis; Pindarum in magnificentia, & ſublimitate characteris; Gorgiam in comparibus, & oppoſitis; & Perdiccam Chiũ in diligentia nominum. Hiſtoriam ſcribere aggreſſus eſt ab initio belli Peloponneſiaci, eam autem exornauit in Aegina inſula, ubi, cum in exilium ab Athenienſibus ob res male geſtas apud Amphipolim uigeſimo belli anno miſſus eſſet, otio uacauit. Hic ueritati adeo ſtuduiſſe fertur, ut apud Lacedæmonios, & apud Athenienſes,

qui

qui uera ſibi nuntiarent, ſumma mercede conductos habuerit. itaq; ἀγωνίσματα eius hiſtoriæ appellatæ ſunt, ac propterea etiam hiſtoria ei eſt conſecrata. Non potuit tamen morte ante quinquageſimum annum præreptus hiſtoriam perficere. nam etiam octauus hiſtoriæ liber ceteris incomptior eſt. quo factum fuit, ut illum nonnulli eius filiæ, aut Xenophonti adſcriberent. itaq; Dionyſius immerito in hoc Thucydidem reprehendit, quod non ubi promiſit hiſtoriam finierit. Ac de ipſius quidem eloquentiæ laudibus, hactenus. Nunc, quoniam conciones eius à Cicerone in Orat. ob obſcuras ipſarum, abditasq; ſententias, id quod in oratione ciuili uitium eſſe uel maximum cenſet, à forenſi, & publico uſu remouentur; id quod etiam cum eo, quod ab Ariſt. Rhet. tert. præcipitur, conſonum eſt, cum ait. *Concionum elocutio umbratilis utique picturæ ſimilitudinem imitatur, quia quanto maior turba fuerit, tanto longius ſpectatur. quare ſummum ſtudium in utraque inane, malumq; uidetur.* his de cauſis, ne meũ his auctoritatibus iudicium condemnetur, illud opponendum uidetur. quod in dicendo uitium eſſet uel maximum, id in ſcribendo laudatiſſimũ eſſe: eſt enim, ut ibidem docet Ariſt. longe diuerſa elocutio eorum, qui dicunt, & qui ſcribunt.

bunt. *Ceterum ſcriptionum elocutio eſt, quæ accuratiſsima, contentionum uero, quæ maxime cum actione coniuncta.* quare paullo poſt addit. *Quin ſi inter ſe comparentur orationes, quæ quidem ſcriptorum ſunt, in contentionibus anguſtæ, quæ uero oratorum quanquam bene habitæ, tamen inter manus uulgares habentur.* His adde, quòd Demoſthenes ipſe, qui dicere ex tempore putabatur, notatus eſt, quòd oratio eius lucernam oleret, ideſt, quòd ubique accuratiſsime, & quaſi ex ſcripto diceret, quod etiam indicant eæ partes orationum, quas ex una in alteram tranſtulit, ut Homerus uerſus. Accedit etiam id, quod in primis me mouet, quòd in noſtro Senatu doctiſsimis, ſapientiſsimisq; tantum uiris referto, ad quorum iudicium, & uoluntatem, ut oratio noſtra accommodata ſit, nobis eſt omne ſtudium, curaque ponenda, nihil non exquiſitum, & elaboratum, quodque in primis grauitatis plenum ſit, & omnino ſententiis, rationibusq; refertum, quales ſunt huius omnes conciones, afferri oportet. Eſt etiam illud animaduertendum, quòd non eadem ornamenta, & eundem apparatum capiũt hæ conciones, quæ ſunt hiſtoriis inſertæ, & quaſi caſtrenſes ſunt, atque illæ, de quibus tunc præcipit Cic. & Ariſt. quales ſunt illæ, quæ uere à Cicerone, Demoſthe-

ſtheneque recitatæ ſunt. Verum his in præſenti prætermiſsis, ego hanc potiſsimum concionem interpretandam ſuſcepi, quod inter ceteras omnes pulcherrima ſit, digniſsimaq;, in qua ſtudiũ, & obſeruatio ſingularis adhibeatur, idque non meo, ſed Dionyſii Halicarnaſſei iudicio, qui de ea ſic iudicat. *Ex concionibus uero illam magnopere ſum admiratus in primo libro Athenis habitam à Pericle, in qua agitur, ne Lacedæmoniis Athenienſes cedant; cuius hoc eſt initium. τῆς μὲν γνώμης, &c. quæ quidem oratio, & quod ad ſententias attinet, diuine eſt enunciata; &, quod ad compoſitionem partium, & figurarum non cohærentium, & coarctarum mutationes ſpectat, minime auribus eſt moleſta. in qua omnes eas uirtutes, quæ in concionibus uſurpantur, adhibitas uidemus.* Quare cum adeo admiratione, ſtudio, imitationeq; digna hæc oratio ſit, ſequitur, ut ad ipſam explicandam noſtram merito operam, atque induſtriam conferamus. Cum autem tria ſint, ut docet Ariſt. ex quibus omnis conſtat oratio; *is qui dicit, res, de qua dicit, & is, ad quem;* quorum cum perfecta ab oratore cognitio tenenda, tum ratio in dicendo diligenter habenda eſt, quippe in quibus eloquentiæ uis omnis conſumitur, & ex quorum uarietate diuerſitas omnis præceptorum oritur; iccirco, & nos his in præſenti Periclis oratione explicatis,

catis,deinceps artis præcepta indagemus; atque ab his,ueluti προλεγομένων loco præpoſitis, expoſitionis initium ducamus. ac primum de ipſo, qui loquitur,Pericle dicamus.

De Pericle. Magnus ergo uir Pericles, ac prope auctoritate, & gloria princeps ciuitatis Athenienſis fuit: ſiquidem multorum, & maximorum philoſophorum conſuetudine uſus Pythoclidis, Anaxagoræ,qui ob diuinam ſapientiam νοῦς dicebatur, ac denique Damonis, ut ex Platone in libro de natura hominis apparet, uarias inde, excellentesq; ſibi diſciplinas compararat, & cum ad has ingenii acumen adiungeret, inde, ut cenſet Socrates in Phædro, & mentis ſublimitatem, & in dicẽdo uim ſibi peperit. ex quo deinceps Olympii cognomen inuenit:etenim fulgurare,tonare, & Græciam permiſcere dicebatur, leposq; in illius labris habitaſſe à ueteribus comicis ferebatur. Verum cum adeo in dicendo ualeret, fiebat tamen, ut ob naturalem quandam in rebus omnibus grauitatem, ſummamq;, nec eam tamen inuidioſam,immo etiam popularem ſeueritatem rarius ad dicendum accederet, ſeq; ad res maximas tantum,ueluti Salaminiam triremem, reſeruaret. Quin etiam ex ingenua,moderataq; hominis natura,ſiue ex incredibili eius in patriã

amore,

amore, & caritate eueniebat; ut, ſi quando in ſuggeſtum ei eſſet aſcendendum, animi timore, metuq; ſemper aliquo perfunderetur. quare ab initio uota Diis, ne uerbum ſibi, quod minus è rep. foret, in mentem ueniret, facere ſolitus erat: eademque fortaſſe de cauſſa accidit, ut nulla fere ſcripta præter decreta quædam, ut inquit Plutarchus, ſiue etiam oratiunculas quaſdam, quas uidetur ſignificare Cicero ſe uidiſſe in Bruto; etiamſi illas Quint. falſo illi attribui exiſtimarit, ab eo in lucem edita fuerint. Sed ex eiuſdem præterea probitatis, moderationiſq; fonte ille etiã, qui & Fabio Maximo eſt attributus, prouidentiæ, cautioniſq; ſalutaris habitus emanauit: ob quem etiamſi inter reliquos omnes Athenienſes duces fortiſsimus, peritiſsimusq; imperator haberetur, nunquam tamen totius certaminis aleã experiri uoluit. Quare, cum ad omnia fere, quæ tunc inciderent bella gerenda prætor ſæpius, atque etiam αὐτοκράτωρ aliquando electus eſſet, ea omnia ſine uulnere, atque etiam ſine ullo militum detrimento, quos etiam, quod ad ſe attineret, immortales fore prædicare ſolebat, feliciſsime confecit. His igitur tantis, tamq; præclaris uirtutibus Pericles præditus ad remp. acceſſit. cumq; duæ in rep. Athenienſi partes eſſent,

C locu-

locupletum una, altera tenuiorum, ipſe populi partes amplexus eſt; tum ut præſidiis ſe contra inuidiam, tyrannidis ſuſpicionem, oſtraciſmiq; legem muniret, quæ ob diuitias, generis nobilitatem, amicitias multas, eximiasq; uirtutes, & inprimis, quoniam, ut Plutarchus ait, Piſiſtrato ſimilis eſſet, ſibi uehementer timebat; tum uero maxime, ut uires inde contra Thucydidis, Cimonisque diuitum partis potentiam compararet. qua in re liberalitatis præcipue popularis auræ optimæ captatricis inſtrumento uſus eſt: ex propriis enim facultatibus pauperes multos alere, ſenibus ueſtimenta præbere, petentibusq; nihil negare ſolebat, propriorum etiam agrorum maceriis ea de cauſa deturbatis cuicunque fructus permittebat. quin etiam non ſolum de ſuo, uerum etiam de publico, dum remp. adminiſtraret, liberaliſsimus, munificentiſsimusq; erat: ſpectacula enim, epulasq; plures ſæpius inſtituit; ædificia multa, ueluti naualia, mœnia, portum, murumq; medium, ut refert Plato in Gorgia, aliaque multa, quæ à Plutarcho diligentius enumerantur, ut inde populus lucri occaſionem haberet, facienda curauit; triremes etiam quamplurimas ædificauit, easq; ſæpius, & multas, unde naualis turba, quæ plurima erat, aleretur, emi-

ſit:

ſit: quin etiam illi primus ſtipendia præbuit, idemq; etiam primus de peditum ſtipendio tulit, quod Plato in Gorgia, & Vlpianus ad orationem de ſyntaxi prodiderunt: ſimiliterq; iudicibus mercedem idem conſtituiſſe, & Areopagi præterea conſilium in populi gratiam imminuiſſe, eiusq; auctoritatem afflixiſſe, ab Ariſtotele ſecundo Politicorum dicitur: ut alia omittam plurima, quæ ad popularem gratiam captandam pertinentia à Plutarcho adijciuntur. Quo factum eſt, ut quemadmodum teſtatur Plato in Alcibiade primo, non apud ſuos ciues ſolum, ſed apud uniuerſam prope Græciam, multasq; Barbarorum gentes omnia poſſe uideretur, ipſisq; ut idem confirmat in Theage, uolentibus Atheniensibus dominaretur. unde in eum reſp. Atheniensis ſtatum deuenit, ut, quemadmodum cenſuit Thucydides in ſecunda hiſtoria; uerbo quidem ſtatus popularis, re autem præſtantiſsimi uiri dominatus eſſet, quem quidem ut ab initio ſibi compararet, etiamſi, ut exiſtimauit Socrates in Gorgia, inſolentior, arrogantiorque populus Athenienſis ab eo redditus erat, poſteaquam tamen Thucydidis, Cimonis, Demoſthenisq; potentiam imminuit, non ita omnia populi libidini conceſsit, ſed modeſte, ſeuere, laudabiliterq;

terq; omnino ſe geſsit: ita ut, cum per quadraginta annos, ut eſt apud Plutarchum, reip. princeps extiterit, incorruptus omnino fuerit. itaq; cum à Samiis, regisq; miniſtris pecuniæ ſibi magna uis oblata eſſet, illas omnino repudiauit; relictumq; ſibi patrimonium in tot adminiſtrationibus ne una quidem drachma cumulauit; populo autem Athenienſi, cum manſuete eum, liberaliterq; tractaret, & regeret, non modo non aſſentabatur, ſed libere etiam, aperteq; ſæpius accuſabat, acerbiſsimeq;, ut Thucydides libro ſecundo, & Demoſthenes tertia Olynthiaca prodiderunt, obiurgabat. Cum tot igitur, tamq; præclaris uirtutibus in unum collatis princeps Pericles reip. Athenienſis & in dicendo, & in agendo procul dubio haberetur, nactus occaſionem, à qua eorum, quæ ad rem propoſitam pertinent, expoſitionis initium ſumemus, hanc concionem habuit.

De iis, quæ ad rem pertinent. Poſt bellum Perſicum Xerſis Lacedæmonii, & Athenienſes, qui in eo ceterorum duces, principesq; extiterant, ſe inuicem ſtatim æmulari, atque inter ſe diſsidere, & contendere incœperant: & per annos quinquaginta, etiamſi palam ſocii amiciq; eſſe uiderentur, quippe qui communia interim arma contra Aſiæ reges ferrent, clam

clam tamẽ inuidia odioq; mutuo uehemẽter ſlagrabãt, & quoquo modo alterius inuicẽ magnitudinem, amplitudinemq; imminuere, & impedire, quoad poterant, conabantur. ſæpius autem inter eos fœdera & icta, & renouata ſunt; ueluti quæ inter ipſos, & utriuſque ſocios tricennalia ultimo loco facta fuerant. quæ tamen non fuerunt diuturna. nam Athenienſes Corcyræis, qui in fœderibus nemini ſe ſocios addiderant, contra Corinthios Lacedæmoniorum ſocios auxilium tulere; itaque Corinthii Potidæatas, Bottiæos, Chalcidenſesq; Athenienſibus ſubiectos ad defectionem impulere, & cũ his contra Athenienſes pugnarunt; à quibus prœlio ſuperati ad Lacedæmonios ſtatim cum ceteris fere omnibus ſociis confugerunt; Athenienſes, quod iniuſte fœdera rupiſſent, accuſantes, & ad bellum contra illos ſuſcipiendum incitantes. Quare Lacedæmonii cum Corinthiorum querelis permoti, tum etiam, idq; in primis Athenienſium potentiæ metu compulſi, quorum opes, & auctoritas hoc interim ſpatio mirum in modum creuerant, decreuerunt fœdus eſſe uiolatum, & una cum reliquis ſociis eſſe illis arma mouẽda; id quod decretũ fuit quartodecimo anno poſt fœderis ſanctionem. Statim igitur mittunt legatos ad Athe-

nienſes

nienſes petentes, ut piaculum Mineruæ diluāt, eo conſilio, ut Pericles, quem eo quòd ſtatum popularem foueret,& ſibi ſemper aduerſaretur, oderant, Athenis pelleretur; erat enim Cliſthonis,qui eo crimine primus obſtrictus fuerat,pro genies. quibus Athenienſes;ut & ipſi Neptuni, atque Palladis pariter piaculum expiarent, reſponderunt. Secundo etiam per alios legatos petierunt Peloponneſii ab Athenienſibus, ut à Potidææ obſeſsione recederent, dimitterent liberos Aeginetas,& ut Megarenſium decretum reſcinderent,quibus multo minus paruerunt. Poſtremo niſi liberos Græcos omnes dimitterent, bellum denūtiarunt. Qua de re conuocata concione apud Athenienſes, cum multa, uariaq; ab aliis dicta eſſent,hæc Pericles locutus eſt,in quibus populum ne Lacedæmoniorū mandatis obtemperet,ipſisq; nullo pacto cedat,ſuadet,& ad bellum ſuſcipiendum hortatur. Atque ex his quidem ea,quæ ad rem,de qua Pericli dicēdum eſt, pertinent,quæque uniuerſæ huic orationi ſubiiciuntur,non difficile erit uidere. ſiquidem,ut in unaquaque ſcientia ſubiectam rem eam eſſe iudicamus, quæ in ea præcipue conſideratur, & ad quam reliqua omnia referuntur: ita etiam in orationibus ſingulis id,cuius cauſſa illæ ſuſcipiuntur,

tur,

tur, & ad quod oratoris ſtudium, eloquentiæq; uis omnis dirigitur, ipſarum propoſitū eſſe exiſtimamus: quare cum in præſenti concione hæc omnia ad bellum Athenienſibus contra Lacedæmonios ſuadendum dirigantur, ob quod etiam tota hæc oratio conſtituta eſt: quin hoc eiuſdē ſubiectum, materies, propoſituſq; finis ſit, nemini dubium uideri debet. cuius cognitio quoniā tantum ad cetera omnia intelligenda pondus, à principio habere ſolet, ut inde reliquæ omnes cognitiones ortum trahere uideantur; de hoc mihi in præſenti, antequam explicationem aggrederer, dicendum in primis, ac diſputandum neceſſarium eſſe exiſtimaui: Quin etiam, quoniam in prioribus reſolutoriis, cap. de abundantia propoſitionum docet Ariſtoteles rationes, atque argumenta ad propoſitum omne probandum, ex concluſionis terminis hauriri; & de terminis quoque propoſitæ in hac concione cōcluſionis dicendum, explicandumq; à nobis uidetur: nam & in Rhetoricis quoque idem ſæpius hoc oratoribus præcipit eſſe faciendū. Quare ſequeretur, ut in præſenti de Athenienſibus; id quod concluſionis propoſitæ τὸ ὑποκείμενον eſt, itemq; de bello, atque Lacedæmoniis hoſtibus, quæ τῷ κατηγορουμένῳ loco ſunt, quæcunque ipſis inſunt,

ſunt,

ſunt, exponeremus, & ea in primis, ex quibus Pericles uidetur argumenta ſumpſiſſe. Verum de his, ubi ad ſuaſionis tractationẽ peruenerimus, dicendi locus erit. Nunc, quoniam ad unamquanque rem percipiendam, & diſtinguendam, ipſius generis cognitio mirum in modum ualet, oratoris autem omnis ſubiecta materia ad tria genera deducta eſt, ſub quibus etiam, ueluti tribus rhetoricæ formis, & partibus ſingula à rhetoribus præcepta traduntur; ideo & nos, ad quodnam horum generum hæc noſtra oratio redigatur, aperiamus, neque uero hæc quæſtio magnam habet difficultatem, ſi quis, quæ dicta ſint, accurate meminerit: nam cum in belli ſuaſione, hæc uniuerſa oratio poſita ſit, id quod unum eſt ex iis quinque, de quibus maxime conſilia dantur, generi ipſam deliberatiuo adſcribendam eſſe, manifeſtum eſt. Sed quia hæc nimis ſimplex cognitio, & admodum generalis conſideratio uidetur, unde ab oratoribus alia diſtinctior, arctiorq; adhuc ad inueniendum ratio excogitata eſt; hæc cuiuſmodi in præſenti oratione adhibita fuerit, à nobis exponendũ eſt. Parata ab oratore materia de qua dicat, atque orationis genere reperto, conſiderandum eſt ſubito, quid ſit id, quo referẽda ſit ei omnis oratio, ideſt in quo

con-

controuerſia conſiſtat, quo remoto non eſſet opus oratione: neque enim eſt ſatis cauſſæ genus cognoſcere, ſed uidendum eſt, in quo uerſetur quæſtio, ad quam ſint argumenta accommodanda; quod intelliget, ſi uiderit, quid ſibi conueniat cum aduerſario, quid non conueniat: in omni enim genere dicendi, ut eſt apud Ariſtotelem Rhetoricorum ſecundo, aut eſt, aut ponitur eſſe aduerſarius, qui diſſentiat. ac ex his quidem ſtatus ſubito, qui ea de cauſſa στάσις græce dicitur, quòd in hoc cauſſa conſiſtat, ibique ſit cauſſæ congreſſus, colligitur. de his autem ſtatibus etiamſi non adeo aperte Ariſt. ut Latini, tradiderit, at eos tamen ipſum cognouiſſe, pluribus eius Rhetoricæ locis confirmare poſſem, quos, ne uerboſior ſim, in præſenti prætermittam. Latini uero adeo inter ſe hac de re diuerſa præceperunt, ut, quemadmodum cenſuit Quintilianus, in hoc illi præcipue ſtudium poſuiſſe uideantur. itaque nec qui ſit numerus, nec quæ nomina, nec qui generales, qui ue ſpeciales ſint ſtatus, inter eos conuenit. quibus nos dummodo hos ſtatus non minus in ſententiæ dictione, quàm in ceteris orationum generibus reperiri conceſſerint, & oratori ſemper eſſe huiuſmodi conſtitutionem ad argumentorum in-

uentionem neceſſariam, facile hoc tempore, & abſque ulla diſputatione reliqua omnia condonabimus. Cicero certe tantum abeſt, ut hoc neget, ut quonam modo iidem in ipſis deliberationibus exiſtant ſtatus, pluribus in Topicis explicuerit. & in ſecundo de Oratore nihil non aut in facti, futuri ue, aut in qualitatis, aut finitionis quæſtionem cadere, Antonium aperte affirmantem introduxerit. Sed & Ariſt. libro tertio artis rhetoricæ idem uidetur innuere his uerbis. *In concionibus aut euentura non eſſe contendemus, aut euentura illa quidem, quæ ille cenſet, uerum iuſta non eſſe, aut non utilia, aut non tantopere.* Qui nam igitur ſunt ii ſtatus, qui in hac noſtra cauſſa reperiuntur? Quemadmodum orator ex ſtatuum inuentione argumenta deinceps ad illos accommodat, ſic in ſcriptarum orationum examinatione ſtatus, qui nam in eis ſint, ex argumentorum cognitione colliguntur. id quod nobis in præſenti eodem modo præſtandum eſt. Argumenta igitur omnia, ut uidebimus, in hac oratione ad honeſtatem, neceſsitatem, ſiue utilitatem, & ad facilitatem oſtendendam tendunt. duos igitur habet hæc oratio ſtatus, negotialem, & coniecturalem; negotialem, quatenus honeſtatis, & neceſsitatis ratio aſſumitur; coniecturalem, quate-

nus

nus facilitatis. *Negotialis eſt*, ut cenſet Hermogenes, *diſputatio de re futura*, εἰ δεῖ γενέσθαι τόδε, ἢ μὴ γενέσθαι. *an oporteat aliquid facere, uel non facere, dare, uel non dare: ueluti, utrum ſepeliendi ſint Barbari ad Marathonem interempti*. hunc autem pro ſpecie quadam rationalis ponit, qui & ipſe ad qualitatem ab eodem reducitur: differt autem negotialis hic ſtatus à iuridiciali tempore ſolum, iuris enim utrique ſunt. itaque non erit admodum diuerſa Hermogenis ſententia ab ea Ciceronis in Topicis, qui etiamſi huiuſmodi diuiſionem non attulerit, in deliberationibus tamen, cum aliquid de utilitate, honeſtate, æquitateq; diſſeritur, deq; iis, quæ his ſunt contrariæ, ſtatus aut iuris, aut nominis docet incurrere. Coniecturalem autem ſtatum in ſententiis dicendis tunc oriri, cum aut futura, aut facilia perſuadentur, aut negantur ea, quæ aut omnino fieri non poſſunt, aut non ſine ſumma difficultate, admonet Cicero in Topicis ibidem. Sed de his, quæ ad rem ſubiectam pertinent, ſatis ferè diximus. illud autem noſtræ inſtitutæ ſcriptionis, & temporis uidetur eſſe, ut ad auditores ſermonem noſtrum conferamus.

Auditorem autem populum eſſe, concionis nomen declarat, concionis uero in Athenienſi republica tanta erat poteſtas, ut eius arbitrio uni- *De auditore.*

uerſæ fere reipublicæ adminiſtratio permiſſa eſſe uideretur. huic enim & legum, & ſacrorum, & magiſtratuum, belli pariter, ac pacis, præmiorum etiam, & honorum, necnon & aliquorum iudiciorum ius fuit. cui tamen & Quingentumuirum, & Areopagitarũ ſenatus præpoſitus erat, nimirum ut his duabus quaſi anchoris ipſa fluctuans regeretur. quare ut etiam in aliis quamplurimis reip. inſtitutionibus, ſic & in hac ſimilis Athenienſis reſp. noſtræ uidetur eſſe. ſiquidem illorum concio noſtris comitiis, ſenatus Quingentumuirum ſenatui Rogatorum, atque Areopagitæ Decemuiris comparari optime poſſunt. quibus omnibus conſiliis, ut etiam apud nos, ſui ſingulis præfecti inſtituti erant. de horum autem republica pulcherrimus extat Xenophontis libellus, multa etiam reperiuntur apud Ariſtotelem libro ſecundo Politicorum, atque Plutarchum in Solone: at diligentius, exquiſitiusque Carolus Sigonius Romanæ æque, atque Græcæ antiquitatis Pater quatuor libris eius iura perſecutus eſt. noſtræ uero diuina inſtituta uir diuinus Gaſpar Contarenus Cardinalis diuinitus aperuit, & explicuit. Quòd uero ad Athenienſis reip. populi conditionem ſpectat, ipſum quidem ingenio, doctrina, iudi-

cio, atque eloquentia inter ceteros plurimum ualuiſſe, Ciceronis, antiquorumq; omnium ſcripta loquuntur. ut autem & ad iram, & ad miſericordiam procliuis, natura ſuſpicax, comitate ridiculorum, & iocorum delectatus fuerit, ac laudis propriæ ſtudioſus, nec tamen obiurgationem indignatus ſit, de humanitate item eius, & clementia, plura ſunt apud Plutarchum in Præceptis politicis, quorum etiam omnium, & plura exempla, teſtimoniaque afferuntur. ac de iiſdem ſingulis illum & in Demoſthenis, & in Thucydidis, aliorumque græcorum oratorum concionibus aliquando accuſari, aliquando uero laudari ſæpiſsime uidemus. Reſpublica uero Athenienſis eo tempore, ut ex Thucydidis, Xenophontis, Plutarchique horum temporum monumentis perſpicitur, populari ſtatu regebatur. Quare cum oratio omnis ad auditorem referatur, auditorum autem ſtatus, natura, ingeniumque, ut ubique Ariſtoteles, Plutarchus eodem loco, & ſæpius Cicero præcipiunt, diligenter cognoſcenda, atque inſpicienda ſint, ad quæ deinceps omnis noſtra oratio accommodanda eſt, iccirco hæc breuiter, ſtrictimq; attigiſſe ab huius noſtri ſermonis officio uiſum eſt non abhorrere. Nunc quoniam ſimilitudine res facilius

lius percipiuntur, eſt intelligendum, huic orationi ſimilem magna ex parte illam Annibalis eſſe ad Antiochum apud Liuium libro trigeſimo quinto. ſimillima uero, uel ſi artem, uel ſi materiem ſpectes, eſt concio Archidami Lacedæmoniorum regis hoc eodem Thucydidis libro.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ

ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΤΟΥ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ Στρατηγοῦ ἐκ τῆς πρώτης τοῦ θουκυδίδου ξυγγραφῆς

ΤΟ ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΤΗΣ μὲν γνώμης ὦ ἀθηναῖοι ἀεὶ τῆς αὐτῆς ἔχομαι, μὴ εἴκειν πελοποννησίοις: καίπερ εἰδὼς τοὺς ἀνθρώπους οὐ τῇ αὐτῇ ὀργῇ ἀναπειθομένους τε πολεμεῖν, καὶ ἐν τῷ ἔργῳ πράσσοντας, πρὸς δὲ τὰς ξυμφορὰς καὶ τὰς γνώμας τρεπομένους. ὁρῶ δὲ καὶ νῦν ὅμοια, καὶ παραπλήσια ξυμβουλευτέα μοι ὄντα. καὶ τοὺς ἀναπειθομένους ὑμῶν δικαιῶ τοῖς κοινῇ δόξασιν, ἢν ἄρα τι καὶ σφαλώμεθα, βοηθεῖν, ἢ μηδὲ κατορθοῦντας τῆς ξυνέσεως μεταποιεῖσθαι: ἐνδέχεται γὰρ τὰς ξυμφορὰς τῶν πραγμάτων οὐχ ἧσσον ἀμαθῶς χωρῆσαι, ἢ καὶ τὰς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου: διόπερ καὶ τὴν τύχην, ὅσα ἂν παραλόγως ξυμβῇ, εἰώθαμεν αἰτιᾶσθαι.

CONCIO

PERICLIS PRÆTORIS ATHENIENSIVM ex libro primo hiſtoriarum Thucydidis.

PROOEMIVM.

EIVSDEM *adhuc ſententiæ ſum Athenienſes Peloponneſijs cedendum non eſſe: quanquam non ignoro non eadem ira homines ad bellum impelli, atque in ipſo ſe negotio gerere, verum pro euentibus ſententijs variari.*

riari. video autem & nunc ſimile mihi, atq; par conſilium eſſe dandum. Poſtulo autem à vobis, quicunque in meam ſententiam vene ritis, communibus decretis, ſi qua in re lapſi fuerimus, opem ferre, aut, ſi recte rem geſſerimus, prudentiam vobis non aſciſcere; accidit enim rerum euentus non minus temere, quàm hominum conſilia ſuccedere; itaque in ijs, quæ præter rationem ceciderunt, fortunam accuſare ſoliti ſumus.

Quatuor ſunt, quæ orator in conficienda oratione præſtare ſolet; primum rem ipſam, de qua eſt illi dicendum, diligenter conſiderat, ad quam etiam cauſſæ genus, & ſtatum, & ſui, auditorisq; perſonam refert. deinde omnem in argumentorum, affectuum, & morum copia paranda operam ponit. tertius eſt labor in inuentione, & ſelectione uerborum; ut ea aperte, ornateq; dicat. ad extremum, hæc omnia ordine, locoque diſponit. Quare ſi oratorum in ſtruendis orationibus conſuetudinem nos in eiſdem obſeruandis, explicandisq; imitari uellemus, conſequens eſſet, ut poſt ea, quæ de re, perſonisq; huic orationi ſubiectis diximus, de fide, elo-

elocutioneq; huius orationis exponeremus. id quod non ita tamen, ut illis, nobis faciendum eſt: nam cum hæc in perpetua oratione, ſicuti ſanguis in corpore, fuſa ſint, ut quæque ex arte adhibita fuerint, ita à nobis ſuis locis ſingula, præſertim uero, quæ inuentionis erunt, notabuntur. interim de partibus orationis loquamur. Quemadmodum igitur nihil eſt, quod ordine, & diſpoſitione oratori utilius, magisque neceſſarium ſit, ſic nulla eſt res in tota oratoria facultate, de qua difficilius certa, & definita præcepta tradantur. nam cum oratoris finis, animusque ad unum oratorem referatur, mirum eſt, quàm multis, & diuerſis modis ipſius gratia diſpoſitio ſæpius uarianda ſit. Vnde non ſolum de numero, ſed etiam de ordine harum inter ſe orationis partium magna inter rhetores diſſenſio orta eſt, qui cum in reliquis ferè omnibus diſcrepent, in hoc tamen omnes conſentiunt, ut duæ præcipuæ, & cuiuis orationi in primis neceſſariæ partes ſint; una, qua res, de qua dicendum eſt, proponatur; altera, qua res illa demonſtretur, quarum illa propoſitio, hæc uero fides ab Ariſtotele appellatur; reliquæ uero, quæ, quot, qualesque ſint, omnes, pro ut tempus, locus, occaſioque poſtulat, oratoris ar

bitrio permittuntur. Atque his etiam duabus tantum partibus præſens hæc noſtra oratio continetur; idque iure; nam cum reliquæ orationis partes ad corruptelam auditoris referantur, in genere quidem deliberatiuo eò quòd auditor, ut tradit Ariſtot. in procemio Rhet. propriis de rebus iudicat, minus operæ pretium eſt extra rem dicere, uerũ nihil aliud fere opus eſt, quàm demonſtrare ita rẽ ſe habere, ut ait ille, qui conſulit. Quin etiam eiuſdem exordium non nimis apparatum, exornatumq; eſt, quale eſt in ſuaſionibus Demoſthenis, & Ciceronis. huius rei duæ ſunt cauſſæ: una, quòd ex Ariſtotelis ſententia, Ciceronis, & Quintiliani deliberationes fere exordio carent, aut non admodum magno inſtructæ ſunt; altera, quòd diuerſa eſt ratio concionum earum, quæ in hiſtoriis interpoſitæ ſunt, atque illarum, quas ſcriptas nobis uel Demoſthenes, uel Cicero reliquerunt: in his enim omnia orationis ornamenta ſe effundunt, in illis parcius omnia attinguntur. ſed tamen quoniam abrupto initio non eſſe utendum docet Quintilianus, atque Ariſtoteles, quia quæ eo prædita non ſunt, abrupta uideantur; propterea ratio quædam tenenda eſt, ne undelibet incipiamus. Ariſtoteli autem placet, *rationem exordiorum*

in

in ſuaſionibus peti debere à iudicialibus cauſſis, ut aut à noſtra, aut ab eius, qui diſſentiat perſona ordiamur, niſi ipſi rem tantam iudicent, quantam uelis, aut maiorem, uel minorem, quàm uelis, ut aut crimen inferendum ſit, aut diluendum, aut res augenda, aut minuenda. id quod in præſenti parte optime præſtat Pericles. præter enim id, quod omnium procemiorum proprium, ac neceſſarium munus eſt, uidelicet conſilii ſui explicationem, nil aliud agit, quàm quòd obiectiones, quæ fortaſſe afferri potuiſſent, depellit: in quibus etiã ſimul apparet, quomodo & ex moribus, cum prudentiæ, caritatis, fidelitatisque in ſuos ciues opinionem excitat, itemq; ex affectibus, cum iram mouet, fidem orationi ſuæ faciat. quibus omnibus attentionem, docilitatem, beneuolentiamq; ſibi comparat apud auditores.

2 EIVSDEM ADHVC SENTENTIÆ SVM ATHENIENSES PELOPONNESIIS CEDENDVM NON ESSE. Breuiſsime, ac paucis uerbis ſtatim à principio ſententiam ſuam, ut rhetores omnes docent eſſe faciendum, explicat, quæ ſanè hæc eſt. Cum Lacedæmonii partim, ut diximus, Corinthiorum, reliquorumq; Peloponneſiorum, atque ſociorum precibus fatigati, partim uero, idque in primis metu, atque inuidia adducti, quod adeo creſceret Athenienſium po-

tentia, tres ad Athenienſes legationes miſiſſent, ea, quæ in argumento commemorauimus, impe rantes, aliter bellum illis denuntiantes, Pericles illorum mandatis non obediendum, neque Pelo ponneſiis cedendum, uerum bellum potius ſuſcipiendum eſſe cenſet. His autem uerbis, dum de bello ſuſcipiendo proponit, quod inter cetera, de quibus conſulitur, maximum, grauiſsimumq; eſt, attẽtionem fortaſſe parere dicendũ eſt. *Attenti enim,* inquit Ariſtoteles, *auditores rebus magnis, propriis, admirabilibus, iucundis fiunt.* Vnde Iſocrates in oratione de pace, ex huius materiæ magnitudine aperte attentionem parat pluribus uerbis, & rationibus. Dum autem, de quo dicturus eſt, proponit, docilitatem etiam facit; quæcunque enim ad doctrinæ facilitatem ſpectant, ea omnia docilitatis propria ſunt, ut τῆς εὐμαθείας nomen declarat. eſt autem ualde coniuncta docilitas cum attentione, id quod etiam admonet Cicero in primo de inuentione. *Et cum docilem facere uelis, ſimul attentum facias oportet, nam is maxime docilis eſt, qui attentiſsime eſt paratus audire.*

EIVSDEM ADHVC SENTENTIÆ. Prudentiæ ſimul cum ſententiæ expoſitione opinionem excitat, id quod, ut præcipit Ariſtoteles initio ſecundi libri Rhetoricorum, maxime ualet

ad

ad fidem oratori comparandam,cum ab ipſo inter ea, quæ moratam efficiunt orationem, primum numeretur. *Tres enim cauſſæ,*inquit,*exiſtunt, propter quas præter demonſtrationes oratori fides adhibeatur, prudentia, uirtus, & beneuolentia: ſiquidem fallunt in iis, de quibus dicunt, uel conſilium dant, aut his rebus omnibus, aut aliqua harum, quia aut propter imprudentiam non recte id opinantur, aut recte opinantes propter improbitatem ea ſilent, quæ opinantur, aut prudentes, & probi ſunt illi quidem, uerum parum beneuoli. quare,&c.* Eſt autem quemadmodum perturbationũ motus iudiciali, ſic morata oratio deliberatiuo generi in primis accommodata. atq; ille quidem perorationis,hæc uero proœmii magis propria. itemque ille ad auditores, hæc autem ad oratorem refertur; quemadmodum & argumenta etiam ad ipſam præcipue rem accommodantur. quare hæc ſola artificioſa, illa uero duo additamenta ab Ariſtotele eſſe iudicata ſunt. De hac autem per mores fidei pariendæ ratione uarie, atque imperfecte fere ab omnibus traditum eſt. Cicero quidem in ſecundo de Oratore cum tres in dicendo rationes ſtatuiſſet, unam conciliandorum hominum,alteram docendorum,tertiam concitandorum, per primam illam ea,quæ ad mores oratoris,& eius, pro quo, & in quem dicit

dicit orator, pertinerent, intellexit: de qua tamen eo in loco pauca ſane præcipit, neque alibi, etiamſi eam quodammodo in Perfecto Oratore, atque in Partitionibus attingat, ipſius tractationem inſtituit. Hermogenes uero, quanuis de hac ſatis abunde tradiderit, ad elocutionem tamen eam ſolum totam accommodauit. Ariſtoteles autem de moribus tribus in locis in Rhetoricis præcepta dedit. nam & ab oratoris perſona iis, quos dixi, modis, ſermonem ducendo, & ad auditorum conditionem, naturam, ætatemque apte loquendo, fidem fieri; itemq; ex dicendi quodam ſuo genere orationem, quæ morata dicitur, formari, demonſtrauit. Inter ea uero, quæ ad proprios oratoris mores fingendos, fidemq; ei hoc pacto conciliandam pertinent, prudentia ſemper plurimum ualet, ac præcipue in conſilio dando; cum enim conſultatio in prudentia maxime, quæ humanarum actionum regula eſt, uerſetur, iis fere, quos huiuſmodi eſſe exiſtimamus, aſſentimur, quos autem imprudentes, imperitosque ducimus, ne rationibus quidem eorum firmiſsimis credimus. Prudentiam autem Periclem his uerbis præſeferre ea ratione dico; nam ſi præcipuum, ut docet in Ethicis Ariſtoteles, prudentis munus eſt, recte

con-

conſulere, unde omnino prudens eſt ὁ βουλευτικός, recta autem conſultatio, eo quòd circa ſingularia uerſetur, experientia tantum fiat, ſitque rectitudo, quæ ſecundum utilitatem ad quendam finem ſpectet, non ne ſummam ille prudentiam aliqua in re demonſtrarit, qui de ea ſe iam recte conſultaſſe oſtendens, cum eam utilem, bonamque ratiocinando prius eſſe cognouerit, de eadem ſe iterum eodem pacto iudicare confirmet? præter conſtantiam enim, conſilii firmitatem, & maturitatem, quæ præcipue in deliberationibus, ut in actionibus celeritas, ab Ariſtotele commendantur, ea de re in primis cognitio, & experientia ſumma declaratur. Quòd ſi quis huic rationi celeberrimam illam ſententiam opponat, *Sapientis eſſe mutare propoſitum*; ex ea in primis noſtram ſententiam confirmari reſpōdebimus. cum enim conſtantia, & firmitas in conſiliis prudentiæ præcipua pars ſit, aliquandò tamen, quia circa ea, quæ euenire, & non euenire poſſunt, uerſatur prudens (eſt enim hæc uirtus eius animi partis, quæ δοξαστική dicitur, perfectio) neceſſe ſit pro rerum mutatione ita & ſententias uariare, ideo, inquam, fuit hæc ratio in excuſationem, & defenſionem huius mobilitatis excogitata, ne forte inconſtantia, leuitas, imprudentiaq;

tiaq; uideretur: ita ut exceptio quædam magis, quàm regula prudentiæ exiſtimanda eſſe uideatur. Quare in ſecundo etiam harum hiſtoriarum libro cum ciuitatem peſtilentia inuaſiſſet, idem Pericles ſe eiuſdem adhuc ſententiæ de nõ cedendo Peloponneſiis, belloque continuando eſſe repetit, populum autem ob leuitatem immutari. Et Annibal in ea concione, quam huic Periclis comparauimus, idem fere de ſe ſtatim à principio ſignificat. Sed quando, & quomodo aliàs hac eadem de re ſimilis à Pericle ſententia dicta eſt? non multis ante diebus, ut refert Thucydides hoc eodem libro. idem enim, cum primi Lacedæmoniorum legati, ut piaculum Mineruæ dilueretur, petentes Athenas ueniſſent; *cum eſſet*, inquit, *omnium potentiſsimus, ac reipublicæ princeps contradicebat in omnibus Lacedæmoniis, neque illis ut obediretur, permittebat, uerum ad arma excitabat Athenienſes*. idem etiam, ut cenſet Plutarchus hac ſolum de cauſſa Corcyræis auxilium decernendum ſuaſit. & Græcos omnes iam multis temporibus antea cum decreto quodam, tum uero per legatos ſolicitans ad ſuas partes uariis ſimulandis conſiliis traducere conatus eſt. atque interim Lacedæmona quotannis decem talenta ad principes ciuitatis demulcendos mittere conſue-

ſueuerat, à quibus non quidem pacem, ſed tempus, & commoditatem ſolum ad belli apparatum impetraret.

PELOPONNESIIS CEDENDVM NON ESSE. Tacuit illud, *bellum eſſe ſuſcipiendum*, eo quòd belli nomen odium, metumq; contineat, eius autem loco dixit. *cedendum non eſſe Peloponneſiis*. id quod modeſtiæ, honeſtatisque plenum eſt. ſimulque uidetur & Athenienſes ad iram impellere, cum enim inter reliquas contumelias contemptus præcipue iræ concitatio ſit, apud eos præſertim, qui ſe magni faciendos eſſe exiſtiment, & cum iis in primis, apud quos in prætio, honoreq; eſſe uel ſoleant, uel deberent, nihil magis meo iudicio poterat in Peloponneſios Athenienſium animos commouere, quàm ſi quis ipſis Græciæ tunc, & potentia, & gloria principibus Peloponneſiorum pauperum ſcilicet & tenuium mandatis obtemperandum eſſe diceret. Sed quando in hunc locum nos deduxit oratio, ut ſuperius de moribus, ſic in præſenti de af fectibus pauca quædam explicemus. Atque affe ctus quidem uariæ traditæ ſunt definitiones; nam Stoici uehementem incitationem, uel appetitionem rationis expertem uocant. Andronicus dicebat eſſe animi motum rationis exper-

tem ex opinione uel boni, uel mali cuiuſdam excitatum. Ariſtotelis autem ſententia, etſi nullibi illum perfecte uidetur definiſſe, ex iis tamen, quæ ſecundo Rhetoricorum, & Ethicorum dicit, ſic fortaſſe colligi poteſt. Affectum eſſe motum ab appetibili in appetitiuo excitatum ad perſequendum, aut fugiendum aliquid; quem uoluptas, aut dolor conſequitur. cum enim tres ſint animæ particulæ, ſiue potentiæ, uegetatiua, ſenſitiua, ratiocinatiua, affectus de quibus nunc loquimur, non uidentur ſpectare ad uegetatiuam, cum proprium huius munus ſit nutrire, augere, generare aliud ſibi ſimile, & omnino agere, ſiue facere, affectus uero, ut & nomen πάθος declarat, ſunt operationes paſsiuæ; item quia affectus habent uim cognoſcendi, omnes autem operationes uegetatiuæ ſunt ſine cognitione. nec ad ratiocinatiuam, cum affectus ſint operationes communes animæ, & corpori, ratiocinatio autem non ſit. relinquitur igitur affectus ſpectare ad ſenſitiuam, non tamen ſimpliciter, ſed ad eam, quæ nata eſt parere, & obedire rationi. à qua & in eo quoque ipſos differre exiſtimauit Plutarchus in libro de uirtute, quod illa quidem ſimplicem facultatem ſignificet, at affectus ipſum actum, in quem iam erum-

pit

pit facultas. Recte igitur dictum, affectum eſſe motum ab appetibili in appetitiuo factũ, quem uoluptas, aut dolor conſequitur. hæc enim minime affectus ipſa quidem ſunt, ſed affectus conſequuntur. uoluptas quidem ex iucundi, dolor uero ex moleſti perceptione. Atque de his quidem affectibus tractatio in primis pertinet ad Naturalem, pro ut ſunt accidentia potentiæ animæ ſenſitiuæ; deinde ad Moralem, quatenus per uirtutem corriguntur; itemque ad Rhetorem, ut inſtrumentum fidei. Inſeruiunt autem oratori, ut ait Ariſtoteles, quia diuerſa faciunt iudicia, id quod euénit propter prauitatem rerumpublicarum, atq; auditorum, petunt enim eam animi partem, quæ rationis expers eſt. quare quemadmodum argumenta mentem perſuadere, ſic affectus appetitum cogere conantur: itaque Plutarchus argumenta amicis, affectus autem aſſentatoribus ſimiles eſſe dixit. De his autem qui, quomodoq; oratori inſeruiant abunde Ariſtoteles ſecundo Rhetoricorum, quare ut ad argumentorum inuentionem excogitauit locos, & propoſitiones proprias, ſic & de affectibus eadem tradidit.

Qvanqvam non ignoro, &c. Præoccupatio. eſt autem hæc neceſſaria, immo uero,

ro, ut diximus, huius fere cauſſa utimur procæmiis in concionibus; cum aut res, aut auditor, aut orator patitur obiectionem. His autem uerbis periculo illi medetur, quo fore prouidebat, ut populus Athenienſis, etiamſi tunc alacriter bellum ſuſcepiſſet, non ita tamen fortiter, atq; conſtanter in ipſo ſe gereret, ſed ad belli caſus opinionem immutaret, id quod certe populo, & Athenienſi in primis, ut in præfatione docuimus, familiare erat: id quod in hoc ipſo bello, uel in primis Pericles expertus eſt: ſiquidem Athenienſes ſtatim grauibus belli incommodis afflictati in Periclem auctorem iram conuerterunt, eundemque mulctarunt. quod quidem etiamſi proſpiceret Pericles, ſe tamen in eadem de bello, deq; non cedendo Athenienſibus ſententia permanere affirmat. eſt enim ſapientis, de iiſdem eadem ſemper cenſere, optimi autē, atque amantiſsimi reip. ſuæ ciuis, publicam utilitatem populi opinioni, exiſtimationique præferre, qualem Periclem fuiſſe, cum de illo loqueremur, multorum teſtimonio comprobauimus. Ecce igitur quomodo his paucis uerbis, prudentem, probum, fidelēq;, ac reipublicæ ſtudioſiſsimum, amantiſsimumq; ſe oſtendat. quibus omnibus modis fides comparatur, in primisq; beneuo-

neuolentia conciliatur, quæ quidem pertinet ad mores, ad affectus, atque ad munus prooemii; his enim omnibus modis beneuolentiam colligi ab Ariſtotele traditum eſt. Simulque etiam in his, dum & propriæ perſonæ conditio ſeruatur, & auditoris naturæ ratio habetur, alteris duobus modis, quos attuli, orationem moratam effici uidemus. Cum tot igitur bona hic occupationis modus contineat, factum eſt, ut is ab illuſtribus oratoribus ſæpiſsime uſurpatus fuerit. nam Demoſthenes ille, à quo plura ex Thucydide expreſſa fuiſſe Halicarnaſſeus ſcripſit, hoc idem in prima Olynthiaca præſtitit. *Ego uero quanquam illud non ignoro, ſæpe uos non iis, qui ſunt in culpa, ſed his, qui poſtremi ſententiam dixerunt, iraſci, ubi quid ex ſententia non euenerit; non tamen arbitror priuatæ incolumitatis ita habendam eſſe rationem, ut quicquam diſsimulem, quòd è re ueſtra futurum eſſe ducam.* Similiterq; & in tertia Olynthiaca oratorem reipublicæ charitatem ſuauitati orationis, ac propriæ ſecuritati anteponere debere oſtendit, qua ratione, atque inſtituto in republica gerenda uti ſolitos fuiſſe Ariſtidem, Niciam, Demoſthenem, atque Periclem affirmat. Idem adhuc repetit in oratione de Cheroneſſo, ubi etiam, qualis bonus ciuis, fortis orator, optimusq; conſultor

eſſe debeat, uberius demonſtrat.

NON EADEM IRA HOMINES AD BELLVM IMPELLI, ATQVE IN IPSO SE NEGOTIO GERERE. Hac eadem ratione, atque ſententia uſi ſunt legati Athenienſium ad Lacedæmonios à bello deterrēdos hoc eodem Thucydidis libro. *At homines mouendis bellis præpoſtere faciunt, rem enim præcipiunt, quod erat poſterius, ubi uero iam plectuntur, tum demum rationes attingunt.* Huius autem rei ratio reperitur in concione ſecunda Corinthiorum apud Lacedæmonios, quæ huic ipſi Thucydidis hiſtoriæ inſerta eſt. nempe *quia cum fiducia de futuris ſentimus, cum timore autem in actione deficimus.* Itaque Pindarus. γλυκὺ δὲ πόλεμος ἀπείροισιν, ἔμπειρων δὲ τις τάρβει προσιόντα ἰῦν καρδία περισσῶς. *Dulce bellum inexpertis, expertorum uero aliquis proxime accedens, id corde uehementer horret.* Quare apud eundem etiam Thucydidem in hoc primo libro Archidamus Lacedæmoniorum rex, cum bellum diſſuaderet, oſtendebat, *ſe, ac reliquos ſenes, eo quòd multorum bellorum periti eſſent, minime eſſe huiuſmodi, ut ob imperitiam eſſent belli appetentes, idque bonum, ſecurumque exiſtimarent.* Eſt etiam huius mutationis illa cauſſa, quæ in his uerbis à Pericle uidetur innui, quia uidelicet bella plerunque, maximeq; à populo ira iubentur; at quæ ira decernuntur,

eadem

eadem cito deferueſcunt. *Ira* enim, ut inquit Horatius, *breuis furor eſt*. Quod autem nos iram expreſsimus, græce ὀργῇ legitur, ſunt tamen, qui ὁρμῇ legendum putent; atque ita impetu dicendum erit, quemadmodum etiam Liuius in concione Appii Claudii Tribuni militū libro quarto exponit, qui non impetu, ſed perſeuerantia bella geri oportere conatur ſuadere. Erit autem impetus ſubitus, acerq; animi affectus ab ea animi portione, qua iraſcimur, impulſus. Verum apud auctores & ὁρμὴν ἀντὶ τῆς ὀργῆς, & ὀργὴν ἀντὶ τῆς ὁρμῆς uſurpari ſæpius reperitur.

VERVM PRO EVENTIBVS SENTENTIIS VARIARI. Id iis euenire ſolet, qui non ratione ſed caſu reguntur, huiuſmodi autem inconſtantes, imprudentes, popularesq; homines eſſe conſueuerunt. itaque Cicero pro Milone. *Hoc plerique facimus, ut conſilia euentis ponderemus, & cui bene quid proceſſerit, multum illum prouidiſſe, cui ſecus, nihil ſenſiſſe dicamus*. Et in Epiſtolis familiaribus. *Totius facti tui iudicium non tam ex conſilio, quàm ex euentu homines ſunt facturi*. Sed apud omnes ferè auctores, atque in ſapientum omnium ſermone vulgata hæc ſententia eſt. vnde illud tritum. *Exitus acta probat*. Eſt autem hæc actionum iudicatio ab euentibus ſimilis ei demonſtrationi,

quæ

quæ in rerum cognitione inquirenda à ſignis, & effectibus, poſterioribusque petitur; quare ut hæc imperfecta, tenuis, atque ſine cauſſa ratio dicitur, ita & illud uulgare, imbecillumque iudicium exiſtimandum erit.

VIDEO AVTEM SIMILE MIHI, ATQVE PAR CONSILIVM ESSE DANDVM. Explicat adhuc magis ſententiæ ſuæ perſeuerantiam, eamque magis ad ipſos auditores, & ad conſultationem accommodat.

POSTVLO AVTEM A VOBIS &c. Quemadmodum ſuperius ſtatim ſententia ſua expoſita, ad populum Athenienſem eius inſtabilitati occurrendo ſe conuertit, ſic etiam nunc conſilio ſuo explicato, ad illos, qui eius opinioni ſuffragati fuerint, ſecumque de bello ſuſcipiendo ſenſerint, ſe confert. atque ab his petit, ut aut hanc communem ſententiam quæcunque accidant, ſeque ſimul, qui cum eis eiuſdem de bello decreti auctor fuerit, defendant, aut neque laudis, ſi recte res ſuccedat, ſe participes faciant: æquum eſt enim, ut & in mercium ſocietatibus, ſic in iis omnibus, quæ in fortunæ poteſtate ſunt, & boni, & mali, & laudis, & probri pariter omnes participes eſſe. quare cum humanarum rerum, bellique in primis euentus à fortuna,

na, ut & omnia hominum conſilia pendeant, ergo merito ex iis omnes, quicunque ab initio huius belli id ſecum probarint, eandem etiam uſq; ad illius finem iudicii ſortem ſubire debebunt. Ad huiuſmodi etiam difficultatem ſimiliter & Diodotus apud eoſdem Athenienſes reſpondēs harum hiſtoriarum libro tertio, liberam cuique ad conſulendum facultatem oportere eſſe iudicat; ita ut is, cui res ex ſententia euenerit, honore quidem afficiatur, neque is tamen, cui minus ſucceſſerit, iccirco ignominiam patiatur. contra quod Athenienſes facere ſolitos fuiſſe dicit, conſulentium enim ſuaſio legibus tenebatur, populi autem auditio libera erat; cum tamen eadem, qui ſuaſiſſent, atque ii, qui laudaſſent pœna plectendi eſſe uiderentur. *Nihil enim*, ut etiam in Antonium attulit Cicero; *differt inter ſuaſorem facti, & probatorem*. Quare etiam in ſecunda eiuſdem ſcriptoris hiſtoria Pericles, immerito ſe, cui de ſuſcipiendo bello omnes aſſenſi fuerant, quia aduerſi aliquid cecidiſſet, eius culpam ſuſtinere conqueritur. haud enim id ſuo merito eueniſſe, ait, niſi, ſi quid etiam boni non ratione, ſed caſu eueniſſet, id ſibi aſsignandum eſſe iudicaſſent. quare cum ipſum reprehenderent, non ſolum illos ſe eius belli auctorem, ſed

& ſe ipſos quoque, qui ea de re aſſenſi eſſent, accuſare commemorat. Cum igitur hæc ita ſe habeant, prudentiſsime ſanè Periclem hac in parte agere dicendum eſt. Siquidem etiam nihil magis ad prudentem ſpectat, quàm fortunæ temeritatem cognoſcere. itaque uidemus his ſententiis ſapientum omnes orationes refertas eſſe. ueluti Fabius Maximus, qui in ſapientiæ laude, ut etiam in ceteris, Pericli ſimilis fuit, cum Scipionem à traiectione in Africam diſſuaderet, non ſolum, quàm uaria eſſet fortuna, ſæpius admonet, ſed etiam quæcunque aduerſa euenire potuiſſent proſpicit. Scipio etiam ad Annibalis petitionem pacis reſpondens, nihilominus de fortunæ temeritate plurima dicit, eaque ſibi nota, atque perſpecta eſſe demonſtrat. Verum hæc oratio non ſolum in hac, ſed in reliquis omnibus partibus, mirum eſt, quàm grauibus exquiſitisque ſententiis abundet. ſententiæ uerò prudentiam maxime præſeferunt, moratamque admodum efficiunt orationem, dummodo ab idonea perſona pronuntientur, ueluti à ſenibus, prudentibusque uiris, qualis erat, & habebatur inprimis Pericles. Eſt igitur etiam in hoc generis, habitusque oratoris, id quod Ariſtoteles ait moratam orationem reddere, ratiò ſeruata.

Pruden

PRVDENTIAM VOBIS NON ASCISCERE. Videlicet tanquam auctores eius conſilii; prudens enim, ut diximus, eſt, qui recte conſulit, conſulimus autem de futuris. quare hi prudentes, tanquam qui iam à principio recte de hoc bello conſilium dederint.

ACCIDIT ENIM RERVM EVENTVS NON MINVS TEMERE, QVAM HOMINVM CONSILIA SVCCEDERE. Theognides hanc eandem expreſsit ſententiam his uerſibus.

πολλάκι παρὰ δόξαν τι καὶ ἐλπίδα γίγνεται εὑρεῖν
Ἔργ' ἀνδρῶν, βουλαῖς δ' οὐκ ἕπεται τὸ τέλος.

Cicero in Philippicis. *Incertos exitus eſſe belli, martemque communem.* Virgilius

Hic magnus ſedet Aeneas ſecumque uolutat
Euentus belli uarios.

Demoſtenes ad epiſtolam Philippi. *Magna eſt uis in fortuna ad omnes res mortalium, uel ea potius omnia ſibi uendicat.* Thucydides hoc eodem libro Athenienſes admonentes Lacedæmonios facit; ut in bello, quam multa improuiſa accidant, priuſquam id ſuſcipiant, proſpiciant. Similiterque & Annibal ad Scipionem ſic loquitur. *Cum tuas uires, tum uim fortunæ, martemque belli communem, propone animo, utrinque ferrum, corpora humana erunt,*

nuſquam minus, quàm in bello, euentus reſpondent. Quin etiam inquit Salluſtius in epiſtola ad Cæſarem. *Sæpe praua magis, quàm bona conſilia proſperè eueniunt; quia pleraſque res fortuna ex libidine ſua agitat.*

Itaqve in iis, qvae praeter rationem ceciderunt, fortvnam accvsare soliti svmvs. Probatio hæc eſt ſententiæ ſuperioris, probat autem eam ab auctoritate, atque à communi hominum conſenſu: cum enim homines, quoties aliquid præter rationẽ, conſiliumque ſuum accidit, eius rei cauſſam fortunæ attribuant, illud ipſum quod dictum eſt, nempe conſiliorum, rerumque euentus temere, caſu, fortuitoque plerunque accidere, fatentur. Eſt autem hæc argumentatio à Signo, de quo & in principio Rhetoricorum, & in fine Priorum Analyticorum Ariſtoteles tradidit. Huiusmodi autem demonſtrandi modus cum apud oratores ſæpe in uſu reperiatur, Ariſtoteli tamen in primis familiaris eſt, quorum inter reliquos notiſsimi illi loci ſunt à principio Ethicorum Nicomachiorum. *Itaque bonum id eſſe opinantur, quod omnia appetunt.* & à principio Rhetoricorum. *Itaque omnes homines utriuſque quodammodo participes ſunt.* Quibus omnibus in locis animaduertendum eſt, illud (itaque) quod apud

Græcos eſt διὸ uel διότι aliquando, & ſæpius cō cluſionis, aliquando uero & probationis, idque à ſigno inditium eſſe . nos autem conuertimus (itaque) eo quòd hanc particulam in eodem apud Latinos auctores, Ciceronemq; præſertim uſu ferè ſemper eſſe obſeruauimus.

IN IIS, QVAE PRAETER RATIONEM CECIDERVNT, FORTVNAM ACCVSARE. Hæc ſingula ab Ariſtotele confirmantur ſecundo Phyſicorum, *etenim dicere*, inquit, *fortunam eſſe quid præter rationem rectè dicitur*. Nam ſi ratio eſt tantum in iis, quæ ſemper eodem modo fiunt, aut plerunque, cum fortuna non ſit nec in iis, quæ ſemper, neque plerunque, ſed in iis, quæ raro, ergo patet fortunam non eſſe cum ratione, ſed præter rationem. Itemq; ſi fortuna eſt cauſſa (ut philoſophi dicunt) per accidens, cum cauſſæ per accidens ſint indeterminatæ, & cauſſæ indeterminatæ ſint præter rationem. ergo manifeſtum, fortunam eſſe præter rationem. præter rationem autem ibidem & παράλογον dicit Ariſtoteles, id quod græce per aduerbium παραλόγως expreſsit Thucydides, ſuperius autem in concione Athenienſium παράλογοι τοῦ πολέμου dixit. Cum autem inquit Pericles, quod fortunam accuſare ſoliti ſumus, utpote cauſſam, intelligendum eſt. eſt

enim

enim fortuna cauſſa per accidens in iis, quæ ſecundum electionem, eorum (ſcilicet) quæ gratia alicuius.

ΠΙΣΤΙΣ.

Λακεδαιμόνιοι δὲ πρότερον τε δῆλοι ἦσαν ἐπιβουλεύοντες ἡμῖν, καὶ νῦν οὐχ ἥκιστα: εἰρημένον γὰρ δίκας μὲν τῶν διαφόρων ἀλλήλοις διδόναι, καὶ δέχεσθαι, ἔχειν δὲ ἑκατέρους, ἃ ἔχομεν, οὔτε αὐτοὶ δίκας πω ᾐτήσαν, οὔτε ἡμῶν διδόντων δέχονται. βούλονται δὲ πολέμῳ μᾶλλον, ἢ λόγοις τὰ ἐγκλήματα διαλύεσθαι. καὶ ἐπιτάσσοντες ἤδη, καὶ οὐκ ἔτι αἰτιώμενοι, πάρεισι: Ποτιδαίας τε γὰρ ἀπανίστασθαι κελεύουσι, καὶ αἴγιναν αὐτόνομον ἀφιέναι, καὶ τὸ μεγαρέων ψήφισμα καθαιρεῖν, οἱ δὲ τελευταῖοι οἵδε ἥκοντες καὶ τοὺς ἕλληνας προαγορεύουσιν αὐτονόμους ἀφιέναι.

FIDES.

L*Acedæmonij igitur cum antea nobis inſidias facere apparebant, tum uero nunc non minime: cum enim cautum ſit, ut controuerſiarum inter nos iudicia demus, atque accipiamus, teneamus autem utrique, quæcunque tenemus; neque ipſi dum iudicia poſtularunt, neque nobis dantibus accipiunt. bello uero, quàm uerbis crimina diluere malunt. iam vero imperantes, neque amplius accuſantes adſunt, etenim à Potidæa recede-*

re iubent, & Aeginam liberam dimittere, & Megarenſium decretum tollere; hi vero, qui extremi huc venerunt, etiam Græcos denuntiant ſuis legibus uti permittere.

Propoſita ſententia ſua, criminationibusque depulſis, iam ad propoſitum probandum deſcendit. in quo reliqua omnis, ut in conſultationibus ea, quam dixi, de cauſſa fieri plerunque ſolet, oratio conſumitur. Ad quam partem cũ peruenerimus, quoniam fides, ut præcipit Ariſtoteles, ad demonſtrandum aptas eſſe oportet, demonſtrare autem opus eſt demonſtratione ad id, de quo controuerſia exiſtit, afferenda, huius autem concionis controuerſia omnis in honeſtate, neceſsitate, facilitateque poſita eſt, propterea res poſtulare uidetur, ut qua ratione ſingulæ probationes inuentæ fuerint, demonſtremus. Primum igitur docet Ariſtoteles libro ſecundo Rhetoricorum *animaduertendum eſſe oratori, de quo dicere, aut concludere ſiue ciuili, ſiue quocunque ſyllogyſmo uelit; ut de eo teneat, quæ illi inſunt, aut omnia, aut certe nonnulla*; quia ut tradidit Cicero in libris de Oratore, *nemo poteſt de ea re, quam non nouit, non turpiſsime dicere*. Huiuſmodi autem eſſe ea præcipit Ariſtoteles, quæcunque de ea re incidere

dere poſſunt, eiusque rei propria, proxima, & opportuniſsima ſunt. itaque, de iis quidem, quibus perſuadendum eſt, libro ſecundo, de iis uero, quæ ſuadere uolumus, & contra quos, libro primo de arte dicēdi præcepta tradit. Et hic quidem primus, & præcipuus locus eſt, unde orator magnam ſibi ad ſententiam ſuam probandam copiam parare ſolitus eſt. Altera uero ratio argumentorum inueniendorum eſt ea, quæ oratoris propria eſſe dicitur. ut ſubiecti generis proprio ſibi propoſito fine, quid nam ille ſit, quot eius partes, & qualibus propoſitionibus, rationibusq;, & ſimpliciter, & comparate oſtendatur, diligenter cognoſcat. Et quoniam ſæpe non minus is, qui cauſſæ proprius eſt, finis, quam ii, qui ceteris generibus attributi ſunt, ad inſtitutum demonſtrandum proſunt, ſæpeque etiam de poſsibili, neceſſarioq; diſputatur, itemq; aliquid futurum, factumue eſſe demonſtrādum eſt, præterea uero magnitudinis ratio omnium eſt orationū communis; ideo & horum etiam cognitio, atque de his propoſitiones plurimas collegiſſe mirum in modum utile erit. de quibus quidem omnibus locis, quos formas, propriosque oratoris locos uocat, abunde ab Ariſtotele in Rhetoricis traditum eſt, de propriis quidem uniuſ-

cuiuſque

cuiusq; generis libro primo, de cōmunioribus uero libro ſecundo. Sed quoniam ex propriis his propoſitionibus non ita ſemper ad quæcunq; demonſtranda rationes nobis ſubito ſuppetere poſſunt, eſtque præterea hoc tardi ingenii, ut cenſuit Antonius apud Ciceronem in ſecundo de Oratore, itemque parum experti oratoris riuulos hos ſemper conſectari, propterea communiſsima alia adhuc quædam inueniendi ratio eſt ab oratoribus excogitata, locique quidam, ac ueluti fontes, domiciliaque argumentorum omnium reperta ſunt; quæ quicunque recte tenuerit, uſumque ipſorum diligenter perceperit, nulla res erit ex tota oratoria facultate ei propoſita, de qua non facile ex ipſis argumenta, rationesq; depromere poſsit. & hi quidem ab Ariſtotele elementa, locique proprie nuncupantur, quorum non ſolum in Topicis, uerum etiam in Rhetoricis diſciplinam tradit. atque his quidem oratorum omnis inueniendi ratio continetur. Hæc autem à me, quomodo ad eorum, de quibus in hac concione exiſtit controuerſia, demonſtrationem adhibita fuerit, quantum efficere, & conſequi potero, diligenter etiam, atque etiam explicabitur.

LACEDAEMONII IGITVR, &c. In hac pri-

ma ſuaſionis parte Lacedæmoniorum actionibus conſideratis, indeque plurimis inſidiis, iniuriisque eorum repertis, ex his propoſito ſibi honeſtatis fine bellum ut honeſtum ſuſcipiendũ eſſe aggreditur ſuadere. Ratio igitur uidetur huiuſmodi. Lacedæmonii ſunt inſidiatores, & inimici, contra inſidiatores, & inimicos, honeſtum eſt bellum ſuſcipere, honeſtum igitur bellum, quod contra illos ſuſcipietur. Lacedæmonios inſidiatores eſſe pluribus uerbis ab ipſo demonſtratur, & declaratur; altera propoſitio, ut in enthymematibus oratores facere ſolent, utpote nota auditori, qui eam per ſe ipſe adiungat, prætermiſſa eſt. eſt autem ueriſsima, nam, ut oſtendit Cicero pro Milone, *quoties in inſidias incidimus, omnis honeſta ratio eſt expediendæ ſalutis*. itaque & Archidamus rex apud Lacedæmonios, quibuscunque tenderentur inſidiæ, omni ratione ſaluti conſulendum, ultionemque parandam eſſe cenſebat. inimicorum enim, atque inſidiatorum iniurias perſequi & honeſtum, & laudabile eſt. nam ut Ariſtotelis in Rhetoricis teſtimonio confirmare poſſumus, *retribuere quidem iuſtum eſt, iuſtum autem honeſtum*. itemque quoniam ut apud eundem ſcriptum legimus, *fortis eſt non cedere*. atque etiam in Ethicis libro ſeptimo,

τοὺς ἐπιβουλοτέρους ἀδικοτέρους, hoc eſt, qui magis inſidiantur iniuſtiores eſſe iudicat. quare cum iuſtiſſimum ſit inſidiari, iuſtiſsimum igitur, atque honeſtiſsimum erit inſidiatoribus obuiam ire. Eſt autem hæc ratio primo quidem ex Lacedæmoniorum perſona accepta; nam ut præceptum eſt apud auctorem Rhetoricorum ad Alexandrum, ei, qui de bello conſilium daturus eſt, nihil eſt aliud ferè, quod ad ſententiam ſuam probandam magis prodeſſe poſsit, quàm ſi inimicorum iniurias, inſidiasque ſtudioſe, & diligenter expoſuerit. Deinde uero & ab honeſtatis fine colligitur. Honeſtatis autem finis, quanuis proprie laudatoribus ab Ariſtotele proponendus tribuatur, tamen & conſultoribus eundem accommodatiſsimum eſſe vult. Cicero autem in ſecundo de Oratore, *In ſuadendo nihil eſt*, inquit, *optabilius, quàm dignitas, nemo eſt enim, præſertim in clara ciuitate, quin putet expetendam maxime dignitatem.* quam ſentẽtiam ſequutus Quintilianus, ſi unum ex his duobus ſequi oporteret, potiorem honeſtatem utilitate in deliberationibus eſſe iudicauit, quid autem ſit honeſtum, & quàm multis propoſitionibus id oſtendatur, ab Ariſtotele copioſe, atque diuinitus Rhetoricorum primo eſt demonſtratum. Sed quæret fortaſſe quiſ-

piam, à quo nam communium locorum uniuerſa hæc inſidiarnm demonſtratio deprompta ſit? nimirum ex eo, qui de communi omnium propé rethorum ſententia ab adiunctis appellatur. in quem locum ea omnia ferè, quæ de iis, quæ rebus, atque perſonis annexa ſunt, adeo ut alterum ex altero plerunque conſequi uideatur, incidere ſolent. itaque triplex hic à Cicerone in Topicis eſſe dicitur, quæritur enim, quid ante rem, quid cum re, quid poſt rem factum ſit. ex quo patet ex hoc loco ſigna ea, quæ minime neceſſaria ſunt, ueluti quæ in ſecunda figura concludũtur peti debere. nã neceſſaria, quæ τεκμήρια dicuntur, pertinent ad locos antecedentium, & conſequentium. de quibus libro ſecundo Topicorum tradidit Ariſtoteles; hunc uero in Rhetoricis conſequentis nomine ſignans tertiodecimo, ac quartodecimo loco complexus eſt. quo etiam nomine & Cicero in ſecundo de Oratore eundem ornauit, in Partitionibus uero uocauit coniuncta. Hunc autem locum eſſe ualde oratorium Cicero docuit in Topicis. Ariſtoteles autẽ & ad adhortandum, aut dehortandum, laudandumque, aut uituperandum valere in Rhetoricis affirmauit; vnde etiam Callipi ipſum artem paucis aliis adiunctis fuiſſe addit. Maxima

autem

autem huius loci auctore Boetho eſt. Adiuncta ex adiunctis perpendi. quare uſurpari poteſt & ad confirmandum, & ad refellendum. Cum igitur hæc ita ſe habeant, hæc pars omnis in qua prauæ Lacedæmoniorum actiones, inſidiæque oſtẽduntur, atque inde illis obuiam eundum eſſe ſuadetur, quæ omnia inter ſe coniuncta, & conſequentia plerunque eſſe ſolent, ex hoc loco hauſta eſſe manifeſtum eſt. Atque hi quidem loci ſunt, quibus demonſtrat Pericles. Ex huiuſmodi autem locis ſuaſionem belli peti apud omnes oratores tritum, & uulgare eſt. nam Demoſthenes ſemper Philippi iniurias oratione perſequitur. Corinthii hoc eodem libro de Athenienſibus conqueruntur, Stenelausque eos ulciſci iuſtiſsimum eſſe iudicat. Apud Liuium pulcherrimus eſt locus in concione Appii Claudii libro quinto contra Veios. *Septies repellarunt, in pace nũquam fidi fuerunt, agros noſtros millies depopulati ſunt, Fidenates à nobis deficere coegerunt, colonos noſtros ibi interfecerunt, auctores fuere contra ius gentium cædis impiæ legatorum noſtrorum. Etruriam omnem aduerſus nos concitare uoluerunt, bodieque id moliuntur; res repetentes legatos noſtros, haud procul abſuit, quin uiolarent.* In hac aũt parte Pericles mirabiliter in Lacedæmonios odiũ concitat, dũ enim eorum inſidias explicat,

ipſos

ipſos non ſolum inimicos, ſed & iniuſtos, acerbiſsimosque inimicos eſſe oſtendit. Hi autem maxime odio digni ſunt.

CVM ANTEA NOBIS INSIDIAS FACERE APPAREBANT. *Antea*. Tempora ſuperiora à bello Perſico Xerſis uſque ad tricennalia fœdera uidetur intelligere, quæ nouem Olympiades complexa ſunt, quo temporis ſpatio Lacedæmonii, ne Athenienſes muros urbis reficerent, pro uiribus aduerſati ſunt, eoſdemque, cum cõtra Meſſenios ſibi in auxilium ueniſſent, ſine cauſſa dimiſerunt; qua de re indignati Athenienſes cum Argiuis, atque Theſſalis Lacedæmoniorum hoſtibus amicitiam iunxerunt, & Ithomenſibus exulibus receptis Naupacti ſedes dederunt, Megarenſesque inſuper contra Corinthios, atque ipſos Lacedæmonios defenderunt, ac rurſus Lacedæmonii Aeginetis Athenienſium rebellibus auxilium dederunt, & cum Thebanis etiam aduerſus illos ſocietatem inierunt, & paullo poſt, etiamſi quinquennale fœdus feciſſent, deficientibus tamen Megarenſibus, deindeque etiam aliquibus Eubœæ ciuitatibus opem tulere. Et hæ quidem fuerunt inter illos ſuperioribus temporibus ſimultates, atque inſidiæ, præcipueque à parte Lacedæmoniorum

rum, quæ quanuis non nominet, intelligere uidetur his uerbis Pericles.

TVM VERO NVNC NON MINIME: CVM ENIM &c. Prætermiſſa probatione, quòd antea inſidias parauerint Lacedæmonii Athenienſibus, quomodo tunc, ideſt poſt fœderum tricennalium percuſsionem inſidientur, oſtendit. nempe quia nihil eorum, quæ in fœderibus icta ſunt, ſeruant, cum eorum tamen beneficio & periculis multis tunc liberati ſint, & oppida aliquot Athenienſibus ſint adempta, vnde cum ea modo non ſeruent, ipſos inſidioſe, fallaciterque illa feciſſe exiſtimandum eſt. merito igitur hac de cauſſa inſidiatores à Pericle dicuntur. ἐπιβουλοὶ enim ex βουλῆς, quod conſilium, & ἐπὶ præpoſitione, quæ contrarium, & inimicum quid ſignificat, compoſita eſt. Verum ut hæc clariora reddantur, de fœderibus tricennalibus pauca quædam explicanda ſunt. Cum Lacedæmonii Bœotorum, Eubœnſiumque cauſſa Atticam ingreſſi uaſtaſſent, atque ad Coroneam una cum Bœotis prœlio commiſſo Athenienſes cæſo etiam Tolmide ipſorum duce magna clade affeciſſent, Athenienſes autem Pericle duce Eubœam ſubegiſſent, utrique feſsi, at Lacedæmonii in primis, ut ciuitates quaſdam bello amiſſas recuperarēt,

fœdus

fœdus in annos triginta per Andocidem, ut inquit Thucidides, ſiue per Calliam & Charetem, ut Diodorus prodidit, huiuſmodi percuſſerunt. Nẽpe ut pax eſſet per triginta annos inter Athenienſes, atque Lacedæmonios, nec non & utriuſque ſocios; redderent Athenienſes Peloponeſiis Niſæam, Achæam, Pegas, & Troezenem, reliqua uero omnia, quæcunque utrique poſsiderent, iure, libereque tenerent, nec inter eos, eorumue ſocios pugnare ius eſſet, ſed controuerſiarum inter ſe iudicia darent, atque acciperent; ſi quæ græcarum ciuitatum ex ſocialibus non eſſet, licere eis ad utros libuerit accedere. Cum igitur ſic ſe haberent hæc fœdera, duo in ipſis nõ ſeruari à Lacedæmoniis accuſat Pericles, quorum unum eſt ipſos iudicia nec poſtulare, nec accipere, alterum quòd uelint ipſos liberas dimittere eas ciuitates, quas iis temporibus poſſidebant.

NEQVE IPSI IVDICIA POSTVLARVNT, NEQVE NOBIS DANTIBVS ACCIPIVNT. Hæc eſt una fœderum uiolatio, de qua Lacedæmonii à Pericle ut inſidiatores accuſantur, reſpondet autem hæc pars illis uerbis, *ut controuerſiarum inter nos iudicia demus, atque accipiamus.* Poſtulauerant autem, atque promiſerant, ſe daturos iudicia

cia Athenienſes Lacedæmoniis iam à principio, nempe ii legati, qui Corinthiis querentibus de Athenienſium iniuriis apud Lacedæmonios reſponderunt hoc eodem Thucydidis libro; & alias ſemper dum de Corcyræorum auxilio dato, Potidææque obſeſsione accuſarentur. Poſt hanc etiam Periclis concionem ſic ex eius ſententia Lacedæmoniorum legatis reſpondiſſe Athenienſes ſcribit Thucydides, *ſe iudicio ſecundum fœdera promptos eſſe crimina diluere ex æquo, & pari*. Lacedæmonii autem ne uerbum quidem de iudicio fecerunt, neque illos poſtulantes audire uoluerunt, ſed, niſi ſuis mandatis obedirent, bellum ſtatim denuntiarunt.

BELLO VERO, QVAM VERBIS CRIMINA DILVERE MALVNT. Immoratio, ſiue per alia clariora uerba repetitio, & explicatio eius, quod dictum eſt; aperit enim adhuc magis animum, & conſilium improbum, inſidioſumque Lacedæmoniorum; cum enim ſic inſidientur, manifeſtum eſt ipſos bellum cupere. Simul autem & belli neceſsitatem his uerbis uidetur attingere, bellum enim eſt neceſſarium contra eos ſemper, qui, ut ſæpe ait Demoſthenes, non optionem faciunt, bellumne, an pacem accipiamus. Sic neceſsitatem belli oſtendebat Philip-

pus in oratione ad Senatum, quæ eſt apud Salluſtium libro primo hiſtoriarum. *Nam bellum, atq; arma quanquam uobis inuiſa, tamen quia Lepido placent, ſumenda ſunt, niſi forte cui pacem præſtare, & bellum pati conſilium eſt*. Similem habemus ſententiam in hac eadem hiſtoria à Corcyræorum legatis expreſſam his uerbis. *Bello magis, quàm æquitate uoluerunt crimina perſequi*. Et apud Liuium libro trigeſimo quarto in concione Minionis legati Antiochi. *Si ex æquo diſceptatur, & non belli cauſſa quæritur*. Odium autem creat Lacedæmoniis, belli illos cupidos, atque ſtudioſos eſſe demonſtrans, quod quidem nemo, niſi ſanguinarius prorſus, expetit, ut inquit Ariſtoteles libro decimo Ethicorum. Homerus autem in huiuſmodi homines ſic inuehitur.

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος,
ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόεντος.

Verum huiuſmodi ſemper fuit Lacedæmoniorũ ingenium ad bellum propenſum; ad quod etiã præcipue inſtituta uidebatur eſſe eorum reſpublica, qua quidem in re reprehenditur quoque ab Ariſtotele libro ſecundo Politicorum. *Lacedæmonii ſalui erant bellum gerentes, peribant autem, ubi rerum potiti eſſent, quoniam nec otium agere, nec quicquam aliud exercere ſciebant præſtabilius, quàm rem militarem*.

Itaque etiam Plutarchus in Lycurgo bellum illis quietem eſſe ſolitã fuiſſe confirmat, id quod non mirum, ſiquidem, ut etiam Laches apud Platonem teſtatur, *Lacedæmoniis nihil aliud in omni uita curæ erat, quàm ita ſe in omnibus comparare, ut bello ceteros omnes exuperarent.*

IAM VERO IMPERANTES, NEQVE AMPLIVS ACCVSANTES ADSVNT, ETENIM A POTIDÆA RECEDERE IVBENT &c. Altera hæc eſt fœderum uiolatio, quia petunt, ut liberas dimittant eas ciuitates, quas tempore fœderis poſsidebant, id quod diſerte contra fœdus eſt, hæc autem referuntur ad ea uerba, *teneamus autem utrique, quæcunque tenemus.*

IMPERANTES NEQVE AMPLIVS ACCVSANTES. Contraria hæc inter ſe ſunt, illudque ſuperioris, ac quaſi tyranni, hoc uero æqualis, juſtique eſt. ſiquidem æquales legibus ſubiecti ſunt, atque ex iis ex æquo inter ſe, iudiciiſque certant, at ſuperiores pro libidine imperant, eſtq; eorũ uoluntas pro rõne, atq; iudicio, huiuſmodi aũt erant Lacedæmonii in Athenienſes, qui non iudicia poſtulabant, nec accipiebant, uerum bello cogebant. Eſt igitur odii, iræ, inuidiæque plena oratio, odii uidelicet, quia iniuſti, eſt enim eorum petitio contra fœdus, iræ, quia cõ-

temnunt, imperium enim, atque arrogantia maximus contemptus eſt; Poſtremo inuidiæ, dum Lacedæmonios pares, æmulosque ipſorum Athenienſium tantum ſibi tribuere, & arrogare dicit, ut eis audeant uelle imperare.

A POTIDÆA RECEDERE, Potidæa Thraciæ ciuitas ad Iſthmum Pallenes ſita, quæ iamdiu Athenienſium ſocia, uectigalisq; erat. erat autem Corinthiorum colonia; qua de cauſa, ubi primum Athenienſes Corinthios, eò quòd contra ipſos Corcyræis auxilium tuliſſent, ſuſpectos, inuiſosque habuerunr, & de his quoque dubitarunt, ipſis ſtatim, ut murum, qui eſt uerſus Pallenem demolirentur, & obſides darent, atque τὰς ἐπιδημιουργὰς Corinthiorum, (magiſtratus hoc nomen erat) quos ex conſuetudine, iureque metropoleon quotannis accipiebant, dimitterent, imperarunt. Ob quæ Potidæatæ Corinthiorum, Perdiccæque in primis opera ſolicitati, & Lacedæmoniorum promiſsis confiſi ab Athenienſibus unà cum Chalcidenſibus, Bottiæisque defecerunt. Sed cum ab Athenienſibus in ipſos claſſis, exercitusque miſſus eſſet, prœlio commiſſo ſimul cum Corinthiis, ac ceteris, qui ſibi auxilio uenerant, fuſi, fugatique ſunt. unde ab Athenienſibus deinceps terra, marique eorum ciui-

tas

tas uehementer obſideri, oppugnarique cœpta eſt. quæ res cum ſolicitos haberet Corinthios, inter cetera, de quibus apud Lacedæmonios querebantur, hoc erat, utque ab Athenienſibus peteretur, ut ab obſeſsione recederent, ſummis præcibus contenderunt. id quod per ſecundam Peloponneſiorum legationem flagitatum etiam fuit. Sed cum poſt hæc bellum aperte tota Græcia exortum eſſet, Potidæatæ inter alios urbe, agrisque ab Athenienſibus ſpoliati ſunt. cuius rei magna deinceps Athenienſes infamia notatos fuiſſe refert Ariſtoteles ſecundo Rhetoricorum. at Iſocrates in Panegyrico ipſos & ab hoc, & ab aliis etiã multis criminibus defendere conatur.

AEGINAM LIBERAM DIMITTERE. Aegina inſula eſt non longe ab Athenis; hi à Cimone anno primo ſeptuageſimæ nonæ olympiadis ſubacti fuerant, deinde uero cum Corinthiorũ opera defeciſſent, prœlio maritimo à Leocrate ſuperati ſunt, & paulo poſt tributum pacti deditionem fecerũt anno quarto octuageſimæ olympiadis, quæ ſeptima fuit ante eam, qua hoc bellũ cœptum eſt. hi autem, cum à Corinthiis Lacedæmona ſociorum omnium conuentus indictus eſſet Athenienſes accuſandi cauſſa, & ipſi nõ quidem palàm, ut ſcribit Thucydides, legatos miſerunt,

ſerunt, Athenienſes ueriti, ſed occulte, atque per alios bellum procurarunt, conquerentes quod non eſſent liberi ſecundum fœdera. Sed & ipſi, ubi bellum aperte ſuſceptum eſt, Periclis decreto patria, bonisque omnibus exuti ſunt, quorum ager ab eodem Pericle Athenienſi populo, ut eum in peſtilentia conſolaretur, diuiſus eſt. quibus Lacedæmonii Thiream, eiuſque agrum incolendum dederunt. Ariſtoteles, ubi de facetiis loquitur, Periclem Aeginam lippitudinem Piræei tollendam dixiſſe refert, idemque & ex hoc æque atque ex Potidæa infamiam ipſos reportaſſe libro ſecundo de arte dicēdi ſcriptū reliquit, in quo & à Cicerone etiam reprehendūtur, qui in tertio de officiis ſic ait. *Durius etiam Athenienſes, qui ſciuerunt, ut Æginetis, qui claſſe ualebant, pollices præciderentur*. Defenduntur autem ab Iſocrate.

MEGARENSIVM DECRETVM TOLLERE. Megara eſt ciuitas in Megarenſi ora, quæ Atticæ contigua eſt. Hi primo cum Lacedæmoniorum ſocii eſſent ab ipſis ad Athenienſes defecerunt, à quibus ſimul cum ciuitate recepti ſunt: id quod in cauſſa fuit, ut Athenienſes in bellum Corinthium inciderent, & ut ſocietas Græcorū tunc primum poſt bellum Perſicum Xerſis diſſolueretur.

ſolueretur. Deinde uero cum rurſus ab Athenienſibus ad Lacedæmonios occiſis eorum cuſtodibus defeciſſent, cauſſam iterum attulerunt, ut quinquennalia fœdera diſſoluerentur. Quare & hac de cauſſa, & aliis compluribus, & in primis, quod ſacrum ſolum Atticæ contiguum colerent, quodque exules Athenienſes reciperent, in maximo ſemper odio deinceps fuerunt Megarenſes apud Athenienſes, qui etiam decretum quoddã, quod ut nullo pacto deleri poſſet iubebatur, inſtituerunt, quo illos portubus omnibus Athenienſis imperii, atque Attico foro prohibebant. cuius rei gratia, cum ſe una cum Corinthiis, Aeginetis, aliiſque Lacedæmoniorum ſociis Lacedæmona cõqueſtum profecti eſſent, ut de ipſis in primis Lacedæmoniorum legati quererentur, impetrarunt.

HI VERO QVI EXTREMI VENERVNT. Ideſt tertio, tres enim, ut diximus legationes à Peloponeſiis Athenas miſſæ ſunt, hocque ultimi petierunt tantum, ut liberæ Græcæ omnes ciuitates eſſent: id quod fortaſſe eo conſilio ab iis factũ eſt, ut, quoniã ex ſuperioribus legationibus minime ſibi ceſſuros Athenienſes cognouerant, quare bellum certum fore prouidebant, hoc pacto Græciæ ſibi populorum omnium animos

conciliarent, ad ſuasque partes traherent, atque ſubiectas, tributariasque Athenienſium ciuitates ad defectionem impellerēt, aque omnino ut cauſſam ſuam honeſtarent, Athenienſiumque turpem redderent, id quod etiam ex iis, quæ ab initio ſecundi libri tradit Thucydides, confirmari poteſt, qui hac de cauſſa Græcarum ciuitatum multo plures in Lacedæmonios, quám in Athenienſes propenſas fuiſſe ſcribit. Hoc autem & ab aliis ſæpius factum fuiſſe in hiſtoriis legitur. Nam & Athenienſes bello contra Aſiæ regem ſimulato, & per ſpeciem tuendæ Græciæ, hoc pacto plures ſuperioribus annis ciuitates ſubiecerant. atque Lacedæmonii deinceps idem, eodemque ferè pacto fecerunt. Quin etiam Romani etiamſi ulciſcendarum iniuriarum, ſociorumq; defendēdorum cauſſam bellorum prætenderent, tamen re uera nil aliud, quám imperiū, dominatumque quærebant. Cuius rei apertè accuſantur à Minione Antiochi legato apud Liuium libro trigeſimo quarto. *Specioſo titulo uti uos Romanos, Græcarum ciuitatum liberandarum, uideo, ſed facta ueſtra orationi non conueniunt.* Noſtrique præterea temporis huiuſmodi generis exempla plurima, & quidem illuſtria poſſent afferri.

GRÆCOS SVIS LEGIBVS VTI PERMITTERE.

TERE. Etenim Athenienſes poſt bellum Perſicum Xerſis uſq; ad hoc tempus cum mari potirentur, multas ſibi ciuitates Græcas tributarias, ſubiectaſque fecerant uariis prætextibus, in primis autem, ut refert Thucydides, quia tributum communis libertatis tuendæ gratia omnibus impoſitum, cuius in Delo ærarium conſtitutum erat, non penderent, cum contra tamen Lacedæmonii facerent, qui ſe Græciæ liberatores profitentes, nihil aliud procurabant, niſi, ut Græcæ ciuitates à paucis gubernarētur. Hanc autem Athenienſium maculam Ariſtoteles quoque in Rhetoricis attingit; uituperabantur enim ab omnibus Athenienſes, quod Græcos libertati natam gentem ſeruire ſibi coegiſſent, eoſque, qui cum ipſis in bello contra Barbaros ſteterant, & in eo ſtrenue, fortiterque ſe geſſerant, ſedibus ſuis exturbaſſent.

Ὑμῶν δὲ μηδεὶς νομίσῃ περὶ βραχέος ἂν πολεμεῖν, εἰ τὸ Μεγαρέων ψήφισμα μὴ καθέλοιμεν, ὅπερ μάλιστα προὔχονται, εἰ καθαιρεθείη, μὴ ἂν γίγνεσθαι τὸν πόλεμον, μηδ' ἐν ὑμῖν αὐτοῖς αἰτίαν ὑπολίπησθε, ὡς διὰ μικρὸν ἐπολεμήσατε. τὸ γὰρ βραχὺ τοῦτο πᾶσαν ὑμῶν ἔχει τὴν βεβαίωσιν, καὶ πεῖραν τῆς γνώμης· οἷς εἰ ξυγχωρήσετε καὶ ἄλλο τι μεῖζον εὐθὺς ἐπιταχθήσεσθε, ὡς φόβῳ καὶ τοῦτο ὑπακούσοντες, ἀπισχυρισάμενοι δὲ σαφὲς ἂν καταστήσαιτε αὐτοῖς, ἀπὸ τοῦ ἰσου ὑμῖν μᾶλλον προσφέρεσθαι. αὐτόθεν δὴ διανοήθητε, ἢ ὑπακούειν πρὶν τι βλαβῆναι, ἢ εἰ

πολεμήσομεν, ὥσπερ ἐμοί γε ἄμεινον δοκεῖ εἶναι, καὶ ἐπὶ μεγάλῃ, καὶ ἐπὶ βραχείᾳ ὁμοίως προφάσει μὴ εἴξοντες, μηδὲ ξὺν φόβῳ ἕξοντες, ἃ κεκτήμεθα. τὴν γὰρ αὐτὴν δύναται δούλωσιν ἥ τε μεγίστη, καὶ ἡ ἐλαχίστη δικαίωσις ἀπὸ τῶν ὁμοίων πρὸ δίκης τοῖς πέλας ἐπιτασσομένη.

NEmo autem ueſtrum exiſtimet parua de re bellum geſturos, ſi Megarenſium decretum non ſuſtulerimus, quod in primis prætendunt, ſi tollatur nullum bellum fore, neque in uobis ipſis culpam relicturos, quaſi parua de re bellum geſſeritis. etenim hoc paruum totam ueſtram continet confirmationem, & ſententiæ tentationem; quibus ſi conceſſeritis, continuo maius quid etiam aliud imperabimini, quaſi & hoc metu obedienter facturi: quòd ſi repugnaueritis, planum eis facietis, ut ex æquo uobiſcum ſe magis gerant. Hinc igitur conſiderate, aut obedire prius, quàm detrimenti aliquid patiamini, aut ſi bellum geremus, quemadmodum mihi melius uidetur eſſe, & ob magnam, & ob paruam æque cauſſam, nequaquam ceſſuri, nec cum timore, quæ adepti ſumus, poſſeſſuri. etenim eandem ualet ſeruitutem & maxima, & minima

nima

nima poſtulatio, quæ à paribus ante iudicium proximis imperatur.

NEMO AVTEM VESTRVM &c. Quemadmodum in ſuperiori parte ex inſidiis, iniuriiſque Lacedæmoniorum propoſito honeſtatis fine, bellum honeſte contra eos Athenienſibus ſuſcipiendum eſſe oſtendebat, ſic in præſenti ex eorum, quæ ad bellum pertinerent, conſideratione propoſita eius cauſſa, quam maximam eſſe dicit, ex fine neceſsitatis, bellum neceſſarium eſſe conatur ſuadere. nam ſi bella, quæ à maxima cauſſa proficiſcuntur, neceſſaria ſunt, profecto hoc bellum neceſſario ſuſcipiendum uidetur. Maior ex conſuetudine oratorum prætermiſſa eſt; Minor obiectionis in modum prolata continetur in iis uerbis. *Nemo autem ueſtrum exiſtimet parua de re bellum geſturos*. probatur autem, cum addit, *etenim hoc paruum* &c. Eſt enim uniuerſa hæc ratio tractata διὰ τὴν λύσιν ἀντιπίπτοντος. nam inter alia, quæ à magiſtris dicendi præcipiuntur, illud in primis in argumentando à Cicerone traditur, ut occultetur maxime ipſa ars, uiteturque præcipue ſimilitudo. quare nec ſemper à propoſito ordiendum eſſe uult, neque de omnibus affirmando diſputandum.

uerum quo uarietate delectetur, detineaturque auditor, aut interrogandum eſſe à nobiſmet ipſis, aut imperandum, aut optandum, aliiſque, quæ complura à rhetoribus afferuntur, ſententiarum ornamentis utendum: inter quæ hoc, quod modo à Pericle adhibetur, maxime commendatur, & in maximo eſt uſu apud optimos oratores. Hoc Hermogenes libro tertio de inuentione tunc præcipue uſurpandum eſſe docet, cum quid propoſitum ab aduerſariis refutandum proponitur. id quod etiamſi ex quatuor partibus, προτάσει, ὑποφορᾷ, ἀντιπροτάσει, καὶ ἀνθυποφορᾷ conſtitui dicat, idem tamen earum aliquas prætermittere, & ad breuitatem, & ad uehementiam aptius eſſe admonet. Hoc loco tres ſimul partes elegantiſsime his primis uerbis complexus eſt. altera pars, quæ eſt ἀνθυποφορὰ ſeparatim deinceps ſubiicitur. Eſt igitur uniuerſa tractatio huiuſmodi. cum parua, leuiſque belli ſuſcipiendi cauſſa proponi uideretur; etenim decretum tollere Megarenſium, in quo tota controuerſia uerſabatur, res parui momenti eſſe uidebatur, cumque turpe ſit leui de cauſſa bellum ſuſcipere, unde maximam culpam Athenienſes conflaturi uiderentur: ideo hæc omnia ſimul per obiectionem complexus, ipſis ſtatim

tim

tim reſpondet, minimeque paruam hanc eſſe belli cauſſam, immo uero maximã ob eas, quas cognoſcemus, rationes oſtendit. Ex quo perſpici poteſt à cauſsis belli hanc omnem orationem manare. cauſſas autem belli ante omnia in conſilio de bello capiendo conſiderandas eſſe, omnes ferè rhetores præcipiunt. neceſsitas uero aptiſsima eſt ratio ad perſuadendum, immo uero ad cogendum auditorem, adeo ut quotieſcunque fieri poteſt, ad hunc in primis finem debeat orator orationem ſuam dirigere. *Id enim quod neceſſe eſt*, inquit Cicero in Partitionibus, *reliquis eſt & honeſtatibus, & commodis in ciuili ratione anteponendum*. etiamſi Quintilianus ſemouerit. cum tamen in ſecundo de oratore Cicero id ipſum mirifice probaſſet his uerbis. *Sed ſi quid fieri poſsit, aut non poſsit, quidque etiam ſit neceſſe, aut non ſit, in unaquaque re maxime eſt quærendum: inciditur enim omnis iam deliberatio, ſi intelligitur, non poſſe fieri, aut ſi neceſsitas affertur, & qui id docuit non uidentibus aliis, is plurimum uidit*. Huiuſmodi autem neceſſarium etiamſi à ceteris finibus ſeparatum eſſe uideatur, ſi tamen diligenter uoluerimus attendere, reperiemus ſemper aut ad utile, aut ad ualde honeſtum redigi poſſe. quare præcipit Cicero

in

in libris de inuentione; *ut illud, quod adiungitur, ſemper cuiuſmodi ſit, conſideretur, nam omni tempore id pertinebit aut ad honeſtatem, aut ad incolumitatem, aut ad commoditatem*. quod autem in hac ratione proponitur, ad utrunque uidetur pertinere. huiuſmodi autem neceſſaria, quæ nam exiſtimanda ſint, explicat item Cicero in Partitionibus, nempe ea, ſine quibus ſalui, liberique eſſe non poſſumus. Demoſthenes autem ſummam neceſsitatem appellat infamiam ſeruitutis. qui & idem, ut placet Vlpiano, ab hoc loco ſæpiſsime ducere enthymemata ſolitus eſt.

SI MEGARENSIVM DECRETVM SVSTVLERIMVS, QVOD IN PRIMIS PRÆTENDVNT, SI TOLLATVR, NVLLVM BELLVM FORE. Narrat Plutarchus in Pericle, cum Peloponneſii Lacedæmona de Athenienſibus multis, uariiſque de cauſsis querentes profecti eſſent, Archidamum regem pacis cupidum plurima crimina ad concordiam contuliſſe, atq; dummodo Athenienſes Megarenſium decretum tollerent, eosque in gratiam reciperent, non eſſe ulla alia de cauſſa bellum ſuſcipiendum perſuaſiſſe. qua etiam de cauſſa legatos iterum, uti expoſuimus, hoc ſolum petentes miſerunt, quibus cum Pericles reſpondiſſet legem eſſe, qua

qua tabellam, in qua illud eſſet decretum, deleri prohiberetur, unum ex legatis petiiſſe, ut illa tantum uerteretur, neque id enim uetitum eſſe, id quod cum pluribus æquum, honeſtumq; uideretur, Periclem tamen id nullo modo conceſsiſſe, idque, ut à multis ei crimini dabatur, ob priuatas inimicitias. Itaque cum paullo poſt ſtatim à belli initio Anthemocritus præco ad ipſos Megarenſes miſſus in ipſorum finibus necatus eſſet, id à Pericle eo conſilio commiſſum à multis iudicatum eſt,ut ex eo in Megarenſes inuidiam, odiumque concitaret, quanuis Charini publico decreto præter cetera in Megarenſes, & illud tunc adiunctum ſit,ut prætores Athenienſes ſtatim creati iuſiurandum ſuſciperent, ſe bis quotannis in Megaridem inuaſuros.

ETENIM HOC PARVVM &c. Ἀνθυποφορά, reſpondet enim rationi dubitationis allatæ: atque non ſolum paruam, ſed etiam maximam eſſe belli cauſſam oſtendit, cum in ea Athenienſium confirmatio,ideſt imperii, libertatiſque ſtabilitas, atque ſententiæ tentatio, hoc eſt dignitas, exiſtimatioq; reipublicæ contineatur. quorum illud adeo utile, hoc uero àdeo honeſtum eſt, ut neceſſaria utraq; exiſtimanda eſſe uideantur. ſiquidem libertas, & honor ex eorum numero

ſunt,

ſunt, ſine quibus recte uiuere non poſſumus. itaque Catilina apud Salluſtium. *nos libertatem petimus, quam nemo bonus niſi cum anima ſimul amittit*, & Cicero in Philippicis. *Quæ cauſſa eſt iuſtior belli gerendi, quàm ſeruitutis depulſio*. & pro lege Manilia inter ceteras cauſſas has duas pro libertate, atq; pro gloria, & dignitate in primis enumerat, ob quas etiã genus ipſum belli ita eſſe neceſſarium concludit, ut omnino gerendum ſit. Auctor quoque Rhetoricorum ad Alexandrũ ubi cauſſas belli oratori conſiderandas præcipit, eaſdem percenſet.Itemque Demoſthenes in oratione de Rhodiorum libertate. Et ex his quidem, eò quòd de belli cauſſa hæc uniuerſa tractatio eſt, ab eodem etiam ipſam cauſſæ loco deductam eſſe perſpicuum eſt. Eſt autem hæc ratio ſine dubio à fine ſumpta, ſi quidem optimis rebuſpublicis dignitas, popularibus autem præcipue libertas finis propoſitus eſt. Erit igitur hic locus uigeſimus ab Ariſtotele in Rhetoricis traditus, cuius opus eſſe inquit, *uidere quæ adhortentur, ac dehortentur, & quorum gratia, & agant, & fugiant*. eundem etiam & ad confirmandum, & ad refellendum accommodatum eſſe præcipit. adiicit etiã hunc integram tum Pamphili, tum Callippi artem extitiſſe. Licet autem animaduertere Periclem

clem diligentiſsime id quod de ordine,atq; collocatione argumẽtorũ à rhetoribus,præcipitur, obſeruaſſe; nam Cic.in ſecundo de Orat.ſic docet. *Vt in patronis adhibendis optimus quiſque,ſic in oratione firmiſsimum quidque primum eſſe debet.*quare cum rationes, quæ à cauſſæ, atque neceſsitatis locis hauriuntur, cæterarum omnium maximæ, grauiſsimæque eſſe ſoleant, iccirco à principio orationis hæc potiſsimum allata fuit. Id quod ſimiliter à ceteris oratoribus ſæpiſsime factum uidemus; ueluti apud Liuium Appius Tribunus militum libro quinto. *Scilicet quia leuis eſt belli cauſſa;* ſicque eam neceſſariam eſſe oſtendit.

TOTAM VESTRAM CONFIRMATIONEM. Hoc eſt an libere, tuto, atque, ut inferius explicat, ſine timore poſsideant, quæcunq; tenebant, libertatem,& imperium uidelicet.

SENTENTIÆ TENTATIONEM. Hoc eſt, quo animo ſitis, quantoſque ſpiritus geratis; an timidi, an uero fortes, in quo principum,& rerumpublicarum dignitas, exiſtimatioque poſita eſt. qua de cauſſa etiamſi leuis eſſe uideatur, ab iis tamen, qui magni, excelſique animi fuerunt, maxima bella ſæpe ſuſcepta fuiſſe legimus. ueluti à maioribus noſtris contra Genuenſes ob Ptolemaidis templi poſſeſsionem graue, & diu-

turnum, periculoſumque bellum primo ſuſceptum eſt; adeo enim turpe fortiſsimi illi, ſapientiſsimique uiri eſſe ducebant, uel in minima re, in qua dignitas, exiſtimatioque eorum tentaretur, cedere, ut uel cum maximo periculo bellare, quàm cum dedecore obedire maluerint. quod inſtitutum & poſteriores ſeruantes, cum omnibus fere terrarum orbis principibus ultimum bellum ſuſceperunt potius, quàm ſuperbis etiamſi non magni momenti Maximiliani mandatis turpiter obtemperare. Apud Liuium quoque libro quadrageſimo primo Callicrates Achæus cum ab aliis parua, aut mediocris res agi uiſa eſſet, ipſe grauiſsimam omnium agi ceſſet hac eadem, qua Pericles, de cauſſa, quia ſpecie parui beneficii ſubrui, & tentari ipſorum libertas uideretut; & paullo poſt etiam adiungit. *Hoc magis tentationem metuo*. Sed & alias apud eundem Liuium de huiuſmodi animorum tentatione mentio fit. nam & libro nono ait. *Et poſtquam Romæ icto cum Samnitibus fœdere Fetiales uenerant res repetitum, tentationem aiebant eſſe, ut terrore incuſſo belli, Romanos ſe fieri paterentur*. Et libro quarto. *Aegre Hortenſius pati, tentationem eam credens eſſe perſeuerantiæ ſuæ*.

Qvibvs si concesseritis, conti-

nvo

NVO MAIVS QVID ETIAM ALIVD IMPERABIMINI, QVASI ET HOC METV OBEDIENTER FACTVRI: QVOD SI &c.

Probatio hæc eſt ſuperioris aſſumpti, aperteque ex quartodecimo Ariſtotelis in Rhetoricis loco deprompta, qui à conſequenti contrariorum dicitur. ſunt autem contraria *concedere*, atque *repugnare*; & utriſque etiam contraria conſequentia ſunt. nam ei, qui concedit, ſequitur, ut imperetur, libertatemque amittat, qui uero repugnat, ut ſecum inimici ex æquo ſe magis gerant, atque ut ipſe libertatem, dignitatemque retineat, quare cum ea, ex quibus bonum aliquod conſequitur, perſequenda, ex quibus uero malum, fugienda ſint, merito ab Athenienſibus repugnandum Lacedæmoniis, nulloq; pacto illis cedendum eſſe ex his Pericles oſtendit, ac maximam hanc eſſe cauſſam belli hoc modo demonſtrat. Quòd autē ex hac, quæ res parua uidebatur, conceſsione, tāta mala cōſequutura eſſent, tacite uidetur probari iis uerbis. *Quaſi & hoc metu obedienter facturi*. ſiquidem ut ex iis, quæ ab Ariſtotele de metu, atque fidentia dicta ſunt, perſpicere licet, *eorum homines metuentes ſunt, à quibus aliàs paſſi quidpiam ſunt; & ii contra in primis fidentes ſunt aduerſus illos, quos etiam uicerint, & quibus*

ſe præſtare arbitrantur. Si ſemel igitur infirmitatem Athenienſium Lacedæmonii experti eſſent, an dubium eſt, quin arrogantiores, inſolentioresque euaſuri in Athenienſes fuiſſent? præſertim uero cum & natura etiam huiuſmodi eſſent Lacedæmonii, ſiquidem ut libro ſecundo Ariſtotelis Politicorum ſcriptum eſt, *Lacedæmonii, ſi remiſſe erga illos te geras, ſuperbiebant illi quidem, ac pares ſe dominantibus exiſtimabant*.

HINC IGITVR CONSIDERATE &c. Concluſio, uel μερικὸς ἐπίλογος rationis nuper de magnitudine, & neceſsitate belli allatæ. eſt autem uſitatum hoc genus concluſionis apud Græcos. omnino autem ſimilis huic alia eſt etiam in concione Hermocratis apud Camarinenſes libro ſexto harum hiſtoriarum. *Quare conſiderate, atque iam nunc eligite aut præſentem ſine periculo ſeruitutem, aut hoc, ut ſi uiceritis, nobiſcum ne turpiter iſtos dominos ſuſcipiatis, & inimicitias noſtras non breues deuitetis*. Eſt autem maxima uis in eo uerbo *conſiderate*. Nam & rem ante oculos, ſiue potius animum proponit, & attentionem facit, atq; etiam modeſtiam oſtendit.

AVT OBEDIRE PRIVSQVAM DETRIMENTI ALIQVID PATIAMINI. Dictum hoc eſt cum indignatione, atque per ironiam. reſpon-

reſpondet autem hoc ſuperioribus uerbis: *quibus ſi conceſſeritis* &c. nam & in altera concione libri ſecundi dixit neceſſe fuiſſe quoties Lacedæmoniis ceſsiſſent hac in re, ſtatim etiam eiſdem ſemper obediſſe.

AVT SI BELLVM GEREMVS, NEQVAQVAM CESSVRI, NEC CVM TIMORE QVÆ ADEPTI SVMVS POSSESSVRI. Hoc ſerio dictum eſt, quare & bonum, quod inde conſequitur, fuit adiunctum. refertur autem ad id, *quod ſi repugnaueritis, planum* &c. Eſt autem mirabile, quanta in hac tota tractatione artificii, eloquentiæque uis eluceat: etenim præterquam quòd miris modis hæc pars confecta, repetita, exornataque eſt, uidemus etiam ſingulis ferè in uerbis affectuum uim incredibilem adhiberi, iram nempe, atque pudorem. Ira eſt in eo uerbo, *imperabimini*, itemque in illo, *conſiderate aut obedire*, Lacedæmonios enim imperare, Athenienſes uero obedire contumeliæ, indignitatiſque plenum eſt. Pudorem autem affert dum ait, *quaſi & hoc metu obedienter facturi*; & deinde dum concludit, *conſiderate aut obedire*. nam, ut eſt apud Ariſtotelem capite de pudore, *homines maxime pudore afficiuntur, quoties patiuntur, aut paſſi, aut paſſuri ſunt eiuſmodi res, quæ ad exiſtimationis offenſionem,*

nem, & probra pertineant, ſed præcipue ſi ſua culpa ipſis ea dicantur euenire. nihil igitur poterat Athenienſem populum magis ad pudorem impellere, quàm ſi ei ſponte ipſum obedire, ſeruitutemq; eligere, obiectum foret. cum præſertim non ſolum ad libertatem, ſed etiam ad imperandum ſe natum eſſe profiteretur, & apud Græcos iis temporibus nulla maior infamia ſeruitute haberetur. itaq; Ariſt. Barbaros, eo quòd ſeruirent, belluas in Politicis appellauit. Atque in his illud etiam, quod & de affectuum mouendorum loco, & diſpoſitione à rhetoribus præcipitur, qua ratione optime obſeruatum ſit, notemus. nam Cicero in ſecundo de Oratore præcipit, *cum ſæpe, tum uero aliquot firmiſſimis argumentis noſtris confirmatis motus animorum adhibendos.* Ariſtoteles uero libro tertio de Arte dicendi. *Vbi enthymema dixeris, affectum proferas.*

ETENIM EANDEM VALET SERVITVTEM &c. Hæc eſt altera ratio, qua adhuc maximam hanc, neceſſariamque belli cauſſam eſſe demonſtratur. nam ex cedendo, atque obediendo etiam minima in re libertatis diminutio fit. quæuis enim poſtulatio, quæ à paribus ante iudicium fit, eſt diminutio libertatis. quare cum poſtulatio hæc à Lacedæmoniis, qui æquales

les Athenienſibus erant, ante iudicium fieret, cui dubium, ſi ipſis obeditum foret, ne libertatis magna diminutio facta fuiſſet? Eſt autem ſumpta hæc ratio à deſcriptione, ſiue etiam à cauſſa efficiente ſeruitutis, quæ libertati opponitur. quare & à contrario etiam quodammodo ſumpta uidebitur. Poſita autem eſt poſt concluſionem, nam oratores, quo magis artificium ipſorum occultetur, miſcent inter ſe argumenta, & concluſiones interponunt, id quod non raro etiam à ſcientiarum, philoſophiæque magiſtris fieri ſolet. At oratoris in primis tractatio uaria eſſe debet. Id autem ita faciendum docet Cicero in oratore. *Proponi oportet, quid afferas, & id, quare ita ſit, oſtendere: & ex iiſdem illis locis interdum concludere, relinquere alias, alioq; tranſire, ſæpe non proponere, ac ratione ipſa afferẽda, quid proponendum fuerit, declarare; ſi cui quid ſimile dicas, prius ut ſimile confirmes: deinde quod agitur adiungas: puncta argumentorum plerumque ut occulas, ne quis ea numerare poſſit: ut re diſtinguatur, uerbis confuſa eſſe uideantur.* Eſt autem ſimilis huic Periclis ſententia, ad ideq; etiam fere oſtendendum aſſumpta à Demoſthene in Philippicis. *Pietas, & iuſtitia ſiue quis paruis, ſiue magnis in rebus eas uiolarit, eandem habent uim.*

ΤΑ' δὲ τοῦ πολέμου, καὶ τῶν ἑκατέροις ὑπαρχόντων, ὡς δὴ ἀσθενέστερα ἕξομεν, γνῶτε καθέκαστον ἀκούοντες. αὐτουργοί τε γάρ εἰσι πελοποννήσιοι, καὶ οὔτε ἰδίᾳ, οὔτ' ἐν κοινῷ χρήματα ἐστὶν αὐτοῖς. ἔπειτα χρονίων πολέμων, καὶ διαποντίων ἄπειροι, διὰ τὸ βραχέως αὐτοὶ ἐπ' ἀλλήλους ὑπὸ πενίας ἐπιφέρειν. καὶ οἱ τοιοῦτοι οὔτε ναῦς πληροῦντες, οὔτε πεζὰς στρατιὰς πολλάκις ἐκπέμπειν δύνανται, ἀπὸ τῶν ἰδίων τε ἅμα ἀπόντες, καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν δαπανῶντες, καὶ προσέτι καὶ θαλάσσης εἰργόμενοι: αἱ δὲ περιουσίαι τοὺς πολέμους μᾶλλον, ἢ αἱ βίαιοι ἐσφοραὶ ἀνέχουσι: σώμασι τε ἑτοιμότεροι οἱ αὐτουργοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἢ χρήμασι πολεμεῖν, τὸ μὲν πιστὸν ἔχοντες ἐκ τῶν κινδύνων κἂν περιγίνεσθαι, τὸ δὲ οὐ βέβαιον μὴ οὐ προαναλώσειν: ἄλλως τε κἂν παρὰ δόξαν, (ὅπερ εἰκὸς) ὁ πόλεμος αὐτοῖς μηκύνηται, μάχῃ μὲν γὰρ μιᾷ πρὸς ἅπαντας ἕλληνας δυνατοὶ πελοποννήσιοι, καὶ οἱ ξύμμαχοι ἀντισχεῖν, πολεμεῖν δὲ μὴ πρὸς ὁμοίαν ἀντιπαρασκευὴν ἀδύνατοι. ὅταν μήτε βουλευτηρίῳ ἑνὶ χρώμενοι παραχρῆμα τι ὀξέως ἐπιτελῶσι: πάντες τε ἰσόψηφοι ὄντες, καὶ οὐχ ὁμόφυλοι τὸ ἐφ' ἑαυτὸν ἕκαστος σπεύδει, ἐξ ὧν φιλεῖ μηδὲν ἐπιτελὲς γίγνεσθαι, καὶ γὰρ οἱ μὲν ὡς μάλιστα τιμωρεῖσθαι τινα βούλονται, οἱ δὲ ὡς ἥκιστα τὰ οἰκεῖα φθεῖραι: χρόνιοι τε ξυνιόντες ἐν βραχεῖ μὲν μορίῳ σκοποῦσι τι τῶν κοινῶν, τῷ δὲ πλείονι τὰ οἰκεῖα πράσσουσι: καὶ ἕκαστος οὐ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀμέλειαν οἴεται βλάψειν, μέλειν δὲ τινὶ καὶ ἄλλῳ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τι προϊδεῖν, ὥστε τῷ αὐτῷ ὑπὸ ἁπάντων ἰδίᾳ δοξάσματι λανθάνειν τὸ κοινὸν ἀθρόον φθειρόμενον. μέγιστον δὲ τῇ τῶν χρημάτων σπάνει κωλύσονται, ὅταν σχολῇ αὐτὰ ποριζόμενοι διαμέλλωσι, τοῦ δὲ πολέμου οἱ καιροὶ οὐ μενετοί.

QVa uero ad bellum, & ad utriuſque noſtrum opes pertinent, haud deteriora nobis affutura, hinc ſigillatim audientes cognoſcite. etenim Peloponneſij operarij ſunt. & neque

neque priuatim, neque publicè pecunias habent. deinde diuturnorum bellorum, atque maritimorum imperiti ſunt; quia leuiter ipſi inter ſe propter paupertatem armis contendunt. ac tales homines neque naues complere, neque pedeſtres copias ſæpe emittere poſſunt, cum unà & à propriis rebus abſint, & de ſuo impendant, & præterea mari arceantur; bella uero abundantes copiæ potius, quàm uiolentæ tributorum collationes ſuſtinent; & qui hominum operarij ſunt paratiores ad bellandum corporibus ſunt, quàm pecuniis, illa quidem certum habentes ex periculis euaſura, has uero non ratum non antea expenſuros; præſertim uero ſi contra opinionem (ut ueriſimile eſt) bellum eis producatur. etenim prœlio uno aduerſus Græcos omnes Peloponneſij, & eorum ſocij reſiſtere poſſunt, at contra diſsimilem aduerſariorum apparatum pugnare non poſſunt: quando ne conſilio quidem uno utentes extemplo aliquid maturè conficiant; & cum omnes paribus ſuf-

fragiis ſint, & non eiuſdem tribus, ſuæ quiſque rei ſtudet, ex quibus perfecti nihil fieri ſolet, etenim alij quammaxime ulciſci quempiam uolunt, alij autem quamminime res ſuas labefactare; & cum longo interuallo conueniant breui quidem momento res communes conſultant, maiorem uero partem res domeſticas agitant; atque unuſquiſque ſua ignauia haudquaquam nociturum putat, aliis autem curæ eſſe, ut pro ſe ipſo proſpiciant, uſque adeo ut eodem priuato omnium conſilio clam reſpublica tota intereat. quod uero caput eſt, pecuniarum inopia prohibebuntur, quando ægre eas parantes cunctabuntur, at belli tempora non ſtabilia ſunt.

QVÆ VERO, &c. Quoniam quamplurima poteſt capita, unde argumenta hauriat, parare ſibi orator debet, poſsibile autem Ariſtoteles ſuaſoribus aptiſsimum eſſe docet, ideo, Pericles cum ab honeſto, & neceſſario ſatis firmis rationibus bellum in Peloponneſios ſuaſiſſet, nunc à poſsibili, facilique ipſos ad idem adhortatur. quod ut aſſequatur, incredibile dictu

dictu eſt, quanto ſtudio, & diligentia ea, quæ ad Lacedæmonios, & Athenienſes, præſensque bellum pertinent, conſideret. Primum autem Lacedæmoniorum difficultates percenſet. deinde quæcunque pro illis facere uidebantur, ea parui momenti, ac minime formidabilia eſſe demonſtrat. ultimo loco Athenienſium res longe ſuperiores fore pluribus de cauſſis auguratur. Difficultates autem, quæ de Peloponneſiis afferuntur, huiuſmodi ſunt. quod operarii homines ſunt. quod neque priuatim, neque publice pecunias habent. quod diuturnorum, atque maritimorum bellorum imperiti ſunt. quod multæ gentes, neque eodem conſilio utentes ſint. ex quibus hoc in bello plurima illis incommoda, periculaque neceſſario euentura eſſe proſpicit. Verum hæc oratione adeo implicita, atque inuoluta exponuntur, ut quanuis rationes re ſint diſtinctæ, uerbis tamen, ut præcipit Cicero faciendum, confuſæ eſſe uideantur. Ad ſuadendum autem quippiam maximam habet uim, ſi id facile fieri poſſe dicamus; nam ſi fieri non poſſet, ne ſuaſioni quidem locus eſſet. qua de re ſic Cicero in Partitionibus. *Suaſori, aut diſſuaſori illa in primis uidenda ſunt, quid aut poſſit fieri, aut non poſſit, & quid*

aut neceſſe ſit, aut non neceſſe. cum autem quæritur quid fieri poßit, uidendum eſt etiam, quàm facile poßit, nam quæ perdifficilia ſunt, perinde habenda ſunt, ac ſi effici non poßint. Ariſtoteles quoque libro primo Rhethoricorum, ubi agit de bonorum generibus inter ea, quæ præeligenda ſunt ponit etiam ea, quæ fieri poſſunt. *Hæc uero bifariam, tum quæ fiant, tum quæ facile fiant, facilia uero, quæ ſine moleſtia, aut breui tempore, quia difficile definitur, aut moleſtia, aut longitudine temporis.* Sed de hoc eodem ille pluribus ſuo loco libro ſecundo. Cicero autem à cauſsis efficientibus uidendum eſſe, quid facile ſit, ſi illæ modo ſuppetant, præcipit in Partitionibus. ubi etiam totam huius loci tractationem ſic tradit. *Quo toto genere quibuſcum, & contra quos, quo tempore, aut quo loco, aut quibus facultatibus armorum, pecuniæ ſociorum, earumue rerum, quæ ad quanque rem efficiendam pertinent, poßimus uti, requirendum eſt. neque ſolum ea, quæ nobis ſuppetunt, ſed etiam illa, quæ aduerſantur, uidenda. & ſi ex contentione procliuiora erunt noſtra, non ſolum effici poſſe, quæ ſuademus, erit perſuadendum, ſed curandum etiam, ut illa facilia, procliuia, iucunda uideantur.* Quæ omnia eodem ferè modo à Pericle obſeruata in præſenti tractatione uidebimus. Nunc autem dum difficultates Lacedæmoniorum hoſtium demonſtrat,

nihil

nihil aliud agit, quàm quod facile Athenienſibus bellum oſtendit. ex contrariis enim contraria colliguntur. ſi enim bellum Lacedæmoniis difficile, certè Athenienſibus facile. nam ſi, ut ait Ariſtoteles, *Quod omnino eſt contrarium ei, quod inimici uolunt, aut quo lætantur, commodum uidetur*. profectò ex incommoditatibus, difficultatibuſque Lacedæmoniorum commoditates, Athenienſium colligentur. Eſt autem hoc apud omnes ferè oratores in more poſitum, ut in ſuaſione belli difficultates hoſtium exponantur. nam ut præcipit Ariſtoteles, *Qui bellum ſuadent, oportet ut hoſtium uires ſpectent, ut aut cum ſuperioribus pax componatur, aut cum inferioribus bellum ſuſcipiatur*. Itaque Archidamus in ea concione, quæ licet huic contraria ſit, eadem tamen arte, qua & hæc, pertractata eſt; ut Lacedæmonios à bello deterreret, non modo illos difficile, ſed & Athenienſes facile illud confecturos, ac ſuperiore conditione futuros demonſtrare conatur. Idemque etiam præſtat Nicias libro ſexto harum hiſtoriarum, in diſſuaſione belli contra Syracuſanos. & & apud Liuium mirum eſt quàm moratè ſapientiſsimi uiri Fabii Maximi oratio formata ſit in proſpiciendis malis, quæ ex Scipionis in Africam traiectione oriri potuiſſent. Nam in conſultationi-

ſultationibus de futuris proſpicere nedum ad argumentandum neceſſarium, ſed etiam ad prudentiæ opinionem comparandam accommodatiſsima ratio eſt. Eſt igitur Periclis concio moratiſsima, quippe quæ prouidẽtiã præſefert. Sed & affecta eadẽ nihilominus apparet, fiduciæ enim plena eſt hac tota in parte; nam docet Ariſtoteles, *Homines fidentes maxime fieri, ſi aut nullos, aut imbecillos eſſe aduerſarios dicatur. Eſt autem,* ut idem tradit, *fidentia ſpes cum phantaſia rerum ſalutarium, ut quæ prope ſint, metuendarum uero, aut quæ nullæ ſint, aut longe abſint.* Sunt autem hæc omnia, quæ ad facilitatem belli ſuadendam hac in parte traduntur, quæ ſanè & enthymematum ui, & ſententiarum numero, maxima, & plurima ſunt, ex locis conſequentium, atque cauſſarum efficientium ferè deprompta.

QVÆ VERO AD BELLVM, ET AD VTRIVSQVE NOSTRVM OPES PERTINENT, HAVD DETERIORA NOBIS AFFVTVRA, HINC SIGILLATIM AVDIENTES, COGNOSCITE. Tranſitio, atq; propoſitio eorũ, quæ de facilitate deinceps dicenda ſunt. id autem apud oratores ſæpiſsime fieri ſolet, ut non ſolum in principio, ſed etiam in medio proponatur: immo uero huiuſmodi in medio orationis

nis propoſitiones multó magis, quàm in principio ad docilitatem, attentionemque faciendam prodeſſe arbitratus eſt Ariſtoteles, libro enim tertio Rhetoricorum ſic præcipit. *Attentos quidem facere omnium partium eſt commune, ſi opus ſit, quia ubique magis, quàm incipiendo auditores langueſcunt, quocirca ridiculum eſt id in principio collocare, cum maxime omnes attente audiunt.* & Cicero in Oratore, *Attentum uero crebro tota actione excitandis mentibus iudicum, non prima denunciatione efficere poſſumus.* Eſt autem ad attentionem comparandam uerbum illud *cognoſcite* accommodatiſsimum, ideoque ſæpius ab oratoribus uſurpatum.

ETENIM PELOPONNESII OPERARII SVNT. Prima hæc eſt Peloponneſiorum difficultas, quód αὐτουργοὶ eſſent, hoc eſt, quód agros, arteſque ceteras propriis manibus exercerent. Vtrunque autem uerum erat, maximeque de Lacedæmoniis. quarum rerum hæ fortaſſe cauſſæ extiterunt; quód quidem artes exercerent, quia cum ex legibus Lycurgi ferreus nummus, iſque maximi ponderis Lacedæmone tantum in uſu eſſet, exteriorum hoc pacto commercium ſublatum eſt. omnia igitur ipſi ſibi neceſſaria conficere coacti ſunt. quare in plurimis etiam ipſos artibus excellentes euaſiſſe narrat Plutarchus

chus in Lycurgo. quod autem agros colerent, cauſſa fuit inopia ſeruorum, ut cenſet is, qui ſcholia in has hiſtorias ſcripſit. cum præſertim, ut ait Ariſtoteles libro ſecundo Politicorum, plurimum agri haberent Spartani, adeo ut quemadmodum narrat etiam Thucydides in procœmio harum hiſtoriarum ex quinque totius Peloponneſii partibus duas ipſi poſsiderent.

ET NEQVE PRIVATIM, NEQVE PVBLICE PECVNIAM HABENT. Secunda Lacedæmoniorum difficultas, cui itidem Lycurgi etiam leges cauſſam attulerunt, hic enim diuitias omnes è ciuitate ſuſtulit. exiſtimabat enim ille uir malorum omnium cauſſas ex hoc fonte manare. in primis autem inimicorum in ſe impetum allicere. Plutarchus in Lycurgo. Xenophon de Republica Athenienſi. Quanuis autem Plato in Alcibiade primo apud Lacedæmonios auri, atque argenti copiam tantam eſſe, quanta ne uniuerſa quidem reliqua Græcia poſſideret, eoſque Græcorum omnium ditiſsimos eſſe affirmet; id tamen de inferioribus temporibus intelligendum eſt, ſiquidem, ut ait Plutarchus in Lycurgo Agide regnante pecuniæ, diuitiarumque uſus Lacedæmona influxit, qui Alcibiadis tempore fuit; Pericle autem poſterior, at

paullo

paullò tamen. Xenophon etiam, qui iiſdem Platonis temporibus ſcripſit, ætate ſua Lycurgi leges immutari, atque aurum deſiderari cœptum eſſe prodidit; ita ut cum prius pertimeſcerent, ne quid auri habere uiderentur, tunc autem quoſdam ſe nouiſſe, qui quæſtu gloriarentur. Verum & Archidamus ipſe Lacedæmoniorum rex in eadem, quam ſæpe protulimus, concione, hanc ſuam imbecillitatem fatetur. nam *Athenienſes priuatis, & publicis diuitiis abundare, ſe uero neque in communi habere, neque ex priuatis libenter conferre*, affirmat. atque hæc una præcipua ipſius ad bellum diſſuadendum ratio erat.

DEINDE DIVTVRNORVM BELLORVM, ATQVE MARITIMORVM IGNARI SVNT. Duæ ſimul his uerbis Lacedæmoniorum difficultates comprehenſæ ſunt. Cauſſa uero, cur diuturna bella non gererent Lacedæmonii, cum ea eſt, quæ ſubiungitur ab ipſo Pericle, nempe paupertas, ob quam niſi leuibus, breuibuſque bellis cum uicinis contendere non poterant, tum etiam ea, quæ colligitur ex Plutarcho in Lycurgo, quod ex huius legibus ipſis uetabatur bis exercitum contra eoſdem ducere, id uero ea ratione, ne hoſtes ab ipſis experientia edocti,

eorum bellandi rationem, artemque perdiſcerent. itaque reprehenſus eſt Ageſilaus, quòd in Thebanos ſæpius profectus eſſet, à quo ipſi uel inuiti hoc pacto militiam didiciſſe fatebantur: Maritima uero non attingebant Lacedæmonii partim propter incommoditatem, quoniam longe à mari incolebant, partim uerò, quoniam, ut docet Plutarchus in libello de inſtitutis Lacedæmoniorum, id legibus Lycurgi prohibebatur, ne eo pacto peregrinis moribus inficerentur. hæc autem eadem commemorat & Archidamus.

AC TALES HOMINES &c. Conſiderata diligenter, prudenterque examinata natura, ſtatuque Lacedæmoniorum, atque ipſorum difficultatibus quatuor maximis expoſitis, ex iis nunc incommoda, atq; damna in bello eis euentura demonſtrat; ea uero ſunt. quòd naues complere non poterunt; quòd pedeſtres copias ſæpius emittere non ualebunt; quòd tributorum collationes, atque pecuniarum impenſas moleſte ferent; quòd ſi bellum producatur, eo citò defatigabuntur. atque horum ſingula ex uno, uel pluribus eorum, quæ enumerata ſunt, uitiis conſequuntur.

NEQVE NAVES COMPLERE, NEQVE

PEDE-

PEDESTRES COPIAS SÆPE EMITTERE POSSVNT. Hæc duo ſunt Peloponneſiis in bello incommoda euentura, quæ Pericles ab iiſdem cauſsis educit; nam & longe domo abeſſe, atque de ſuo impendere cogentur, illi uero hæc ægre, moleſteque paſſuri ſunt: at qui hæc non præſtiterint, illi neutrum illorum conficere poterunt. Peloponneſii igitur ſine dubio in huiuſmodi incommoda incurrent. quin etiam & alia de cauſſa naues complere non poterunt, quia ab Athenienſibus claſſe ualidioribus mari arcebuntur. Hæc autem omnia ex iis pendent difficultatibus, quæ iam propoſitæ ſunt; nempe quod αὐτουργοὶ, inopeſque Peloponneſii ſint.

BELLA VERO ABVNDANTES COPIÆ POTIVS &c. ET QVI HOMINVM &c. In his proſpicit Pericles in quantis pecuniarũ anguſtiis Peloponneſii futuri ſint; nam & illas ipſi moleſte, inuitiq; contribuent; eſt enim hoc eorum hominum generis, qui pauperes, atq; operarii ſunt, conſuetum, ut libentius uitam periculis bellicis committant, quàm de ſuo aliquid uelint impendere; & præterea huiuſmodi uiolentis collationibus nihil boni peragi ſolitum eſt; nam bella publicæ potius, quàm priuatæ pecuniæ ſuſtinet. Hæc autem eadem & ab Archidamo quoq;

prædicta omnia fuerant. Sed & Ariſtoteles libro ſecundo Politicorum de hoc ipſo ſimiliter Lacedæmoniorum Rempublicam accuſat his uerbis. *Male etiam circa pecunias publicas apud Spartiatas conſtitutum eſt, quia neque in publico habent quicquam, & magna bella gerere coacti, pecunias ægre conferunt. nam quia Spartiatarum eſt plurimum agri, non examinant inuicem collationes, & euenit legum latori contra quàm commodum eſt, publice inopiam, priuatim auaritiam inducere.* hoc autem, quod nunc à Pericle accuſatur, à Corinthiis contra in ſecunda eorum hoc eodem libro concione laudatur, qui cum corporibus Lacedæmonios magis quàm pecuniis ualere dixiſſent, fortitudinem, peritiamque bellandi longe opibus in bello præſtare conantur oſtendere.

Præsertim vero si contra opinionem, vt verisimile &c. In his aut pergit demonſtrare difficultates, quibus Lacedæmonii pecuniarum cauſſa laboraturi eſſent, aut ex moleſtia, qua Lacedæmonii in conferendis ſæpius pecuniis afficientur, illos cito defatigatum iri oſtendit. Id quod certe euentus ipſe comprobauit; nam, ut eſt in ſecunda hiſtoria apud Thucydidem, ubi Peloponneſii bellum duci ſenſerunt, unde ſæpius pecunias conferre

ferre cogebantur, ſtatim defatigari cœperunt. Sed & Archidamus ad diſſuadendum bellum hac potiſsimum ratione uſus eſt, quod bellum minime breue, ſed quod poſteris relinquendum eſſet, ſuſcipiendum proponeretur. Pericles autem eo potiſsimum inditio ducitur ad hoc augurandum, quod utrique præpotentes eſſent, Peloponneſii quidem terra; ita ut uno prœlio, uel contra Græciam omnem pugnare ualerent, Athenienſes uero mari, adeo ut diſsimili bellandi modo infeſtare, & defatigare facile Lacedæmonios potuiſſent. atque hoc etiam ipſum ita euenit, nam cum Athenienſes ex Periclis ſententia urbis muris ſemper ſe continerēt, claſſe uero Peloponneſi oram quotannis uexarent, pluribuſque uictoriis naualibus reportatis, præcipue autem ad Pylum principibus Lacedæmoniorum captis pacem eos petere coegerunt. Archidamus autem & ipſe ex eo quod non ſimili ratione bellandi, quo Athenienſibus, eis utendum eſſet, ſimiliter difficultatem belli proponebat. Vtrique igitur & Pericles, & Archidamus id, quod ab Ariſtotele præcipitur, in ſuis concionibus obſeruarunt. admonet enim ille in belli ſuaſione hoſtium uires, & copias conſiderandas eſſe, an ſimiles, an uero diſsimiles à

noſtris ſint, & in quibus ſuperiores, in quibuſq; inferiores eſſe uideantur.

Qvando, ne consilio qvidem vno vtentes &c. Quinta hæc eſt Peloponneſiorum difficultas, ex qua, ut etiam ex ſuperioribus plurima illis in hoc bello incommoda profectura demonſtrat. Nam cum Peloponneſiorum ſocietas ex multis ciuitatibus, populiſque confecta eſſet, iiſque omnibus in ſuffragio paribus, ita ut non unius, ſed plurimorum conſilio, uoluntateque bellum gerendum eſſet, hæc omnia ex his ſequentur incommoda. Primo enim nihil mature conficient, deinde quod priuatæ rei ſolum conſulentes, ac diuerſos ſinguli fines reſpicientes perfecti nihil molientur, itemque quod raro conuenient, breuique tempore de rebus maximis deliberabunt, præterea quod in exequendis, ac peragendis rebus neceſſariis, cum ſinguli in ſingulos, alterq; in alterum reſpecturus ſit, lentius, ſegniuſque ſe geſturi ſint, adeo ut clam reſpublica tota ſit interitura. Pulcherrimus ſanè, ac præſtantiſsimus hic mihi locus uidetur, in quo ea omnia, quæ in ſocietatibus incommoda oriri ſolent, breuiter, & magna enthymematum ui comprehenſa ſunt. Hæc autem omnia plerunque ueriſsima acci-

dere,

dere, cum à multis ueteribus, noſtrique etiam temporis prudentiſsimis uiris rationibus, commentationibusq; demonſtratum eſt, tum uero uſus optimus actionum humanarum magiſter, ſæpiſsime comprobauit, non modo antiquis temporibus, maximeque in hoc Peloponneſiaco bello, in quò multæ, uariæque ſociorum alienationes, & diſſenſiones contigerunt, uerum etiam his paullo ante actis temporibus, id quod noſtra in primis reſpublica optime experta eſt. Hæc autem omnia in belli ſuaſione animaduertenda docet etiam Ariſtoteles, & libro primo, & ſecundo Rhetoricorum.

NEQVE VNO CONSILIO VTENTES. Siquidem ex multis ciuitatibus, rebuſque publicis ſocietas illa conflata erat; illæ autem quænam eſſent libro ſecundo omnes numerantur à Thucydide: ubi etiam Athenienſium ſocii eodem pacto percenſentur.

NIHIL MATVRE CONFICIENT. Ex eo quòd tot ciuitatum conſilio ſemper in ſingulis actionibus, ueluti pecuniarum collationibus, militum delectibus, nauium comparationibus, ſubſidiis mittendis, ſingulisque expeditionibus decernendis, utendum erit, id autem in bellis maximi momenti eſt; ſiquidem, ut paullo poſt dicit,

dicit, belli occaſiones præcipites ſunt.

ET CVM OMNES PARIBVS SVFFRAGIIS SINT, ET NON EIVSDEM TRIBVS. Quod æquales hi omnes inter ſe eſſent, quomodoque de rebus decernerent, declarauit Thucydides hoc eodem libro non longe ante hanc concionem. *Lacedæmonii auditis omnium ſententiis, calculos cunctis, qui aderant, intulerunt ſociis, gradatim à maxima ad minimam uſque ciuitatem, & illi frequentes de bello dedere ſuffragia.*

SVÆ QVISQVE REI STVDET, EX QVIBVS PERFECTI NIHIL FIERI SOLET. ETENIM &c. Hæc & huiuſmodi incommoda in actionibus, quarum cura pluribus demandata eſt, & ſocietatibus, & rebuſpublicis accidere ſolent; adeo ut paulatim etiam tota reſpublica intereat. Idem & Ariſtoteles in Politicis oſtendit, atque ex hoc maxime Platonis ſententiam de rerum communione impugnat. id quod plurimorum in una familia ſeruorum exemplo cõprobauit, qui negligentius res domeſticas curant, quam pauciores.

ETENIM ALII QVAMMAXIME VLCISCI QVEMPIAM VOLVNT, ALII QVAMMINIME RES SVAS LABEFACTARE. Quod fœderatorum hæc natura ſit, ut uarios ſinguli

ſibi fines proponant, oſtendit etiam Demoſthenes in oratione de pace ad tollendam Philippi fiduciam, quam in Thebanorum ſocietate ponebat.

ET CVM LONGO INTERVALLO CONVENIANT BREVI MOMENTO RES COMMVNES CONSVLTANT. Hoc idem ad hoc bellum incommodum afferebat etiam Archidamus, eſt autem hoc omnino cõtrarium ei, quod in Ethicis præcipit Ariſtoteles. *tarde deliberandum, celeriter uero agendum.* Diodotus quoq; apud Athenienſes his eiſdem hiſtoriis, duo eſſe conſiliis inimica dicebat, iram, atque feſtinationem.

ATQVE VNVSQVISQVE NON SVA IGNAVIA NOCITVRVM PVTAT, ALIIS AVTEM CVRÆ ESSE, VT PRO SE IPSO &c. Hac eadem de re Athenienſes accuſat Demoſthenes in prima oratione contra Philippum his uerbis. *Si deſieritis ipſi nihil agere, dum ſperatis alium pro uobis facturum eſſe omnia*: atque περὶ τῶν συμμοριῶν. *Poſt autem alius alium reſpexiſtis, tanquam ipſe nihil, proximus omnia facturus eſſet.*

QVOD VERO CAPVT EST PECVNIARVM INOPIA PROHIBEBVNTVR, &c. Repetit id, quod etiam ſuperius, eo quod hoc inter cetera omnia Peloponeſiorum incommoda

O maxi-

maximum erat; eſt enim in belli conſultatione illud tritum, *pecunias neruos eſſe belli*. unde hac eadẽ de re accuſans Lacedæmonios Archidamus, dicebat, *bellum non magis ope armorum, quàm ſumptibus ſtare, per quos utilia ſunt arma.*

AT BELLI TEMPORA NON STABILIA SVNT. Eandem ſententiam ſumebat Demoſthenes ad accuſandos Athenienſes in prima Philippica. *Nam rei gerendæ tempus in apparando conſumimus, rerum autem occaſiones non expectant noſtram tarditatem, & ſocordiam.* Et Cicero in quinta Philippica, *Minimis momentis maximas inclinationes temporum fieri, cum in omni caſu reipublicæ, tum in bello,* affirmat. atque in ſexta. *Dies enim affert, & hora magnas clades.*

Καὶ μὴν οὐδ᾽ ἡ ἐπιτείχισις, οὐδὲ τὸ ναυτικὸν αὐτῶν ἄξιον φοβηθῆναι. τὴν μὲν γὰρ χαλεπὸν καὶ ἐν εἰρήνῃ πόλιν ἀντίπαλον παρασκευάσασθαι, ἤ που δὴ ἐν πολεμίᾳ τε, καὶ οὐχ ἧσσον ἐκείνοις ἡμῶν ἀντεπιτετειχισμένων: φρούριον δ᾽ εἰ ποιήσονται, τῆς μὲν γῆς βλάπτοιεν ἄν τι μέρος καταδρομαῖς, καὶ αὐτομολίαις, οὐ μέντοι ἱκανόν γε ἔσται ἐπιτειχίζειν τε, καὶ κωλύειν ἡμᾶς πλεύσαντας ἐς τὴν ἐκείνων, καὶ ᾗπερ ἰσχύομεν ταῖς ναυσὶν ἀμύνεσθαι; πλέον γὰρ ἡμεῖς ἔχομεν τοῦ κατὰ γῆν ἐκ τοῦ ναυτικοῦ ἐμπειρίας, ἢ ἐκεῖνοι ἐκ τοῦ κατ᾽ ἤπειρον ἐς τὰ ναυτικά. τὸ δὲ τῆς θαλάσσης ἐπιστήμονας γενέσθαι οὐ ῥᾳδίως αὐτοῖς προσγενήσεται, οὐδὲ γὰρ ὑμεῖς μελετῶντες εὐθὺς ἀπὸ τῶν μηδικῶν ἐξείργασθέ πω. πῶς δὴ ἄνδρες γεωργοὶ, καὶ οὐ θαλάσσιοι, καὶ προσέτι οὐδὲ μελετῆσαι ἐασόμενοι, διὰ τὸ ὑφ᾽ ἡμῶν πολλαῖς ναυσὶν ἀεὶ ἐφορμεῖσθαι, ἄξιον ἄν τι δρῷεν; πρὸς μὲν γὰρ ὀλίγας ναῦς ἐφορμούσας κἂν διακινδυνεύσειαν,

ξυνιέσειαν, πλήθει τὴν ἀμαθίαν θρασύνοντες, πολλαῖς δὲ εἰργόμενοι ἡσυχάσουσι, καὶ ἐν τῷ μὴ μελετῶντι ἀξυνετώτεροι ἔσονται, καὶ δι' αὐτὸ καὶ ὀκνηρότεροι ; τὸ δὲ ναυτικὸν τέχνης ἐστὶν, ὥσπερ καὶ ἄλλο τι, καὶ οὐχ ἐνδέχεται, ὅταν τύχῃ, ἐκ παρέργου μελετᾶσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον μηδὲν ἐκείνῳ πάρεργον ἄλλο γίγνεσθαι. εἴτε καὶ κινήσαντες τῶν ὀλυμπιάσιν, ἢ δελφοῖς χρημάτων μισθῷ μείζονι πειρῷντο ἡμῶν ὑπολαβεῖν τοὺς ξένους τῶν ναυτῶν. μὴ ὄντων μὲν ἡμῶν ἀντιπάλων, ἐσβάντων αὐτῶν, καὶ τῶν μετοίκων, δεινὸν ἂν ἦν, νῦν δὲ τόδε τε ὑπάρχει, καὶ (ὅπερ κράτιστον) κυβερνήτας ἔχομεν πολίτας, καὶ τὴν ἄλλην ὑπηρεσίαν πλείους, καὶ ἀμείνους, ἢ πᾶσα ἡ ἄλλη ἑλλάς, καὶ ἐπὶ τῷ κινδύνῳ οὐδεὶς ἂν δέξαιτο τῶν ξένων τήν τε αὑτοῦ φεύγειν, καὶ μετὰ τῆς ἥσσονος ἅμα ἐλπίδος ὀλίγων ἡμερῶν ἕνεκα μεγάλου μισθοῦ δόσεως ἐκείνοις ξυναγωνίσεσθαι. καὶ τὰ μὲν πελοποννησίων ἔμοιγε τοιαῦτα, καὶ παραπλήσια δοκεῖ εἶναι.

Atqui neque circumuallationem, neque claſſem eorum timere æquum eſt. illam enim difficile eſt etiam in pacato, nedum in hoſtili agro urbem æqualem comparare, & cum nos contra æque, ac illi uallum obiecerimus. quod ſi præſidio locum aliquod munierint, regionis quidem partem aliquam excurſionibus, & transfugiis infeſtabunt, non tamen ſatis erit ad circumuallandum, atque ad nos impediendos, ne in eorum agros nauigemus, & ne nauibus, quibus ualemus, eos ulciſcamur; plus enim nos habemus peritiæ

rerum terreſtriũ ex nauticis, quàm illi rerum nauticarũ ex terreſtribus. maritimæ vero rei vſus non facile ipſis accedet, neque enim hoc uos ſtatim à rebus Medicis meditati adhuc perfeciſtis. quomodo igitur homines agricolæ, & non maritimi, & præterea qui ne meditari quidem permittentur, quia à nobis multis nauibus aſsidue in ſtatione obſeruabuntur, dignum aliquid efficient? Etenim aduerſus paucas naues in ſtatione manentes etiam periculum adierint, ſi multitudine imperitiam corroborarint, multis autem impediti, quieſcent, & niſi meditabuntur, imperitiores erunt, & propterea etiam ignauiores; res autem maritima artis eſt, ſi qua etiam alia, neque licet, cum caſus tulerit, obiter meditari, ſed potius nihil aliud in ea re obiter fieri. & ſi pecunias, quæ Olympiæ, aut Delphis ſunt, auferentes, maiore, quàm nos ſtipendio peregrinos nautas ſubripere conarentur, ſi nos æquales non eſſemus, & ipſi cum inquilinis conſcenderent, grauis admodum

res

res eſſet: nunc uero & hoc adeſt, & (quod optimum) gubernatores ciues habemus, & remiges plures, ac meliores, quàm tota reliqua Græcia; atque in periculo nemo peregrinorum probaret ſua terra exulare, & minori cum ſpe ob magni ſtipendij paucorum dierum largitionem ſocios ſe iis certaminis adiungere. Ac res quidem Peloponneſiorum tales, ac ſimiles mihi uidentur eſſe.

ATQVI &c. Ad facilitatem belli Peloponneſiaci ſuadendam difficultates aduerſariorum in eo ipſis euenturæ ſuperius oſtendebantur; nunc quæ rationibus ſuis apta uidebantur, ponderantur, atque ea omnia partim confutantur, partim uero hominum opinione infirmiora redduntur: quæ autem à Lacedæmoniis timenda eſſe Athenieſibus uidebãtur, huius generis ſunt: quod urbi circumuallationẽ induxiſſent; quod locum aliquem ad Athenas muniiſſent; quod ſi aliquantiſper in rei maritimæ ſtudium incubuiſſent, in ea nihilo minus Athenienſibus formidabiles euaſiſſent; ad extremum quod pecuniis, quæ Delphis, Olympiæque depoſitæ ſeruabantur, ablatis, reliqua omnia imperitiæ maritimæ incom-

incommoda propulſaturi eſſent. Sed quando locus poſtulat, de aduerſariorum criminibus, rationibusque infirmandis dicamus. Vt autem docet Ariſtoteles libro tertio Rhetoricorum. *In conſultatione, & in iudicio, qui priore loco dicit, fides ſuas prius exponere, poſt autem contrariis occurrere ſoluendo, atque eleuando debet; qui uero poſteriore loco dicit, prius contra aduerſarii orationem dicere ſoluendo, & ſyllogiſmum opponendo debet, & maxime ſi approbata ſint.* Pericles mediam viam iniuit; in medio enim orationis id præſtat. quem diſpoſitionis ordinem à Demoſthene in ſecunda Olynthiaca ſeruatum perſpicimus, qui & ipſe in media oratione, quæ Philippo accommodata uidebantur, ſimiliter infirmat, eaque nulla eſſe omnino, immo uero plurima contra illum ualere conatur oſtendere. Quare ex Ariſtotele πρὸς ἀντίδικον, breuiſq; confutatio quædam hæc particula merito appellanda uidetur. quæ etiam ipſa ad fidem reducenda eſt; nihilo minus enim ea argumenta, quæ ad refellendum, quàm ea, quæ ad affirmandum, adducuntur, probationes noſtræ ſententiæ exiſtimanda ſunt. id quòd cum Ariſtotelis in tertio Rhetoricorum præceptum ſit, à Quintiliano tamen accuſatur. at illud Cicero ſæpius confirmauit; nam in Partitionibus ea, quæ

quæ ad fidem faciendam pertinent, in confirmationem, reprehenſionemque diuiſit. atque in ſecundo de Oratore Antonius ſic teſtatur. *Tunc ſuggerenda ſunt firmamenta cauſſæ coniuncte & infirmandis contrariis, & tuis confirmandis; nanque una in cauſſis ratio quædam eſt eius orationis, quæ ad probandam argumentationem ualet; ea autem & confirmationem, & reprehenſionem quærit: ſed quia neque reprehendi, quæ contra dicuntur, poſſunt, niſi tua confirmes, neque hæc confirmari, niſi illa reprehendas, iccirco hæc & natura, & utilitate, & tractatione coniuncta ſunt.* Verum iam pulcherrimam hanc concionis partem induſtria noſtra, quoad aſſequi poſſumus, expoliamus. Eſt autem ea uniuerſa tractata διὰ τὴν πρότασιν, ἀντιπρότασιν, ὑποφορὰν, καὶ ἀνθυποφορὰν, uel ſaltem horum aliquot, ſi modo Hermogenis conſuetudinem ſequamur. quòd ſi Ariſtotelis, atque Ciceronis auctoritate ſtare uoluerimus, partim quidem negando ſumptiones ueras eſſe, partim uero negando id, quod deducebatur, ex iis ſequi, partim denique obiectione in contrariam partem afferenda. his enim omnibus modis à ſummis illis rhetoribus argumentis aduerſariorum reſiſtendum eſſe præcipitur.

ATQVI NEQVE CIRCVMVALLATIONEM, NEQVE CLASSEM EORVM TIME-

RE ÆQVVM EST. Ἀντιπρότασις, quæ duabus oppoſitis difficultatibus obiicitur:quarum priori ſtatim ἀνθυποφορὰν, poſteriori uero paullo inferius opponet.

ILLAM ENIM DIFFICILE &c. Ἀνθυποφορὰ prioris difficultatis. ei autem, neglecta aduerſariæ oſtenſionis probatione, ſyllogiſmi tantum contrarii concluſione infirmanda, reſiſtit, oratores enim eo, quod auditor uulgaris ſit, nec ſubtilis diſputationis intelligens, non minus ſæpe concluſiones, quàm propoſitiones refellendas ſuſcipiunt: magis enim concluſio in auditorum memoria reſidet, quæ ſi confutata fuerit, uniuerſam argumentationem ſolutam eſſe arbitrantur. Lacedæmonios autem Athenarum urbi circumuallationem inducturos, haud credibile, ueriſimileque eſſe ex loco à comparatione maioris, oſtendit. nam, ut ex Ariſtotele expreſsit Antonius in ſecundo de Oratore, *omnium rerum in contrarias partes facultas ex iiſdem ſuppeditatur locis*. id autem mirum nemini uideri debeat, ſiquidem, ut demonſtrat etiam Ariſtoteles, oratorii ſyllogiſmi ex probabilibus, ueriſimilibuſq; conſtant, horum autem multa inter ſe contraria ſunt. Locus autem hic comparationis eſt ualde oratorius, ut qui nihil, uel parum habeat firmitatis,

tatis,

tatis, ſed probabilitatis plurimum: Comparatio uero tres habet gradus; aut enim cum maiori comparamus, aut cum minori, aut cum pari, unde tres emanant loci, à maiori, à minori, à pari. Meminit horum locorum Cicero in ſecundo de Oratore, & in Topicis, meminit item Ariſtoteles in Topicis, & Rhetoricis, diuerſi tamen hi inter ſe fuerunt. Ariſtoteles uoluit à maiori tantum negando ualere, à minori affirmando, ac maximas has dedit, loci à maiori: ſi quòd magis uidetur eſſe, non eſt, nec quod minus; à minori: ſi quod minus uidetur eſſe, & quod magis. At Cicero in Topicis has maximas diuerſas prodidit, unam à maiori, quod in re maiore ualet, ualeat in minore, alteram à minori, quod ualet in re minore, ualeat in maiore.

QVOD SI PRÆSIDIO LOCVM ALIQVEM MVNIERINT &c. Huic alteri criminationi ea, quæ inde ſequi incommoda dicebantur, refellendo contradicit, orationemque etiam permiſsionis figura exornat; concedit enim ea, quæ ab illis ſumebantur fieri poſſe, ut caſtellum ſcilicet muniatur, & aliquibus Athenienſes incommodis afficiantur, at quæ deinceps addebantur, inde fore, ut mari arcerentur, & quod neque ſe defendere, neque hoſtes ulciſci ullo

pacto poſſent, ea ſanè euentura inficiatur. quàm tamen unam eius urbis obſidendæ rationem fuiſſe euentus deinceps comprobauit. nam cum Lacedæmonii Deceliam oppidum Alcibiadis exulis impulſu communiſſent, Athenienſes fame, aliisque compluribus incommodis afflixerunt. Hæc partim apud Thucydidem ultimo libro, partim uero in primis Xenophontis libris de rebus Græcis ſcripta reperiuntur.

Maritimæ vero rei vsvs non facile ipsis accedet &c. Nunc accedit ad confutationem eius rationis, quæ erat de Lacedæmoniorum claſſe metuenda, ab initio propoſitæ. quæ in eo nitebatur, quòd ſi aliquandiu rei maritimæ ſtuduerint, exercitatione, & ipſi eiuſdem periti, cito euaderent. hoc enim inter ceteras ſpes futuræ uictoriæ, & Corinthiorum legati Lacedæmoniis propoſuerant hoc eodem libro. Huic igitur Pericles in uniuerſum occurrit.

Neqve enim hoc vos statim à rebvs Medicis meditati adhvc perfecistis. Ἀνθυποφορὰ ſumpta à comparatione Athenienſium, & Lacedæmoniorum, à maiori uidelicet.

A rebvs Medicis meditati. Videlicet

delicet tempore belli Perſici Xerſis, à quo uſq; ad id tempus decem, & ſeptem Olympiades extiterant; res autem in hunc modum adminiſtrata eſt. Cum Xerſes rex Perſarum Helleſponto ponte iuncto, Athoque monte perfoſſo cum maximo exercitu, & ingenti claſſe traieciſſet in Græciam, Athenienſes Themiſtoclis conſilio Athenis relictis, translatiſque pueris, & mulieribus in Salaminem, rei maritimæ ſtudio ſe penitus dediderunt; unde & Barbarum profligarunt, & Græciam liberarunt, & Græcorum imperium à Lacedæmoniis ad ſe tranſtulerunt.

QVOMODO IGITVR HOMINES AGRICOLÆ &c. Auget comparationem, Lacedæmoniorum imperitiam Athenienſium peritiæ opponendo; atque ut uehementior etiam tota argumentatio appareat, interrogatione eandem exornat.

AGRICOLÆ, ET NON MARITIMI. Contrariorum plenam effecit orationem, ualent enim ad orationem uehementem, incitatamq; reddendam. Maritimos autem dumtaxat homines ad rem naualem in primis idoneos eſſe confirmarũt etiam Corcyræi legati apud Athenienſes hac eadem Thucydidis hiſtoria.

ETENIM ADVERSVS PAVCAS NAVES

in statione manentes etiam periculum adierint, &c. Quemadmodum fecit Cnemus ipſorum dux, qui, ut in ſecundo harum hiſtoriarum libro ſcriptum eſt, multitudine nauium fretus auſus eſt Atheniēſium claſſem prœlio laceſſere, à qua tamen ſuperatus eſt.

Res autem maritima artis est, si qua etiam alia, neque licet, cum casus tulerit &c. Hoc cum optime nouerint ſapientiſsimi noſtræ reipublicæ Senatores ſuperioribus etiam his annis, quibus reſpublica ſummo ocio, ac optatiſsima pace uſa eſt, nihilo minus claſſem continēter habuerunt; ut & duces, & nautæ, atque remiges exercerentur, ne poſtea tunc, cum caſus tuliſſet, obiter id meditari cogerentur. quin etiam à maioribus noſtris hac de cauſſa id, quod à diuino uiro Cardinali Contareno adeo celebratur, inſtitutum fuit, ut in unaquaque armata triremi ſtipendium duobus adoleſcentibus patricii ordinis præberetur: qua lege diuine ſanè iuuentutis exercitationi conſultum uidetur in ea arte, ex qua ſcilicet & imperium, & gloriá tanta à noſtris maioribus nobis parta eſt.

Et si pecunias &c. Ad ultimam dubitationem

tationem pluribus afferendis obiectionibus reſpondet. Obiectiones uero, ut docet Ariſtoteles Rhetoricorum, atque Priorum Analyticorum libris ſecundis, quadrifariam afferuntur, *aut à ſe, aut à ſimili, aut à contrario, aut à iudicatis.* De iiſdem etiam illud præcipit in Rhetoricis, *quòd quoties aduerſaria enthymemata ex ueriſimilibus ducta fuerint, dupliciter obiectione afferenda, licet illa diſſoluere; alia enim adumbrata, & non perpetuo uera diſſolutio eſt, quoties quis non obiicit, ueriſimile non eſſe, ſed tantum neceſſarium non eſſe; altera uero, quæ proprie, atque diſerte argumentum ſoluit, quando quis non modo neceſſarium non eſſe, uerum etiam ueriſimile non eſſe oſtendit.* Periclis obiectiones non modo neceſsitatem, ſed etiam ueriſimilitudinem aduerſariæ argumentationis tollunt, ſumunturque omnes ab ipſa re.

ET SI PECVNIAS, QVÆ OLYMPIÆ, AVT DELPHIS SVNT, AVFERENTES, MAIORE, QVAM NOS STIPENDIO &c. Hoc eſt, quod Corinthii in adhortatione ad præſens bellum apud Lacedæmonios hoc eodem libro afferebant. *Claſſem autem, qua illi præſtant, ſupplebimus, tum priuatis facultatibus pro rata parte, tum ex pecunia, quæ in Delphis eſt, atque Olympiæ. mutuati nanque pecuniam poſſumus peregrinos*

illorum

illorum nautas maiori mercede conducere: quo etiam in loco qua ratione peregrini eſſent Athenienſium nautæ, exponit. *mercenariæ enim*, inquit, *magis, quàm uernaculæ ſunt Athenienſium copiæ*:

Si nos æquales non essemus &c. Prima obiectio, qua æqualem Athenienſium potentiam, ac parem pecuniarum in comparandis nautis copiam facultati Lacedæmoniorum, de pecunia Delphis, Olympiæque depoſita auferenda opponit.

Et hoc adest. Quod ſcilicet nos, qui eis æquales ſumus, aduerſarios habent.

Et (quod optimum) gubernatores cives habemus, et remiges plures &c. Altera obiectio ſumpta ab eo, quòd in ea ipſa re ſuperiores Atheniẽſes eſſent: quanta autem nauticorum hominum Athenis copia fuerit licet uel in primis ex eo colligere, quòd horum hominum, ut & Plutarchus in Solone, & Hærodotus è memoriæ prodiderũt, tertia pars ciuitatis erat; Cranaus enim in montanos, campeſtres, & maritimos populum Atticum diuiſit; quæ quidem ſæpius triſtis diſcordiarum, & ſeditionum inteſtinarum fuit materia. Itaque etiam Themiſtocles, cui omne rei maritimæ decus Athenis prudentum omnium conſen-

conſenſione debetur, inquilinos, & artifices omnes immunitate donauit, ut nautica turba ſpe præmiorum undique confluente res naualis uberior, ac firmior redderetur. Pericles autem, gloriæ Themiſtoclis æmulus, illud præterea aliquot poſt annis, quod narrat Plutarchus, adiecit, ut qui naues conſcendiſſent, per octo menſium ſpatium ſtipendium ferrent, & quidem, ut Thucydides hiſtoriæ octauæ mandauit, ternorum in dies ſingulos obolorum.

ATQVE IN PERICVLO NEMO PEREGRINORVM &c. Poſtrema obiectio, quæ allatæ dubitationi directe, atque in uniuerſum ſe opponit, nec ueriſimilem eam ullo pacto eſſe oſtendit.

AC RES QVIDEM PELOPONNESIORVM TALES, AC SIMILES MIHI VIDENTVR ESSE. Μερικὸς ἐπίλογος ad attentionem, docilitatemque accommodatiſſimus.

Τὰ δὲ ἡμέτερα τούτων τε, ὧνπερ παρ' ἐκείνοις ἐμεμψάμην, ἀπήλλακται, καὶ ἄλλα οὐκ ἀπὸ τοῦ ἴσου μεγάλα ἔχει. ἤν τ' ἐπὶ τὴν χώραν ὑμῶν πεζῇ ἴωσιν, ἡμεῖς ἐπὶ τὴν ἐκείνων πλευσούμεθα, καὶ οὐκέτι ἐκ τοῦ ὁμοίου ἔσται, Πελοποννήσου τε μέρος τι τμηθῆναι, καὶ τὴν ἀττικὴν ἅπασαν· οἱ μὲν γὰρ οὐχ ἕξουσιν ἄλλην ἀντιλαβεῖν ἀμαχεὶ, ἡμῖν δὲ ἐστὶ γῆ πολλὴ καὶ ἐν νήσοις, καὶ κατ' ἤπειρον, μέγα γὰρ τὸ τῆς θαλάσσης κράτος. σκέψασθε δὲ, εἰ γὰρ ἦμεν νησιῶται, τίνες ἂν ἀληπτότεροι ἦσαν;

NOſtræ uero tum ab iis, quæ apud illos accuſaui, liberæ ſunt, tum uero alia magna non ex æquo habent. & ſi noſtrum in agrum terra proceſſerint, nos in illorum nauigabimus; neque amplius ex æquo erit, Peloponneſi partem uaſtari, ac totam Atticam; illi enim alium parare ſine pugna non poterunt; nobis uero ager multus adeſt & in inſulis, & in continenti, magnum enim eſt maris imperium. Attendite uero, ſi enim inſulani eſſemus, qui nam ad capiendum minus faciles eſſent?

NOSTRÆ VERO &c. Nunc tranſit ad uires Athenienſium conſiderandas: quæ nam autem oratori de iis, quibus conſilium dat, uidenda ſint, reperiuntur apud Ariſtotelem libro ſecundo Rhetoricorum. *Quomodo ſuadere Athenienſibus poſſemus, ut bellum ſuſciperent, aut ſecus, niſi teneremus, quæ copiæ illorum eſſent, utrum nauales, an pedeſtres, an utrunque, & ipſæ quantæ, & uectigalia quæ, aut amici, aut inimici, præterea uero quàm multa bella geſſiſſent, & quo pacto, & alia eiuſmodi.* Ex his autem ferè Pericles Athenienſes meliori conditione futuros demon-

demonſtrat. quæ omnia ad belli facilitatẽ oſtendendam ſpectant, ad hanc autem illuſtrandam, atque augendam comparationem eorum, quæ ad hoc bellum conficiendum Athenienſibus, Lacedæmoniiſque aderant, adhibuit. *eſt enim comparationis, magnitudiniſque ratio*, quemadmodum iudicat Ariſtoteles, *omnium orationum communis, quia amplificatione, & imminutione omnes utuntur, & qui ſuadent, aut diſſuadent, & qui laudant, aut uituperant, & qui accuſant, aut defendunt*. Eſt autem pulcherrimus comparationis locus apud Demoſthenem ad epiſtolam Philippi. immo uero ex hoc loco ea omnis ferè oratio ducta uidetur. diligentiſsime uero etiam Archidamus ad hoc bellum diſſuadendum multo plura, melioraque Athenienſibus affutura per comparationem demonſtrat. atque hæc quidem omnia ferè, quæ per comparationem oſtenduntur, ex loco præterea ab adjunctis, ſiue conſequentibus, atque à cauſsis efficientibus, ſimulque à comparatione uel maioris, uel minoris, uel paris ſolent hauriri. unde & præſentem tractationem hauſtam eſſe manifeſte apparet.

NOSTRAE VERO TVM AB IIS, QVAE APVD ILLOS ACCVSAVI, LIBERAE SVNT, TVM VERO ALIA MA-

gna non ex æqvo habeamvs. Pendent hæc à partis ſuperioris concluſione. eſt autem hæc tranſitio, atque propoſitio, quæ in medio orationis maximam uim ad attentionem parandam habere conſueuit. Attingit autem in his duos firmiſsimos amplificationis locos ab Ariſtotele libro primo de arte dicendi in tractatione de maiori, ac minori bono expoſitos. nam ſi *quæ pluribus, maioribuſque malis priuata ſunt, & quæ plura, maioraque in ſe bona continent, ea etiam maiora bona ſunt*, res ſanè Athenienſium eo quòd & iis incommodis, quæ Lacedæmoniis adeſſe demonſtrata ſunt, carent, & aliis multis præſidiis, ac commoditatibus, quæ nunc à Pericle oſtenduntur, ſuffultæ ſunt, longe ſuperiores, melioreſq; iis Lacedæmoniorum eſſe manifeſtum eſt. hæc autem etiam ex iis, quæ in definitione maioris, & eius, quod ſuperat, ab Ariſtotele tradita ſunt, eodem pacto colliguntur.

Et si nostrvm in agrvm terra processerint, nos &c. Prouidet rationem belli gerendi, qua Lacedæmonii, & qua Athenienſes uſuri ſunt, atque in eo longe meliori conditione Athenienſes futuros ex comparatione colligit. Nam Lacedæmonii quidem terra tantum Athenienſem agrum, Athenienſes uero

ro claſſe quoque Peloponneſum uaſtabunt, qua in re certe multo ſuperiores Athenienſes erunt; Lacedæmoniis enim nulla alia terra, unde hoſtium damna reſarciant, ſupererit: at uero Athenienſes multas præterea inſulas, atque ciuitates in Thracia, Macedonia, aliiſque locis habebunt, unde res neceſſariæ claſſe ipſis ſuppeditentur. pulcherrima ſane, atque ex rhetorum omnium præceptis, ſuæ, hoſtiumque uirium, atque belli futuri generis conſideratio.

NOBIS VERO AGER MVLTVS ADEST ET IN INSVLIS, ET IN CONTINENTI. Hæc confirmat Archidamus apud Lacedæmonios, indeque rationes, uel in primis ad bellum diſſuadendum petit, his uerbis. *Confidat fortaſſe aliquis, quod & armis eos, & hominum multitudine antecellimus, adeo ut terram eorum peragrantes uaſtare poſſimus. atqui illis alia multa terra ſupereſt, atque ea, quibus indigebunt, mari importabunt.*

MAGNVM EST ENIM MARIS IMPERIVM. Thucydides in præfatione harum hiſtoriarum cum de Græcis, quæcunque floruerunt, ciuitatibus diſſereret, earum potentiæ præcipuam cauſſam maritimæ rei ſtudium fuiſſe demonſtrat, ita ut quæcunque in illud incubuerint ferè omnes diuitiis, imperioq; præſtiterint.

Athenienſes uero neceſsitate in primis coactos ad eam artem ſe applicuiſſe ſcribit. cum enim ſterilis Attica eſſet, dum facile reliquæ partes incolarum migrationem paterentur, eam iidem paratam diu homines incoluerunt: quare cum hominum numero ſupra modum creuiſſet, nauigatione ſibi uictum comparare coacta eſt: atque eo pacto huius peritia inter ceteros ſibi, & imperium, atque gloriam deinceps tantam pepererunt. Hacque etiam de cauſſa Neptuni præcipue numen coluerunt. nam, ut narrat Apollodorus in iis libris, quos de Deorum origine ſcripſit, cum Diis placuiſſet, urbes eas, in quibus priuatos quiſque habituri eſſent honores, occupare; Neptunus ſe in Actam contulit, percuſſoque tridente mare inde produxiſſe fertur. Quare quemadmodum in reipublicæ adminiſtratione, ita etiam in eius artis ſtudio, & exercitatione ſimillima eius reſpublica noſtra uidetur eſſe. Iis autem temporibus quanta eſſet mari Athenienſium potentia explicat Pericles in altera ſecundi libri concione, ubi ſic loquitur: *Vos Athenienſes, ueſtris modo ſociis imperare arbitramini: ego uero illud defendo, cum duo ſint omnino, quæ perſpicuum habeant uſum, mare ſcilicet, & terra; alteri uos uniuerſo dominari,*

ri, non modo quoad tenetis nunc, uerum etiam quoad progredi uoletis; tanta enim nauium facultate nauigantes, uos non rex, non ulla alia natio eſt, quæ impedire hoc tempore poſſit. Sed de commoditatibus, ac fructibus, quos ex imperio maris Athenienſes ferebant, plurima ſunt in libro de ipſorum republica à Xenophonte conſcripta.

ATTENDITE VERO, SI ENIM INSVLANI &c. Eadem fere & Xenophon de eiſdem his verbis. *Sed unum Athenienſibus deeſt. nam ſi inſulam habitantes mare tenerent Athenienſes, liceret eis damnum inferre, ſi uellent, neque tamen pati, quandiu maris imperium obtinerent, ut neque ipſorum fines uaſtarentur, neque hoſtes admitterent.* Mirabile autem eſt quantum fiduciæ hæc ſingulis fere in uerbis particula contineat; prudentiamque, atque beneuolentiam præſeferat.

Καὶ νῦν χρὴ ὅτι ἐγγύτατα τούτου διανοηθέντας, τὴν μὲν γῆν, καὶ οἰκίας ἀφεῖναι, τῆς δὲ θαλάσσης, καὶ πόλεως φυλακὴν ἔχειν, καὶ πελοποννησίοις ὑπὲρ αὐτῶν ὀργισθέντας πολλῷ πλείοσι μὴ διαμάχεσθαι, κρατήσαντές τε γὰρ, αὖθις οὐκ ἐλάσσοσι μαχούμεθα, καὶ ἢν σφαλῶμεν, τὰ τῶν ξυμμάχων, ὅθεν ἰσχύομεν, προσαπόλλυται, οὐ γὰρ ἡσυχάσουσι μὴ ἱκανῶν ἡμῶν ὄντων ἐπ' αὐτοὺς στρατεύειν, τήν τε ὀλόφυρσιν μὴ οἰκιῶν, καὶ γῆς ποιεῖσθαι, ἀλλὰ τῶν σωμάτων: οὐ γὰρ τάδε τοὺς ἄνδρας; ἀλλ' οἱ ἄνδρες ταῦτα κτῶνται: καὶ εἰ ᾤμην πείσειν ὑμᾶς αὐτοὺς ἂν ἐξελθόντας, ἐκέλευον αὐτὰ δῃῶσαι, καὶ δεῖξαι

πελοπον-

πελοποννησίους, ὅτι τούτων γε ἕνεκα οὐκ ὑπακουσόμεθα. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἔχω ἐς ἐλπίδα τοῦ περιέσεσθαι, ἢν ἐθέλητε, ἀρχήν τε μὴ ἐπικτᾶσθαι, ἅμα πολεμοῦντες, καὶ κινδύνους αὐθαιρέτους μὴ προστίθεσθαι. μᾶλλον γὰρ πεφόβημαι τὰς οἰκείας ἡμῶν ἁμαρτίας, ἢ τὰς τῶν ἐναντίων διανοίας. ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν καὶ ἐν ἄλλῳ λόγῳ ἅμα τοῖς ἔργοις δηλωθήσεται. νῦν δὲ τούτοις ἀποκρινάμενοι, ἀποπέμψωμεν. μεγαρέας μὲν ὅτι ἐάσομεν ἀγορᾷ, καὶ λιμέσι χρῆσθαι, ἢν καὶ Λακεδαιμόνιοι ξενηλασίας μὴ ποιῶσι. μήτε ἡμῶν, μήτε τῶν ἡμετέρων ξυμμάχων, οὔτε γὰρ ἐκεῖνο κωλύει ἐν ταῖς σπονδαῖς, οὔτε τόδε. τὰς δὲ πόλεις ὅτι αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα, καὶ ὅταν κἀκεῖνοι ταῖς ἑαυτῶν ἀποδῶσι πόλεσι, μὴ σφίσι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπιτηδείως αὐτονομεῖσθαι, ἀλλὰ αὐτοῖς ἑκάστοις, ὡς βούλονται. δίκας δὲ ὅτι ἐθέλομεν δοῦναι κατὰ τὰς ξυνθήκας, πολέμου δὲ οὐκ ἄρξομεν, ἀρχομένους δὲ ἀμυνούμεθα. ταῦτα γὰρ δίκαια, καὶ πρέποντα ἅμα τῇδε τῇ πόλει ἀποκρίνασθαι.

ET nunc oportet his ſimillima cogitantes, terram quidem, ac domos relinquere, maris autem, & ciuitatis cuſtodiam habere; nec cum Peloponneſiis his de rebus iratos multo pluribus decertare; etenim ſi uicerimus, rurſus cum haud inferioribus pugnabimus, & ſi bello offenderimus, ſocij, unde ualemus, interibunt; neque enim quieſcent, cum nos haud ſatis ualidi ſimus ad exercitum contra eos adducendum; & lamentationem non ædificiorum, & agri ſuſcipere, ſed

ſed corporum; neque enim hæc uiros, ſed uiri hæc poßident. & ſi putaſſem me uobis perſua ſurum, iußiſſem, ut uos ipſi egreßi hæc uaſtaretis, & Peloponneſiis oſtenderetis, uos horum cauſſa non eſſe obedituros. Multa etiam alia habeo in ſpem parandæ uictoriæ, ſi uolueritis & imperium non acquirere ſimul bellando, & pericula ultro non adire. plus enim horreo domeſtica noſtra errata, quàm aduerſariorum conſilia. ſed illa in alia oratione ſimul cum factis indicabuntur. Nunc uero illos dato hoc reſponſo dimittamus; nos Megarenſes foro, & portubus uti permiſſuros, ſi & Lacedæmonij peregrinorũ exactiones non faciant neque noſtri, neque ſociorum noſtrorum, neque enim illud impedimento eſt in fœderibus, neque hoc; ciuitates autem nos liberas dimiſſuros, ſi & liberas habentes fœdus iecimus, & quando illi etiam ſuis ciuitatibus reddiderint; non ut liberæ ſint pro Lacedæmoniorum arbitratu, ſed ut ſinguli eorum uelint, & nos uoluiſſe iudicium dare

ex

ex fœderibus; neque bellum incœpturos, incipientes autem ulturos. hæc enim iuſta, & conuenientia ſunt huic ciuitati, quæ reſpondeantur.

ET NVNC OPORTET &c. Poſteaquam rationes, quæ ad ſententiam ſuam de non cedendo Peloponneſiis confirmandam ualebant, expoſuit, atque iis bellum honeſtum, neceſſarium, facileque fore demonſtrauit; nunc ſuum modo de ratione belli gerendi conſiliũ aperit, ſimulq; ea, quæ Peloponneſiorum poſtulatis reſpondenda ſint, explicat. Ac de bello quidem tria Athenienſes conſulit; ut terram, agroſque negligant; ut maris, ciuitatiſque cuſtodiam habeant; & ne cum Lacedæmoniis terreſtre prœlium committant. cum uero ad ea, quæ legatis reſpondenda ſunt, uenit, ea ſingula breuiter, elegantiſsimeque confirmat. Et hæc quidem omnia uicem quodammodo perorationis, qua fere carent conciones, uidentur habere. nam & reliquos etiam oratores plerunque uidemus, ubi rationes, argumentaque ſatis idonea ad ſuam cauſſam attulerunt, tunc demum ſententiam ſuam de uniuerſa re propoſita inferre, ue-

luti Demoſthenes, præſertimque in oratione περὶ τῶν συμμοριῶν, item Cæſar, & Cato apud Salluſtium de coniuratione Catilinæ, nec non & Philippus in eiuſdem libris hiſtoriarum, ut alios omittam plurimos & oratores, & hiſtoricos, præſertimque Thucydidem.

TERRAM QVIDEM, AC DOMOS RELINQVERE. Rura enim, atque uicos colebant plerique Athenienſium, domicilia, penates, templaque ibi habentes, id quod ex Græcarum perſonarum ſermonibus apud comicos eruitur, ac Thucydidis teſtimonio comprobatur, qui ab initio libri ſecundi ſub Cecrope, atque priſcis illis regibus uſque ad Theſea oppidatim Atticam habitatam, atque idem inſtitutum à pleriſq; ſuis etiam temporibus ſeruatum fuiſſe commemorat.

MARIS AVTEM, ET CIVITATIS CVSTODIAM HABERE. In quibus cum obedierint, etiamſi id moleſte, & magna Periclis inuidia, ut eſt in ſecundo harum hiſtoriarum libro, Peloponneſios quidem magnis incõmodis continuo afflixerunt, & ſe contra Lacedæmonios acriter defenderunt.

NEC CVM PELOPONNESIIS MVLTO PLVRIBVS DECERTARE. Lacedæmonios ſi

terreſtrem ſpectemus militiam, & militum numero, & peritia Athenienſibus præſtitiſſe, ex multis Thucydidis locis licet perſpicere. itaque hoc inter cetera præcipue aſſumebant Corinthii ad bellum ſuadendum. Plutarchus in Pericle ſexaginta millia Peloponneſiorum Atticam primo inuaſiſſe ſcriptum reliquit.

Etenim si vicerimvs &c. Probatio primi conſilii ſumpta à loco conſequentis contrariorum, de quo Ariſtoteles exemplum huic ualde ſimile tradidit in Rhetoricis. *Sacerdos quædam filium cum populo agere non ſinebat, quia ſi iuſta dixiſſet, in hominum offenſionem incurſurum, ſi iniuſta, in Deorum, dicebat.* ita Athenienſes pugnantes cum Lacedæmoniis, ſi uicti fuiſſent, res ſociorum perituras, ſi uiciſſent, nihilo minus cum aliis non paucioribus pugnaturos.

Socii, vnde valemvs, interibvnt. De Athenienſium ſociis, ac quomodo eos tributa ſibi pendere coegiſſent, narrat Thucydides in præfatione harum hiſtoriarum; ſecundi uero libri initio ſexaginta ea talenta quotannis fuiſſe etiam adiicit; ſed de his uidendus eſt Xenophon, qui inter cetera, quæ ad eorum rempublicam pertinerent, hoc præſertim conſiderat.

ET LAMENTATIONEM NON ÆDIFICIORVM, ET AGRI SVSCIPERE, SED &c. Pendent hæc à ſuperiori illo uerbo, *oportet*. Referuntur autem ad conſilium de negligendis domibus, & agris confirmandum. in quo etiam, eo quod res aſpera, duraque eſſe uidebatur, diutius oratione uerſatur, eamque ſententiis, moribus, & affectibus ornatiorem, uehementioremque mirabiliter reddit.

NEQVE ENIM HÆC VIROS, SED VIRI HÆC POSSIDENT. Grauiſsima, ac magnanimitatis plena ſententia, cui ſimile fuit dictum illud Themiſtoclis; qui cum ex procis filiæ uirum probum diuiti prætuliſſet, quibuſdam hoc admirantibus, *malo*, inquit, *uirum abſque pecunia, quàm pecuniam abſque uiro*. Nam quemadmodum ex Platonis Eryxia refert Stobæus χρήματα eo quod χρήσιμα ſint, dicta ſunt, adeò ut quibus uſui, utilitatique non ſunt, neque eorum eſſe exiſtimanda ſint. itaque Bion huiuſmodi homines nummulariis comparabat, qui egent iis pecuniis, quas habent, ita ut eis habere, & non habere ſimile ſit.

ET SI PVTASSEM &c. His uerbis fidelem, probum, magnanimum, reiquepublicæ amantiſsimum ciuem ſe mirifice oſtendit, populum

autem ſuimet exemplo ad pudorem, ad æmulationem, ad gloriamque impellit. nedum igitur affecta, ſed & moratiſsima hæc oratio eſt, cum præſertim & ſui, & populi Athenienſis præterea diligentiſsime ratio habeatur.

Vt vos ipsi egressi hæc vastaretis. Quemadmodum fecerant eorum patres in aduentu Xerſis, qui Themiſtoclis conſilio Athenienſi agro uaſtato pueros quidem, & mulieres in Salaminem inſulam tranſportarunt, ipſi uero naues conſcenderunt.

Et Peloponnesiis ostenderetis, vos horvm cavssa non esse obeditvros. Archidamus Athenienſium agros, dum incolumes eſſent, à Lacedæmoniis obſidum loco habendos cenſebat. Pericles uero in altera ſecundi libri concione indignum Athenienſi populo eſſe iudicat illorum cauſa à bello deterreri, eosque publicæ utilitati, dignitatiq; præferre. quin etiam cum Lacedæmoniorum exercitus Atticam ingreſſus aliorum agris uaſtatis, ipſius tamen parcere uideretur, eo conſilio, ut ſuſpectus, inuidioſuſque Pericles populo redderetur, de hoc ubi ſe ipſum in concione excuſauit, illos ſe in publicum referre, promptum fuiſſe denunciauit; cuius ſimile factum de Fabio

bio Maximo legitur etiam in Romanis hiſtoriis.

MVLTA ETIAM &c. Fiduciæ, pudoris, prudentiæque plena oratio, affecta igitur, atque morata.

IMPERIVM NON ACQVIRERE SIMVL BELLANDO. Hac eadem de re accuſantur etiã à Nicia libro ſexto harum hiſtoriarum, cui cum non paruiſſent, ſed Siciliæ imperium affectaſſent, rempublicam penitus perdiderunt.

PLVS ENIM HORREO &c. Sic etiam ſæpe Demoſthenes apud eoſdem Athenienſes, ſe enim magis Athenienſium errores, quàm Philippi potentiam timere profitetur. quare in tertia Olynthiaca ſic loquitur. *Quòd ſi relictis moribus iſtis militare uoletis &c.*

SED ILLA IN ALIA ORATIONE SIMVL CVM FACTIS INDICABANTVR. Demoſthenes περὶ τῶν συμμοριῶν. *etiamſi nunc aliquid in oratione prætermiſimus, id ipſa ſibi res inueniet.*

NOS MEGARENSES FORO, ET PORTVBVS VTI PERMISSVROS, SI &c. Hiſtoria ſuperius expoſita eſt. ratio uero, qua reſponſi honeſtas elegantiſsime demonſtratur, à quo loco accepta fuerit, aperiamus. is autem, ſi Ariſtotelis auctoritatem ſequamur, proportio, ſin

autem

autem Ciceronis, ſimilitudo uidetur eſſe. neque vtrumuis approbemus, multum tamen intereſt; ſi modo illud à nobis intelligatur, tres eſſe locos, qui ualde inter ſe ſimiles ſunt, à proportione, à ſimilitudine, à pari; inter quos nulla alia eſt differentia, niſi quòd in proportione conſideratur ſimilitudo rationis, & reſpectus, quem res una aduerſus alteram habet, in ſimilitudine uero ſimilitudo qualitatis, ſimilia enim ſunt ea, quorum qualitas eſt una, & eadem, ſubſtantia uero diuerſa, at in paritate reſpicitur ſimilitudo quantitatis, quæ æqualitas dicitur. quanquam ſæpe hæc inter ſe à dicendi magiſtris confuſa ſunt. In Periclis argumento magna eſt certe rationis ſimilitudo, cum utraque eadem de cauſſa uel iuſta, uel iniuſta exiſtimanda pariter eſſe uideantur: Verum cum in eadem ratione obiectio, criminatioque à Lacedæmoniis in Athenienſes facta in eoſdem retorqueatur, ex loco præterea, qui ab iis, quæ, ex ſe dicta ſunt aduerſus eum, qui dicit, ab Ariſtotele in Rhetoricis appellatur, eadem ducta fuiſſe uidebitur.

Si et Lacedæmonii peregrinorvm exactiones non faciant. Ex Lycurgi inſtituto uidelicet, de quo Plutarchus in eius uita, atque in libello de inſtitutis Lacedæmonio.

dæmoniorum. Xenophon ubi Lacedæmoniorum inſtituta explicat, idem confirmat, ubi uero Athenienſium, eos contra maxime hoſpitales fuiſſe commemorat.

CIVITATES AVTEM NOS LIBERAS DIMISSVROS, SI &c. Quæ etiam ad huius loci explationem ſpectant, in legatorum mandati, dum à Pericle accuſabatur, expoſitione, declarauimus. loci uero iidem ſunt, quibus & ſuperior argumentatio tractata eſt.

ET NOS VOLVISSE &c. Hæc afferuntur ad cauſſam Athenienſium honeſtiorem, Lacedæmoniorumque turpiorem reddendam, eſt enim omnium fere ante, quàm bellum ſuſcipiatur, conſuetum, ut à ſe in aduerſarios belli culpam conferant, itaque & Corinthii in Athenienſes, & Athenienſes in Corinthios eam in concionibus ſuis hoc eodem libro coniiciebant. atque Philippus rex ad Aetolos apud Liuium libro trigeſimo ſecundo. *non enim à me, ſed ab illis principium belli ortum eſt*. Demoſthenes de Cheroneſſo. *maxime neceſſarium eſt ulciſci, qui nos priores bello laceſſunt.*

HÆC ENIM IVSTA, ET CONVENIENTIA SVNT HVIC CIVITATI. Similiter fere claudit orationem ſuam Archidamus. *Hæc enim optima*

ma ſunt, quæ conſulantur, et inimicis formidabilia. eodem pacto Demoſthenes περὶ συμμοριῶν. *Hæc & fieri poſſunt, Athenienſes, & factu honeſta ſunt, & utilia, & digna, quæ regi de uobis nuncientur.* & Liuius in concione Appii Claudii libro quinto. *Hæc uirtute militum ueſtrorum, hæc Romano nomine digna ſunt.*

Εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι ἀνάγκη πολεμεῖν, ἢν δὲ ἑκούσιοι μᾶλλον δεχώμεθα, ἧσσον ἐγκεισομένους τοὺς ἐναντίους ἕξομεν: ἔκ τε τῶν μεγίστων κινδύνων ὅτι καὶ πόλει, καὶ ἰδιώτῃ μέγισται τιμαὶ περιγίγνονται. οἱ γοῦν πατέρες ἡμῶν ὑποστάντες μήδους, καὶ οὐκ ἀπὸ τοσῶνδε ὁρμώμενοι, ἀλλὰ καὶ ὑπάρχοντα ἐκλείποντες, γνώμῃ δὲ πλείονι ἢ τύχῃ, καὶ τόλμῃ μείζονι, ἢ δυνάμει τόν τε βάρβαρον ἀπεώσαντο, καὶ ἐς τάδε προήγαγον αὐτὰ, ὧν οὐ χρὴ λείπεσθαι, ἀλλὰ τούς τε ἐχθροὺς παντὶ τρόπῳ ἀμύνεσθαι, καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις πειρᾶσθαι αὐτὰ μὴ ἐλάσσω παραδοῦναι.

Scire autem oportet, neceſſariũ eſſe bellum, quod ſi ſponte magis ſuſcipiemus, minus incumbẽtes hoſtes habebimus, & ex maximis periculis quòd & ciuitati, & priuato maximi honores adſunt. atqui patres noſtri Medos ſuſtinentes, neq; à tantis rebus profecti, ſed etiam ea, quæ aderãt, relinquentes, animo uero maiore, quàm fortuna, & audacia maiore, quàm potentia, & Barbarum propulſarunt, & ad hæc deduxerũt; in quibus inferiores eſſe non

nõ oportet, ſed inimicos quacunq; ratione ulciſci, et poſteris conari hæc nõ inferiora tradere.

SCIRE AVTEM &c. Quàm affecta, morata, enthymematicaque in primis hæc omnis oratio ſit, ex ſingulis expoſitis partibus iã perſpicuũ eſt; ita ut meritò ipſam à Diony. Halicarnaſſeo adeo celebratam fuiſſe fatẽdum ſit. uerum hæc omnia in præſenti particula multo maiora, illuſtrioraq; elucent. quã fidei ſubiiciendam putaui, cum aliarum multarum concionum exẽplo adductus, in quibus nihil aliud in extremo, quam conſilii expoſitio reperitur, tum etiam ratione permotus, quia in ea rationum repetitio, quæ perorationis proprium munus, ut etiam procemii ſententiæ propoſitio eſt, non ſatis appareat. ſed in ea tamẽ quin pleraq; eorũ, quæ de peroratione à dicendi magiſtris præcipiũtur, exiſtant, negari nõ poteſt.

SCIRE AVTEM OPORTET NECESSARIVM ESSE BELLVM. Argumenta, quæ firmiſsima ſint, in principio ſuaſionis collocanda, & quæ excellant ad perorãdũ ſeruanda eſſe præcipit Cic. in ſecundo de Orat. quo in libro neceſſitatem ad perſuadendum, immo uero ad cogendum auditorem in cõſultatione maxime ualere etiam docet. quæ utraq; præcepta in hac concio-

ne diligenter adhibita poſſumus obſeruare. nam & in principio, & in fine ab eo, quod eſt neceſſe, argumenta hauriuntur.

QVOD SI SPONTE MAGIS SVSCIPIEMVS, MINVS INCVMBENTES HOSTES HABEBIMVS. Sumpta hæc eſt ratio à conſequenti, nec eſt ea omnino diſsimilis à ſuperiori, cum dicebatur; *quòd ſi repugnaueritis planum eis facietis, ut ex æquo uobiſcum ſe magis gerant*. ſimilis etiam ſentẽtia, eaq; ſimilitudine pulcherrima exornata reperitur apud Demoſthenem in prima Olynthiaca. *Quis ueſtrum, Deũ immortalem, adeo ſocors eſt, qui neſciat bellum inde ad nos uenturum, ſi neglexerimus? uerum id, ſi fiet, uereor, ne ad eundem modum, ut qui facile pecuniã magno fœnore ſumunt, atq; illa paulliſper locupletati, poſt etiã patrimoniis euertuntur, ſic & nobis &c.* id quod tranſtulit etiam Philippus apud Salluſtium libro primo hiſtoriarum. *Et quanto mehercules auidius pacem petieritis, tanto bellum acrius erit*. Cicero quoq; in ſeptima Philippica. *Si pace frui uolumus, bellum gerendum eſt. ſi bellum omittemus, pace nunquam fruemur*.

ET EX MAXIMIS PERICVLIS QVÒD ET CIVITATI, ET PRIVATO MAXIMI HONORES ADSINT. Honeſtatis modò, gloriæq; finem proponit, quo nihil optabilius, præſertim in clara ciuitate eſſe ſolere tradit Cic. in Oratore.

eius autem uel in primis auidum fuiſſe populū Athenienſem narrat Plutarchus in Præceptis Politicis. quod igitur ad auditorem pertinet, morata hæc oratio cenſenda eſt, itemq; etiam quod ad oratorem: nemini enim magis, quàm Pericli grauiſsimæ, magnanimitatisq;, ac fortitudinis plenæ huiuſmodi ſententiæ conueniunt; quæ quantam uim ad populum ad præclaras res agendas accendendum, ac inflamandum habeant, incredibile dictu eſt: affecta igitur etiam nihilo minus hæc oratio uidetur. Eſt autem hæc celeberrima ſentētia, unde illud Epicharmi etiā dictum emanauit. *Laboribus omnia bona à Diis nobis uendi*. atque illud Heſiodi. *Virtutem poſuere Dei ſudore parandam*.

ATQVI PATRES NOSTRI &c. *Exempla*, inquit Ariſtoteles, *aptiſsima ſunt concionibus*, quod idem etiam tradidit Quintilianus capite de Suaſione. Cicero in ſecundo de Oratore. *Qui ad dignitatem impellet, maiorum exempla, quæ erunt uel cum periculo glorioſa colliget, poſteritatis immortalem memoriam augebit*. rurſus Ariſt. primo Rhetoricorum. *De bello conſulenti neceſſe eſt domeſtica bella notaſſe, quem euentum habuerint, quia natura comparatum eſt, ut ſimilia ex ſimilibus oriantur*, uel ut Salluſtius, *quia quæ ſemel acciderunt, rurſus poſſunt accidere*. Optime igitur Pericles, qui ad populum Atheniēſem ad gloriā, decuſq;

incitandum domeſtica bella commemorans ipſorum patrum exemplis utitur. atque ea etiam quo maiorem uim habeant comparatione maiorum imbecillitatis cum præſentium opibus exornat. contrariorumq; præterea plenam efficiens orationem, iiſdem robur, uehemētiamq; addit.

Medos ſuſtinuerunt. &c. Videlicet ad Salaminem, cuius hiſtoriam expoſuimus, eius uero plenæ omnes ſunt Græcorum oratorum orationes, unde etiam, ut Cicero quoque de Officiis, *rhetorum campus extitit.*

In quibus inferiores &c. Comparatio ad permouendos, incitandoſq; animos maxime appoſita, eaq; ideo ſæpius ab oratoribus uſurpata. Demoſthenes in extrema tertia Olynthiaca. *neque cedere debetis ſtatione uirtutis, Athenienſes, quam uobis maiores magnis periculis partam reliquerunt.*

Idem etiam Pericles libro ſecundo

nec uero committamus, ut utraque in re inferiores, quàm patres noſtri fuerunt, deprehendamur.

ANTONII ZENI IN M. LEPIDI CONCIONEM PRAEFATIO.

NVNC uero tempus eſt, ut idem artificium, ſic enim ſuſcepimus, à Salluſtio in Lepidi cōcione adhibitum oſtendamus. Ceterum de Salluſtio, qui Thucydidis æmulus, imitatorque ſtudioſiſsimus fuit, eadem prope quæ de Thucydide dici poſſunt. vt omnium conſenſu primas inter hiſtoricos Latinos obtinuiſſe, ſic multorum maledictis, ac reprehenſionibus laceratum eſſe. quibus & uerba, & ſententiæ, & nimium in concionibus ſcribendis ſtudium eius notatum eſt. Eorum autem, quæ ipſe ſcripſit, quantum accepimus hæc tria genera ſunt, Coniuratio Catilinæ, Bellum Iugurthinum, atq; Hiſtoriæ. reliqua duo habemus integra, Hiſtorias amiſimus, quatuor tantū concionibus exceptis, ac duabus epiſtolis. hoc autem nomine ornatum fuiſſe illum librum, teſtes ſunt Grammatici veteres, Donatus, Priſcianus, Marcellus, Gellius, qui quoties ſententiam ſuam confirmant exem- *De Salluſtio.*

plis

plis ex hoc libro depromptis, Salluſtium teſtem primo, aut ſecundo libro Hiſtoriarum, adhibet, quod idem facit etiam Auguſtinus in libro de Ciuitate Dei. in hoc autem libro inſcribendo Thucydidem uidetur, ut & in pleriſque aliis eſſe imitatus; ille enim etiam librum ſuum appellauit τὴν συγγραφὴν: eſt autem συγγραφὴ, ut eo loco tradit interpres, accuratior quædam, ac diligentior ſcriptio: aut certe Latinum aliquem eſt ſequutus, ut Cælium Antipatrum, qui ſuum librum pari ratione Hiſtorias nominauit, quod ex ueteribus Grammaticis eadem ratione perſpicitur. Quot autem libri earum Hiſtoriarum fuerint, haud ſatis exploratum eſt. Nonius Marcellus etiam noni libri mentionem facit. His autē hiſtoriis uidetur eſſe complexus occupatam à Sylla Rempublicam, Catuli, & Lepidi ſeditionem, Bellum Sertorii, Bellum Mithridaticum; ceteraq;, quæ illis temporibus domi, foriſq; memorabilia geſta ſunt. ac belli quidem Sertoriani locupletiſsimi teſtes eſſe poſſunt Macrobius, & Gellius, & Marcellus, apud quos uerba etiam quædam Salluſtii ad illam hiſtoriam pertinentia conſeruata ſunt. Gellius etiam ex quarto libro uerba aſcribit, in quibus agitur de Cn. Lentulo, qui legem promulgauit de pecunia, quam Sylla

bonorum emptoribus remiſerat, exigẽda. quod paucis poſt Syllæ mortem annis eſt factum. Cetera cum exempla Grammaticorum comprobant, tum maxime conciones, & epiſtolæ eæ, quæ ſolæ ex totius hiſtoriæ iactura uix ſeruatæ fuit. ſunt autem mancæ multis in locis, ac deprauatæ. Cum autem hanc Lepidi concionem explicaturi ſimus, placet, ut ſupra de Pericle diximus, ſic nunc de Lepido diſputare.

Hic ergo M. Lepidus eius M. Lepidi pater eſt, qui Triumuir fuit reipublicæ conſtituendæ; cui ſententiæ ueteres Conſulum Faſti aſſentiuntur, qui Triumuirum appellant M. F. Q. N. hunc autem Q. F. Hunc ferociſsimi fuiſſe ingenii tradunt hiſtoriæ, atque Syllæ inimicum etiam acerrimum. Ad Conſulatum autem peruenit Pompeio Magno adiutore, inuito Sylla Dictatore, ut eſt apud Plutarchum in Pompeio. Conſul cum eſſet mortuo Sylla reſiſtere cœpit, ne Syllæ exequiæ celebrarentur, eiuſque acta reſcindi, & proſcriptis bona reſtitui uoluit. qua de cauſſa bellum excitatum eſt, cuius ab una parte ipſe dux fuit, ab altera Q. Lutatius Catulus. uictus tandem anno ſequenti, & in Sardiniam pulſus ibi interiit, ut alii ſcribunt, morbo, ut alii, ex adulterio uxoris nunciato, Plutarchus in Pompeio. *De Lepido.*

peio. Hic primus omnium, ut ait Plinius libro trigeſimo ſexto, Conſul limina ex Numidico marmore in domo poſuit magna reprehenſione. Ab eodem etiam Conſule lex ſumptuaria lata eſt ea, quæ Aemilia dicitur. Macrobius libro tertio, Gellius libro ſecundo capite uigeſimo quarto. hæc quidem ceteri. Salluſtius autem ſentire uidetur non ſolum poſt Syllæ mortem, ſed etiam eo uiuente, ac Dictaturam tenente in eum inuectum eſſe. hæc enim oratio ab eo Conſule dicta eſt in eum uiuentem, & Dictaturam, quam ipſe appellat tyrannidem, exercentem, ex quo apparet Salluſtium diſſenſiſſe ab iis, qui ſcripſerunt Syllam anno ſuperiore Seruilio, & Claudio Conſulibus Dictaturam depoſuiſſe. hi ſunt Appianus, Oroſius, auctor ille, qui uitas uirorum illuſtrium ſcripſit, atque horum omnium grauiſsimus auctor Plutarchus.

De iis, quæ ad rem pertinent.

Ad hanc autem orationem habendam eiuſmodi ei occaſio data eſt. Cum Sylla reuerſus à bello Mithridatico uictor republica recuperata inimicorum bona proſcripſiſſet, & cædem ingentem feciſſet, ac populum Romanum ſeruitute acerbiſsima oppreſsiſſet, Tribunitia poteſtate ſublata, agriſque plebi ipſi ademptis, neque hæc mala quem finem habitura eſ-

ſent

ſent appareret, conſternata plebe,& ſcelere Syllæ grauius etiam ſeruitium metuente, cum inquam, in hoc ſtatu reſpublica eſſet, M. Lepidus uetus Syllæ inimicus Conſul factus, ſiue nouarum rerum ſtudio, ſiue libertatis amore populum contra Syllam concitare conatus eſt, & ad bellum eidem inferendum hortari. Itaq; uocato ad concionem populo hanc in urbe ad populum concionem dixit, in qua illum ad arma contra Syllam tyrannidem exercentem capienda inflammauit. Atque ex his quidem & orationis propoſitus finis, belli nempe ſuaſio, & argumentorum loci, qui ex belli, populi Romani, Syllæque præcipue conſideratione hauriuntur, itemque genus cauſſæ, quod & ipſum deliberatiuum eſt, perſpicua fiunt. Status autem cauſſæ ex rationibus in oratione poſitis, negotialis, coniecturaliſque eſſe colligitur. Negotialis, dum utile, honeſtum, neceſſariumque bellum eſſe oſtendet; coniecturalis, cum ab infirmitate Syllæ belli facilitatem demonſtrabit.

Auditorem autem populum Romanum fuiſſe ex eodem concionis nomine apparet, de quo dicere, cum de eo omnes loquantur hiſtoriæ, ſuperuacaneum uidetur. eius uero ſtatus is tunc erat, ut ſi in ſuperiora tempora re- *De Auditore.*

ſpiciamus Democratiam penitus, populique tyrannidem appellemus; ſi in præſens ſub Sylla ſeruitium, unius omnino tyrannidem dicamus: tunc certe duabus, iiſque peſsimis reſpublica Romana partibus conſtituta erat, optimatibus, quibus Sylla præerat, & plebe, quam Lepidus tuebatur, quarum utraque ad tyrannidem inclinabat. Itaque Lepidus cum ad plebem diceret, egregie popularis naturæ, & eius temporis conditionis rationem habuit, licet & ſententiarum, & orationis grauitate, atque diligentiſsimo, accuratoque dicendi genere ad Thucydidis imitationem, ut pleraque alia, iiſdem, quibus & ille, rationibus utatur. Quòd ſi quæritis quæ Ciceronis oratio ſit huic maxime ſimilis, dicam quartam eſſe Philippicam ad populum habitam; Demoſthenis uero concionem illam, quam dixit ad epiſtolam Philippi, de qua ſic ait Vlpianus. *uidetur autem magis ſimilis adhortationi cuidam in caſtris dictæ, quàm concioni*. itemque reliquis ferè omnibus, in quibus de Philippi tyrannide, populique Athenienſis ignauia conqueritur. ex quibus etiam plures ſententias à Salluſtio exceptas fuiſſe manifeſte apparet.

CONCIO

CONCIO

M. AEMILII LEPIDI CONSVLIS ex libro primo hiſtoriarum Salluſtij

PROOEMIVM.

CLEMENTIA, *& probitas ueſtra, Quirites, quibus per ceteras gentes maximi, & clari eſtis, plurimum timoris mihi faciunt aduerſus tyrannidem L. Syllæ; ne, quæ ipſi nefanda non æſtimatis, ea parum credendo de aliis, circumueniamini; præſertim cum illi ſpes omnis in ſcelere, atque perfidia ſit, neque ſe aliter tutum putet, quàm ſi peior, atque inteſtabilior metu ueſtro fuerit: quo captiuis libertatis curam miſeria eximat: aut, ſi prouideritis, in uitandis periculis magis, quàm ulciſcendo teneamini. Satellites quidem eius, homines maximi nominis, non minus optimis maiorum exemplis, nequeo ſatis mirari, dominationis in uos ſeruitium ſuum mercedem dant, & utrunque per iniuriam malunt, quàm optimo iure liberi agere. præclara Bru-*

torum, atque Aemiliorum, & Lutatiorum proles, geniti ad ea, quæ maiores uirtute peperere ſubuertenda. nam quid à Pyrrho, Annibale, Philippoque, & Antiocho defenſum eſt aliud, quam libertas, & ſuæ cuique ſedes, neu cui, niſi legibus pareremus? Quæ cuncta ſæuus iſte Romulus, quaſi ab externis rapta, tenet: non tot exercituum clade, neq; Conſulis, & aliorum principum, quos fortuna belli conſumpſerat ſatiatus; ſed tum crudelior, cum pleroſque ſecundæ res in miſerationem ex ira uertunt: quin ſolus omnium poſt memoriam hominum ſupplicia in poſt futuros compoſuit: queis prius iniuria, quàm uita certa eſſet: prauiſſimeque per ſceleris immanitatem adhuc tutus furit, dum uos metu grauioris ſeruitij à repetenda libertate terremini.

Quæ in uniuerſum de exordiis in conſilio dando fingendis ueteres præceperunt, ea ferè à nobis in Periclis concione explicanda, expoſita ſunt, ut hoc loco eadem repetere aut parum neceſſarium,

ceſſarium, aut certè non admodum opportunum eſſe uideatur. Quæ tamen huius loci præcipue ſunt, ea non ſine magna reprehenſione prætermitti poſſe exiſtimamus. Quod ergo ſupra quoque diximus, id hoc etiam loco admonere, haud alienum uidetur. ex omnibus exordiorum locis nullum fortaſſe aut frequentius occurrere, aut rei inſtituendæ accommodatius eſſe, quàm crimina aut inferre, aut oblata diluere. ergo ut Pericles in ſua oratione crimina, ſi qua inciderunt, depulit; ſic Lepidus infert. atq; hoc tribus in locis, primum in Syllam, deinde in ſatellites Syllæ, iterum in eundem.

CLEMENTIA &c. In hac prima parte procemii orditur Lepidus partim à perſona ſua, cum ſe timere reipublicæ cauſa ait, partim à perſona aduerſariorum, cum à Syllæ ſceleribus incipit, atque grauiora ea, quàm uidebantur, oſtendit. tractatio autem eſt eiuſmodi; cum dicat ſe maximo eſſe in timore, huius timoris cauſſas affert duas, alteram, quæ à populo proficiſcitur, alteram, quæ à Sylla, populus eſt clemens, ac probus, nec facile credit de altero ea, quæ ipſe nefanda non putat, ex quo ſequitur, ut facile decipi poſsit. Sylla tyrannus improbus eſt, ac quotidie fit improbior, quo aut miſeria curam adi-

mat

mat libertatis, aut ſi prouiderit in uitandis periculis magis, quàm ulciſcendis teneatur. Interim beneuolentiam ſibi conciliat à perſona ſua, cum ſe reipublicæ cauſſa timere ait, à perſona populi, cum miram eius probitatem nominat, à perſona Syllæ, cum eum in odium adducit, facta, ac cogitata eius atrocia explicando.

CLEMENTIA, ET PROBITAS. Ne offenderet populum initio orationis uirtutem pro uitio poſuit, nam cum lentitudinem, ac credulitatem populi accuſare uellet, qui ſe decipi pateretur, non eſt uſus ueris nominibus, ſed falſis. Clemens dicitur, qui non iraſcitur, quaſi colens mentem ſuam: clementia dicitur eius, qui non iraſcitur, nec quicquam crudele cogitat, hanc Græci ἀοργησίαν uocant, Latini lentitudinem nominant uero nomine. Cicero quarto Tuſculan. *Peripatetici uirum uideri negant; qui iraſci neſciat, eamq;, quam nos lenitatem dicimus, uitioſo lentitudinis nomine appellant*. hæc ſententia eſt apud Ariſtotelem in Ethicis. *Qui iraſci neſciunt, quibus de cauſsis debent, ii ſtolidi uidentur eſſe*. ergo quemadmodum clementia, & lenitas uirtutis nomina ſunt, ſic lentitudo, & ſtoliditas uitii. Plutarchus ad Apollonium de dolore eòdem ferè pacto conſtituit, etenim modicam affectionem uirtutem iudicandam,

dam, at indolentiam inſenſibilitatis, ſeritatiſq; naturam præſeferre. Cur igitur Lepido timorem affert lentitudo populi? quia qui iraſci neſcit, ille non appetit uindictam. eiuſmodi uero ſunt proni ad ſeruitutem patiendam. Quod autem dicit, *probitas*, id eſt ingenii ſimplicitas, ac credulitas uitioſo nomine. Ariſtoteles enim inter eos, qui ſunt opportuni patiendæ iniuriæ ſtatuit libro primo Rhetoricorum, credulos, & ſimplicis ingenii. vnde eſt uox Epicharmi. νῆφε, καὶ μέμνησο ἀπιστεῖν, ταῦτα ἄρθρα τῶν φρενῶν. *Sobrius eſto, & memento non credere, hi ſunt articuli ſapientiæ.*

QVIBVS PER CETERAS GENTES. Hæc laus ad conciliandam beneuolentiam ualet.

TYRANNIDEM L. SYLLÆ. Non dixit L. Syllam, ſed tyrannidem L. Syllæ; nec imperium, aut Dictaturam, ſed tyrannidem. odioſum uerbum præſertim apud liberum populum, quo libenter uſus eſt Lepidus, tanquam contrario eius reipublicæ generi, quo utebatur populus Romanus, apud quem loquebatur; Ariſtoteles enim in libris de republica tria genera facit rerumpublicarum, quæ optima ſint, quibus alia opponi tria ait, quæ deprauata ſint. optima ſunt Regalis poteſtas, quoties reſpublica unius imperio regitur, eiuſque ciuitati conſulentis, non ſibi.

ſibi; Ariſtocratia, quoties reſpublica in poteſtate eſt paucorum, qui commodis proſpiciant ciuitatis; πολιτεία, quoties reſpublica eſt in populi poteſtate, iſque publicæ, non ſuæ ſtudet utilitati. Corrupta ſunt hæc, Tyrannis, cum adminiſtratur unius imperio ciuitas, qui omnia ſua utilitate metiatur; Dominatus paucorum, qui ſua reſpiciant commoda; Imperium populi ſibi, non ciuitati conſulentis. Eadem prope tradebat Cicero in libris de Republica; nam ut ait Diuus Auguſtinus de Ciuitate, ibi definit Cicero rempublicam rem populi, cum bene, ac iuſte geritur, ſiue ab uno rege, ſiue à paucis optimatibus, ſiue ab uniuerſo populo. Cum uero iniuſtus eſt rex, quem tyrannum uocat, aut iniuſti optimates, quorum conſenſum factionem appellat, aut iniuſtus populus, cui nomen uſitatum non reperit, niſi ut etiam ipſum tyrannum uocaret, non iam uitioſam, ſed omnino nullam eſſe rempublicam. Quanquam ergo Polybius libro ſexto, & Cicero etiam de Republica, ac de legibus dicant rempublicam Romanam fuiſſe ex tribus optimis generibus confuſam, quemadmodum uere, & optime noſtram eſſe oſtendit Cardinalis Contarenus, Regno, Ariſtocratia, Politia, ſi Conſulum imperium, Senatus auctoritatem,

Populi

Populi poteſtatem reſpiceremus, tamen hoc forte aliis temporibus uerum fuit, & maxime inter ſecundum, ac tertium Punicum bellum, quod tempus fuiſſe ſanctiſsimum tradidit Salluſtius in procemio hiſtoriarum, ut eſt apud Auguſtinum de Ciuitate libro ſecundo. Republica autē perturbata uere hoc dici non potuit, ut hoc tempore, quo ciuitas in duas reipublicæ ſpecies erat diuiſa, eaſque peſsimas, tyrannidem Syllæ, & democratiam plebis, quæ in hoc conueniebant, quòd utræque ſibi, non ciuitati conſulebant, differebant autem, quòd eam unus, hanc multi adminiſtrabant. ergo neſcio quo modo tyrannis democratiæ contraria, ſiquidem, vt ait Ariſtoteles libro quinto de Republica, *Populi poteſtas extrema tyrannis eſt*. Cum ergo loquatur Lepidus ad populum, qui in democratia uiuit, cui libertas propoſita eſt, merito tyrannidem Syllæ uocat ad odium concitandum: nam, ut ait Demoſthenes ſecunda Philippica, *Regnum, & tyrannis, ſunt inimica libertati, & legibus, nec quicquam utilius populo contra tyrannum, quàm diffidentia*. Quare merito reprehendit populum Lepidus, qui nimis tyranno crederet.

NE QVÆ IPSI NEFANDA NON ÆSTIMATIS, EA PARVM CREDENDO. Hæc eſt

 interpre-

interpretatio clementiæ, & probitatis; nam nihil neſandum animo agitare, clementiæ eſt: nihil neſandum ab aliis agitari, putare, & aliorum uoluntatem ſua metiri, probitatis.

NE CIRCVMVENIAMINI. Id eſt decipiamini, & paulatim libertate ſpoliemini. Translatio ſumpta uel à uenatione, uel à bello, & ab iis, qui faciunt inſidias circumueniendo. ſic etiam ſæpiſsime Cicero. *Verba propria,* ut ait Ariſtoteles libro tertio Rhetoricorum, *orationem lucidam reddunt, translata non humilem; commutatio enim affert grauitatem, & nouitatem, noua admirabilia ſunt, quæ admirationem habent, eà iucunda ſunt.*

PRÆSERTIM &c. Altera cauſſa eſt timoris Lepidi ſumpta à ſcelere Syllæ. auget ergo ſcelus, & factum Syllæ, ab eoque rapit eum in odium populi, atque iram concitat ei; odium, cum ait, ſpem omnem habere ſalutis ſuæ in ſcelere, & perfidia. nam ſi, ut ait Ariſtoteles de amicitia, iuſtos amamus, ergo odio nobis erunt iniuſti. huiuſmodi autem exiſtimamus eos, qui non ab aliis uiuunt. item cum ait, illum peiorem fieri metu populi; nam ſi amamus, ut ait Ariſtoteles, qui non ſunt formidabiles, ergo odioſi erunt formidabiles. Verba Ariſtotelis de amicitia ſunt hæc, *& eos qui non ſunt formidabiles, & quibus confidi-*

mus

mus, amamus, nemo enim, quem timet, amat. Iram incitat, cum ait metu populi fieri peiorem, ira enim naſcitur ex paruifactione, cuius pars eſt contemptus.

Spes omnis. Ideſt ſalutis, nam etiam inquit, *neque ſe aliter tutum putat*. & paullo poſt, *nihil glorioſum, niſi tutum, & omnia retinendæ dominationis honeſta æſtimat*. præclare omnia. habet enim rationem finis tyrannidis, qui eſt, ut ait Ariſtoteles libro primo Rhetoricorum, cuſtodia corporis, ut Democratiæ libertas.

Scelere, et perfidia. Aut ſcelus eſt tanquam genus perfidiæ, ut κακία, aut ἀδίκημα ſignificat. ſunt autem ἀδικήματα ex Ariſtotele libro primo de arte dicendi, quæ homines ex animi prauitate conſulto admittunt: ut eripere libertatem plebi.

Perfidia. Græce ἀπιστία. hanc duobus modis intellexit Demoſthenes in Philippicis: nam in ſecunda Philippica inquit, non eſſe credendum Philippo; & utitur nomine ἀπιστίας. ἓν δέ τι κοινὸν ἡ φύσις τῶν εὖ φρονούντων ἐν ἑαυτῇ κέκτηται φυλακτήριον, ὃ πᾶσι μὲν ἐστὶν ἀγαθὸν, καὶ σωτήριον, μάλιστα δὲ τοῖς πλήθεσι πρὸς τοὺς τυράννους. τί οὖν ἐστι τοῦτο; ἀπιστία. ταύτην φυλάττετε, ταύτης ἀντέχεσθε, ἐὰν ταύτην σώζητε, οὐδὲν δεινὸν μὴ πάθητε. In Olynthiaca prima inquit, Tyrannos fidem non ſeruare, & utitur no-

mine ἀπίςυ. καὶ ὅλως ἄπιςον, οἶμαι, ταῖς πολιτείαις ἡ τυ-ϱαννὶς. ſic etiam hoc loco accipit Salluſtius perfidiam.

NEQVE SE ALITER TVTVM PVTET &c. Altera cauſſa timoris à Syllæ perſona adhuc grauior; quæ opponitur ſuperioribus hoc modo. Populus nefandum nihil cogitat. Sylla omnem ſpem in ſcelere poſuit. Populus nefandas res de Sylla non credit. Sylla quotidie ex metu populi fit ſceleratior. Hoc autem loco fundamenta quaſi iaciuntur ſequentis probationis, ideſt locorum iuſti, & neceſſarii; ſiquidem Vlpianus in Demoſthenis Philippicã quartam ait prooemia ex finibus aſſumi. Cum ergo dixit, *ſcelere*, ideſt τῷ ἀδικήματι, fundamenta, iecit iuſti, eſt enim iuſtum eos ulciſci, qui te uiolarint. Cum dixit, *inteſtabilior fit*, neceſſarii. oſtendit enim neceſſarium eſſe, obuiam ire, quia ille finem non ſit facturus ſceleri.

QVAM SI PEIOR, ATQVE INTESTABILIOR METV VESTRO FVERIT. Ideſt ſi quanto magis eum metueritis, tanto in uos magis ſæuiet. eiuſmodi dicendi genus eſt ei familiare, nam infra in concione Macri ait. *Quoniam omnis iniuria grauitate tutior eſt*. Hanc autem tyrannorum fere conſuetudinem eſſe, idem Salluſtius

ſcribit

ſcribit ad Cæſarem in prima epiſtola de ordinanda republica. *Id euenit, quia plerique rerum potentes peruerſe conſulunt, & eò ſe munitiores putant, quo illis, quibus imperitant, nequiores fuerint*. Scelus autem eſt cauſſa metus, & metus cauſſa ſceleris. utrunque recte, nam ait Ariſtoteles libro ſecundo Rhetoricorum de metu; *Et iniuſtitia, quæ uiribus prædita eſt, metuenda eſt*. & libro primo de iniuriis, *ad iniuriam patiendam opportunos eſſe*, ait, *inertiæ deditos*. Ex grauitate iniuriæ ſecuritas proficiſcitur, quæ impellit ad faciendam iniuriam. nam ut ait Ariſtoteles ibidem. *faciunt iniuriam illi, quibus iniuriæ lucra ſunt, damna uero probra ſolummodo*. ſic Sylla ex iniuriis in plebem imperium eſt adeptus; nihil autem incommodi præter tyrannidis infamiam. unde eſt ille celebratiſsimus uerſus. *Oderint, dum metuant*. Ab hoc autem diſſuadet Antonium Cicero in prima Philippica hac pulcherrima ſententia. *Illud magis uereor, ne ignorans uerum iter gloriæ, glorioſum putes, plus te unum poſſe, quàm omnes, & metui à ciuibus tuis, quàm diligi malis. quod ſi ita putes, totam ignoras uiam gloriæ. charum eſſe ciuem, bene de republica mereri, coli, diligi, glorioſum eſt; metui uero, & in odio eſſe, inuidioſum, deteſtabile, imbecille, caducum*.

METV VESTRO. Præclare metuebant, nam

ut

ut ait Ariſtoteles libro ſecundo Rhetoricorum, de metu. *Et qui iniuriam fecerunt, ſi uires habeant, metuendi ſunt, quòd timeant, ne talionem patiantur.* metus accipitur partim actiue, partim paſsiue. paſsiue ut Salluſtius libro primo Hiſtoriarum ex Nonio. *Ad bellum excitabat metus Pompeii uictoris.* ideſt, ut ait Nonius, *quod de Pompeio metueretur.* actiue ut hic.

QVO CAPTIVIS &c. Conſilium aperit Syllæ crudele, ab eoque rapit eum in odium. eſt autem huiuſmodi, ut omnino prohibeat, ne cogitationem libertatis populus ſuſcipiat. hæc autem cogitatio duplex eſt: aut enim poſita eſt in uitandis periculis, aut in ulciſcendis. ille uero eò grauiori premit eos ſeruitute, ut aut omnino ſeruitutis magnitudine cogitationem nullam ſuſcipere poſsint libertatis, aut ſi ſuſcipiant, in uitandis potius periculis, quàm in ulciſcendo Syllam ſtudium ponant.

CAPTIVIS. Verbum ad odium commouendum aptiſsimum, perſtat autem in translatione belli, de qua ſupra *circumueniamini.*

LIBERTATIS CVRAM. Recte, eſt enim Democratiæ finis libertas.

MISERIA. Quotidiana ſeruitute. Ariſtoteles libro quinto de Republica exponit, quæ potiſ-

potiſsimum agant tyranni imperii ſui conſeruandi cauſſa. ſunt autem hæc. *Primores ciuitatis intercere, conuictus non pati, non ſodalitates, nec diſciplinam, nec ſcholas, nec conuentus, notitia enim fidos facit inter ſe, eos, qui in urbe morantur, ſemper uideri, & ſtare pro foribus; ſic enim minime latebit, quid agant, & aſſueſcent eſſe animo abiecto, & demiſſo perpetua ſeruitute.* qua miſeria uidetur etiam Sylla exemiſſe curam libertatis recipiendæ.

VITANDIS QVAM VLCISCENDO. Sumptum eſt a bello, ut ſuperiora; in eo enim non minus pugnatur, ut hoſtem feriamus, & ulciſcamur, quàm ut eundem in nos irruentem repellamus. Vitamus autem futura; ulciſcimur præterita. vitare ictus in pugna Demoſthenes dixit προβάλλεσθαι Philippica prima.

PERICVLIS. Ideſt malis. eſt autem periculum ex Ariſtotele libro ſecundo Rhetoricorum de metu. *rei terribilis appropinquatio, & malum imminens. terribilia uero ſunt res, quæ uim habent aut interitum, aut dolorem maximum inferendi.*

VLCISCENDO. ἐν τῷ τιμωρεῖσθαι. Differt autem, ut tradit Ariſtoteles libro primo Rhetoricorum, τιμωρία, & κόλασις. τιμωρία *reſpicit eum, qui agit, & ſupplicium ſumit, ut animum ſatiet ſuum,* eſt enim ab eo contemptus. κόλασις *reſpicit eum, qui*

patitur,

patitur, qui iccirco punitur, ut à delictis temperet. hæc caſtigatio, illa ultio dici poteſt, quæ à commoto animo proficiſcitur, & irato; illa plerunque etiam à ſedato.

Satellites &c. Syllæ perſona ab eius ſcelerum exageratione in odium adducta, inuehitur modo in eos, qui Syllæ nomen ſequebantur, & rempublicam deſeruerant, eoſque in odium rapit, ſceleratos eſſe probans, quia libertatem euertunt. rationem autem habet eorum, apud quos loquitur, neque enim maius ſcelus plebs exiſtimabat eſſe, quam libertatem adimere. Argumentatio eſt eiuſmodi. Qui libertatem euertunt, ſcelerati ſunt. ſatellites eius, Bruti, Aemilii, Lutatii libertatem euertunt, ergo ſunt ſcelerati. Propoſitio prætermiſſa eſt, ut notiſsima. Aſſumptio eſt ea. *ſatellites eius homines maximi nominis*. Concluſio incluſa eſt in eo uerbo. *Præclara.* Poſt aſſumptionem probat hoc modo. Qui euertũt ea, quæ à maioribus parta ſunt, libertatẽ euertunt, Bruti, Aemilii, Lutatii euertunt ea, quæ à maioribus parta ſunt, ergo iidem libertatem euertunt. Propoſitio etiam omiſſa eſt, ſed ratio eius poſita. *Quid enim aliud defenſum eſt, quàm libertas*. Aſſumptio poſita eſt hæc. *Præclara Lutatiorum* &c. Concluſio ut apertiſsima non fuit ponenda.

nenda. Hi ſunt loci, quibus docet. qui ſane, & ab iis, quæ ſatellitibus adiuncta ſunt, & à ſcelerati definitione, ſiue potius deſcriptione quadam hauriuntur. Mouet autem, odium eis creando, quia cum ipſi ſint nobiles, & exempla optima maiorum habeant, ipſi ſeruiant; deinde quòd ſeruiant Syllæ, ut dominentur plebi; tum quòd utrunque iniuſte facere malunt, quàm iure in re publica libertate frui. quarto loco, quòd ea produnt, quæ maiores uirtute pepererе. Conciliat autem ſibi auditores, bonum uirum ſe fingens, qui miretur maxime tantam prauitatem ingenii eorum. oſtendit enim ſe longe ab iis diſſentire, & libertatis defenſorem eſſe, cuius illi oppugnatores ſunt. Pari ratione Cicero inuehitur in eos, qui fauebant Antonio; & Demoſthenes in eos, qui Philippo. uterque in Philippicis.

SATELLITES. Verbum eſt crimínoſum, ſatelles enim dicitur miles mercede conductus ad latus regis ſtipandum, atque tegendum.

HOMINES MAXIMI NOMINIS. Hoc non eſt dictum cum ironia, ſed ſerio: ut odio illi flagrent grauiori, ſi cum ſint nobiles ſeruire uoluerint. Nomen enim pro gente, & familia ponitur; unde nobiles dicti ſunt, Græce εὐγενεῖς. Eos definit eſſe Ariſtoteles libro primo Rhet.

in quorum familia uiri, aut mulieres illuſtres fuerunt, quique ex legitimis nuptiis nati ſunt, & quorum generis auctores aut uirtute claruerunt, aut diuitiis, aut alia earum rerum, quæ ſunt in pretio. quod ita eſſe in Brutis, Lutatiis, Aemiliiſque facile poteſt intelligi: hi enim non modo patricii omnes, ſed etiam antiquitate, & uirtute ſumma excelluere. Eſt autem indignius nobilem ſeruire, quam ignobilem. Duo autem erant genera ſatellitum Syllæ; alii nobiles, ut Bruti, Aemilii, Lutatii; alii ignobiles, ut Vectius Picens, Scriba Cornelius, Syrus, Tarula, Fufidius, de quibus infra. Sic Philippi ſatelles nobilis erat Ariſtodemus, in oratione περὶ τῶν ἐν χεῤῥονήσσῳ, Callias autem uilis, & mimus, ſecunda Olynthiaca. ita etiam Antonii ignobiles, Muſtella Tamiſius, Tyro Numiſius, Claſitius, Capho, Saxa. Nobilis erat Q. Fufius Calenus.

NON MINVS OPTIMIS MAIORVM EXEMPLIS. Habet etiam indignationẽ, ſi quis habeat grauiſsima maiorum exempla ad libertatem retinendam, ille tamen ad ſeruiendum adducatur. erant autem Brutis, Aemiliis, Lutatiis eiuſmodi exempla. Bruti habent L. Iunium Brutum, qui reges eiecit, qui primus Conſul fuit, qui collegæ Tarquinio magiſtratum abrogauit, ne nomen eſſet Tarquiniorum in republica, qui

Conſul in filios conſpirantes in rempublicam ſeueriſsime animaduertit, qui in bello contra reges pro libertate dimicans cecidit. Aemilii habent præter alios L. Aemilium Paullum, qui in prœlio Cannenſi mori fortiter, quam turpiter fugere maluit. item L. Aemilium Paullum ſuperioris Paulli filium, qui in primo conſulatu Ligures, in ſecundo Macedones uicit, & de utriſque triumphum egit. et ſi quid mali reipublicæ impenderet, id omne, ut in familiam ſuam recideret, in concione ad populum precatus eſt. quare duobus filiis orbatus eſt, uno ante triumphum Macedonicum, altero poſt triumphum. Lutatiis eſt Q. Lutatius Catulus imitandus, qui prœlio nauali uicit Carthaginienſes, deque iis triumphauit, & primo Punico bello finem impoſuit, auctor de uiris illuſtribus. item Q. Lutatius Catulus, qui de Cimbris cum C. Mario triumphauit, & ab eodem deinceps tanquam Syllanus eſt interfectus.

NEQVEO SATIS MIRARI. Hic eſt beneuolentiæ locus à ſua perſona, & à ſuo iudicio. quod autem ait ſe mirari, homines nobiles ſeruire, rationem aliquam habet. nam ut ait Ariſtoteles libro quinto de Republica: *Aſſentatores apud tyrannos ſunt in pretio, ii, qui ſe ſummiſſe gerunt in*

X 2 *ſermo-*

ſermonibus, quod eſt aſſentationis. ob eamque cauſſam tyranni improbos ſibi amicos parant, quòd aſſentatione moueantur; quod nemo, qui animo libero erit, faciet. Tyranni etiam eſt, inquit, *nullo præſtanti, aut libero homine delectari.* Cuius rei cauſſa ab eodem Salluſtio affertur in procemio coniurationis Catilinæ. *quia regibus boni, quàm mali, ſuſpectiores ſunt, ſemperque his aliena uirtus formidoloſa eſt.* Quæ cum ita ſint, miratur Lepidus homines nobiles uelle ſeruire tyranno, homines optimis maiorum exemplis uelle libertatem publicam perdere, quod eſt turpiſsimum. quare Socrates merito dixit, cum ei quidam nobilis, ſed improbus ignobilitatem obiiceret, *atqui mihi genus dedecori eſt, tu generi.* Stobæus de Nobilitate.

QVI DOMINATIONIS IN VOS SERVITIVM SVVM MERCEDEM DANT. Exprimit id, quod ſibi admirationem moueat, eos ſcilicet euertere libertatem publicam. ea uero duplex eſt populi, & ſua. ſuam amittunt, cum Syllæ obſequantur: popularē euertunt, cum imperium in illum quærunt, tanquam ſuæ aſſentationis mercedem. Eiuſmodi uero homines fuiſſe etiam in republica Athenienſium, qui ſeruirent Philippo, ut Athenienſibus imperarent, oſtendit Demoſthenes in quarta Philippica, iiſdem ferè,

quibus

quibus Salluſtius uerbis. *Proinde cum oppidani in duas haſce ſint diuiſi partes, alii, ut neque ui imperare uelint, neque ſeruire cuiquam, ſed in libertate, & legibus ex æquo uiuere: alii, ut ciuibus imperare cupiãt, & alteri parere,* ſimiliter in oratione de Halone ſſo. *Quos ſcilicet proditores non pudet Philippo uiuere potius, quàm ſuæ patriæ, à quo ea munera, quæ accipiunt, ferre ſe domum putant; cum interim ea, quæ domi habent uendant.*

DOMINATIONIS IN VOS. Ideſt ut uobis imperent, hoc refertur ad, *optimis maiorum exemplis*, eorum enim maiores pugnarunt pro ueſtra libertate, illi nituntur, ut uos ſeruitute implicent. alibi dixit, *dominatio in nobis*. Plena autem odii hæc oratio eſt.

SERVITIVM SVVM MERCEDEM DANT. ideſt qui ſeruiunt hoc refertur ad *Nobiles*, neque enim nobilitas poſtulat, ut alterius uoluntati pareant in libera ciuitate. ſeruitium enim eſt ſeruitus. ſeruitia uero pro ſeruis eſt etiam factitatum.

ET VTRVNQVE PER INIVRIAM MALVNT, QVAM OPTIMO IVRE LIBERI AGERE. Odium creat illis ab iniuſto. iſti enim ea ſunt peruerſitate ingenii, ut malint imperiũ, ac ſeruitutem iniuſtam, quàm libertatem iuſtã. Eſt autem hæc oratio ex contrariis conſtans, in qua ineſt uis maxima. nam *optimo iure*, opponitur

ei,

ei, *per iniuriam*; &, *liberi agere*; opponitur ei, *ſeruire, uel dominari iniuſte*. Idem autem & in oratione Macri Tribuni plebis ferè reperitur. *Quanquã omnes alii creati pro iure ueſtro uim cunctam, & imperia ſua gratia, aut ſpe, aut premiis in uos conuertere, meliuſq; habent mercede delinquere, quàm gratis recte facere.*

PRÆCLARA BRVTORVM, ATQVE AEMILIORVM, ET LVTATIORVM PROLES. Hæc eſt aſſumptio poſterioris argumentationis unà cum concluſione ſuperioris, quæ poſita eſt in illo uerbo, *Præclara*; eſt enim ironiæ plena oratio. non enim ait, *Nefaria eſt Brutorum proles*; ſed, *Præclara*, quod eſt cum ironia dictum. *Ironia*, inquit Ariſtoteles libro tertio Rhetoricorũ, *eſt libero homine dignior, quàm ſcurrilitas; hæc enim ſibi ſeruit, illa alteri*. Cicero in Bruto eam laudat in primis. eſt autem cum alteri tribuimus, nobis detrahimus, & omnino aliter ſentimus, ac loquimur. Ab aliis diuiſa eſt in plures partes, ut χαριεντισμὸν, ἀστεισμὸν, σαρκασμὸν. Hæc uidetur eſſe σαρκασμὸς, quã fœdiora aliqua ſignificamus concinna dicacitate.

BRVTORVM. De quo Bruto intelligat, dubitari merito poteſt. præſertim cum alius Brutus Lepidi partes ſequutus in ipſo bello Lepidi, & Catuli Mutinæ obſeſſus à Cn. Pompeio, atque

occiſus

occiſus ſit. puto autẽ intelligi debere de D. Bruto, qui anno ſequenti Conſul cum M.Aemilio fuit, hic dicitur D.Iunius.D.F.M.N.Brutus, Faſti conſulares.

AEMILIORVM. M.Aemilium Mamercum intelligit, qui Conſul anno inſequenti cũ D.Bruto fuit, quem Suetonius in Cæſare ait, Syllæ amicum fuiſſe. De his autem duobus Conſulibus fit mentio in concione Macri. *Bruto, & Aemilio Mamerco Conſulibus tumultus interceſſit.*

LVTATIORVM. Q.Lutatium Catulum intelligit collegam ſuum, quem principem factionis Syllanæ uocat Pedianus in tertiam Verrinam. Hic fuit filius Q.Catuli collegæ Marij quartum Conſulis, hic bellum excitauit ſtudio Syllanarum partium, ut diximus, poſt Cenſor fuit, & Princeps Senatus. Pompeio, ne bellum Piraticum, & Mithridaticum mandaretur, reſtitit. Ciceronem in Senatu patrem patriæ nominauit, Plutarchus in Pompeio, Cicero, Dio libro trigeſimo ſeptimo, Appianus libro primo.

PROLES. Progenies. eſt autem nomen antiquum, ut ſoboles, ut tempeſtas, quemadmodum ait Cicero in Oratore: quibus tamen uſus eſt etiam Cicero: ſed Salluſtius libentius, quippe qui uerba antiqua affectauerit, eaque ex Origenibus

nibus Catonis excepſerit. *uerba autem antiqua afferunt grauitatem orationi*, ut ait Ariſtoteles. Cicero dixit in epiſtola ad Octauium.progenies. *Audiet Brutus eum populum, quem ipſe primo, poſt progenies eius liberauit pro turpi ſtupro datum in ſeruitutem.*

GENITI. Proles Brutorum geniti. non eſt ſolœciſmus, refertur enim ad ſententiam, non ad uerba, quod obſeruauit etiã Dionyſius Halicarnaſſeus apud Thucydidem. τῶν δὲ συρακουσίων ὁ δῆμος ἐν πολλῇ πρὸς ἀλλήλους ἔριδι ἦσαν. & alias plerunq; Cæſar. *Sulmonenſes, quod oppidum.* Trahit autem odium, *nam*, ut ait Plato, *unuſquiſque patriæ, ſibi, & parentibus eſt natus, non ad patriam euertendam.*

MAIORES. Refertur ad *prolem*. ſunt enim inter ſe contraria, ut etiam illa. *Peperere, & ſubuertenda.*

VIRTVTE. Hoc uerbum odium trahit, nã quo maiore labore parta ſunt, eo maius ſcelus uidetur ea euertere.

NAM QVID A PYRRHO. Hæc eſt ratio propoſitionis omiſſæ. propoſitio futura erat, hæc, qui, quæ maiores pepererũt, euertunt, ii libertatem euertunt. hanc eum omiſerit, rationẽ tamen eius addit. Nihil enim aliud defendere, quàm libertatem. Hanc autem ut eſſet uehementior, ornauit interrogatione. Interim uero exem

plis

pliſ confirmat orationem ſuam, exempla enim concionibus aptiſsima eſſe diximus. Hæc autem præcipit Ariſtoteles, *ſi ante enthymemata ſtatuantur, induſtionis uim habere, ſi poſt ponantur, teſtimonii*, ut hoc loco. Nominat autem acerrimos imperii Romani hoſtes, cum quibus de libertate bellatum eſt à maioribus. Ariſtotelis etiam hoc præceptum eſſe diximus, *eum, qui de bello conſilium daturus ſit, tenere oportere, quæ bella, & quomodo geſſerit ciuitas ea, cui conſilium detur*, quod uidetur tenere etiam Lepidus, cum genera hæc belli exponit. Florus autem hiſtoriæ libro primo quatuor genera bellorum tradit, quæ geſta ſunt à populo Romano; pro libertate, ut cum Tarquiniis, & Porſenna; pro finibus, ut cum Latinis, Veientibus, Etruſcis; pro ſociis, ut cum Samnitibus Campanorum ſociorum cauſſa; pro imperii gloria, ut cum Tarentinis, & Pyrrho, & Corinthiis, quia legati uiolati fuerant. Quæ Flori diuiſio quanquam uera eſt, multas tamen habet difficultates. nam Cicero primo de Officiis ait cum Celtiberis, & Cimbris de capite dimicatum eſſe, cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Pœnis, & Pyrrho de imperio, id eſt de libertate: Salluſtius autem hoc loco ait cum Pyrrho, Antiocho, & Philippo de libertate eſſe certatum. Contra Ci-

cero pro lege Manilia ait maiores ſuos pro ſociis pugnaſſe cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Pœnis. Quæ igitur huius tantæ diſſenſionis inter ſcriptores cauſa eſt? hæc nimirū, de qua Thucydides, ac Polybius agunt, uterque hiſtoriarum ſuarum libro primo. placet enim eis, cuiuſque belli cauſſas eſſe duas, unam honeſtiorem, quam præſeferunt ii, qui bella indicunt, alteram turpiorem, quam occultant. Ita cum Samnitibus bellatum eſt pro ſociis Campanis, ut palam ferebatur, re uera imperii cauſſa. item cum Annibale prætenderunt ſe bellum gerere cauſſa Saguntinorum, at re uera pro libertate pugnarunt. itemque in ceteris. oratores autem utuntur ea, quæ ſuæ cauſſæ aptior eſt. De his autem bellis cum Pyrrho, Annibale, Philippoq; & Antiocho, cui non patet?

LIBERTAS, ET SVAE CVIQVE SEDES. Cicero in Partitionibus. *Bonorum*, inquit, *partim neceſſaria ſunt, ut uita, pudicitia, libertas: partim non neceſſaria. quorum alia ſunt per ſe expetenda, ut ea, quæ ſita ſunt in officiis, atque uirtutibus, alia, quod aliquid commodi efficiunt, ut opes, & copiæ.* ita Lepidus hic duo attigit genera bonorum, libertatem, atque patrias ſedes. quæ ratio eſt amplificandi, cum diuerſa ponat.

NEVE

NEVE CVI NISI LEGIBVS PAREREMVS. Ariſtoteles libro tertio Rhetoricorum inter ea, quæ grandem orationem faciunt ſtatuit, *uti definitione pro nomine. ut pro circulo circuli definitionem afferre.* idem docet Cicero in Partitionibus cũ ait, *aut proprium, aut idem ſignificans, aut factum uerbum in plura uerba diducitur.* hic etiam poſt nomen libertatis, definitionem eius poſuit, quæ eſt, ne cui, niſi legibus pareas. Nam Ariſtoteles libro ſexto de Republica. *Libertatem eſſe,* ait, *fundamentum popularis reipublicæ. Libertatis autem partes eſſe duas. unam uiciſsim parere, atque imperare; alteram uero uiuere, ut uelis, ſiquidem ſerui eſt uiuere non ut uelit.* Hæc Lepidi definitio ſuperiorem partem libertatis ab Ariſtotele traditam uidetur attingere. nam parere uiciſsim, & imperare eſt legibus parere. ea enim fiũt ex legibus omnia, ut omnes in ciuitate æquales opes habeant.

QVÆ CVNCTA &c. Redit opportune ad Syllam, ut commemoratione ſcelerum eius, & earum rerum, quæ geſtæ ſunt ab eo, in odium adducat populo. Facta uero eius ſunt hæc. Libertatem cuiuſque, & domicilia per uim erepta tenet. cædem ciuium fecit. proſcriptorum liberis honorum petitionem ademit. nunc tutus prauiſsime furit. quare ſcelera ſunt, iniuſta rapaci-

tas; crudelitas, contumelia, furor. quæ quemadmodum tractentur, & amplificentur, ſigillatim aperietur.

QVÆ CVNCTA &c. Rapacitatem iniuſtã notat, eamque auget, primum quòd libertatem rapuit, ideſt per uim abſtulit, deinde quòd tanquam ab externis rapuit, tum quòd rapta tenet.

ISTE. Cum indignatione dictum, ut & Græce ὅτος.

ROMVLVS. Romulus Romæ conditor, & primus Rex fuit, ſed clemens, & iuſtus. quare inuidiæ concitandæ cauſſa hunc Romulum uocat pro rege, quo nomine etiam multis placitum eſt uocari Octauium, ut ait Suetonius in Octauio. Salluſtius in oratione contra Ciceronem eũ uocat Romulũ Arpinatẽ inuidiæ mouendæ cauſſa. hic autem ut odium adderet, ſæuum appellauit, quod fuit contra Romuli mores.

RAPTA. Odium habet, non enim iuſtum poſsidet dominatum, ſed rapuit, hæc autem rapina tanto eſt iniuſtior, quò ſuis non externis rapuit. hic autem quaſi ab externis rapta tenet. Demoſthenes Philippica prima, πάντα κατέστραπται, καὶ ἔχει.

NON TOT EXERCITVVM &c. Indignam crudelitatem notat, & auget Syllæ, qui non fue-

rit contentus clade bellica, ſed alios etiam uictor trucidauerit.

TOT EXERCITVVM. Milites intelligit, qui periere in bellis ſuperioribus Syllæ, & Marii, Cinnæ, & Octauii. Iterum Marii, & Syllæ, Syllæ, & Carbonis; qui multi fuere.

CONSVLVM. Eorum, ut imperatorum facit mentionem. Hi autem maxime Conſules perierunt. Q. Pompeium Conſulem milites Cn. Pompeii Strabonis interfecerunt. Valerius, Epitomæ. Cn. Octauium Marius, & Cinna necãdum curarunt. Cinnam exercitus ſuus interfecit. Fimbria Conſul ſibi manus intulit, ne in Syllæ manus perueniret. Marium filium Sylla necandum curauit. Carbonem Cn. Pompeius Magnus. hi omnes in Conſulatu interfecti ſunt.

ALIORVM PRINCIPVM. Principes dicuntur primarii uiri in ciuitate, qui uel propter familiæ ſplendorẽ, uel propter diuitias, uel propter geſtos in urbe honores, uel propter imperia, uel propter eloquentiã ſint illuſtres. Q. Antonius in Sardinia à legato Syllæ L. Philippo cæſus eſt. Epitomæ.

FORTVNA BELLI. Caſus bellici, qui incerti ſunt.

SATIATVS. Verbum odioſum. habet autem

tem ἐνεργεῖν. quaſi uero ſitiret ſanguinē eorum. à ſenſu guſtatus ad animum ducta translatio eſt. Sic Cicero in Dolabellam Philippica undecima. *Ac in eius corpore lacerando, cum animum ſatiare non poſſet, oculos pauit ſuos.*

SED TVM CRVDELIOR. Auget crudelitatem eius. quod non ſatiatus cæde facta in prælíis alios uictor necandos curarit, quod eſt contra naturam humanam. nam homines ex ira in ſecundis rebus ad miſerationem uerti ſolent. hic autem ad crudelitatem delapſus eſt. ut autem ait Ariſtoteles, *ea magna ſunt, quæ non ſunt ſecundum naturam*. Quid autem hoc ſit uideamus. Ariſtoteles libro ſecundo Rhetoricorum. *iram*, ait, *eſſe appetitionem ultionis cum ægritudine ob contemptum uel noſtrum, uel alicuius ex noſtris indignum. Facile autem placari homines, ſi ii, quibus irati fuerint, ſe feciſſe fateantur, & pœniteat eos, nam cum uident eos pœnas dediſſe placantur.* Cleon quoque apud Athenienſes in tertia Thucydidis hiſtoria, *iratos, cum recentiſſimæ fuerint iniuriæ, eas maxime ulciſci, at facile uictoria, temporeque placari*. quod autem ipſe ait, *miſerationem*, credo dictum eſſe per auxeſim, pro *lenitate*, neq; enim aliquid eiuſmodi ſtatuit Ariſtoteles inter eos, qui ad miſericordiam traducantur.

CRVDELIOR. Plutarchus Syllam crudelē

fuiſſe

ſuiſſe contra hominũm opinionem ſcribit, cum ab adoleſcentia riſui deditus fuiſſet, ſicque ad miſerandum procliuis; Marium potentia ingenium auxiſſe, Syllam mutaſſe. victor autem octo millia deditorum in uilla publica trucidauit. tabulam proſcriptionis ante inauditam in foro poſuit. urbem, & uniuerſam Italiam cædibus repleuit. inter quos omnes Præneſtinos interimi iuſſit. hæc autem recuperata iterum republica, cũ dictaturam arripuit, fecit. nam ante exacto Mario aliam etiam cædem fecerat. De Syllæ crudelitate Valerius, Florus libro tertio, Plutarchus in Sylla, Epitome libro octuogeſimo octauo.

SECVNDÆ RES. Victoriæ genus. Græce εὐπραξία.

QVIN SOLVS &c. Auget, quia nouo exemplo hoc factum eſt. quare inquit eum & ſolum hoc feciſſe inter omnes, & poſt homines natos hunc primum id feciſſe.

SVPPLICIA. Auxeſis. ſupplicium enim dicitur in uexatione corporis, hic autem pro contumelia, & dedecoratione accipitur.

COMPOSVIT. Lege ſanxit.

IN POST FVTVROS. In poſteros, ideſt filios, & nepotes, ut ait Plutarchus.

QVEIS PRIVS INIVRIA. Mouet pathos ab

ab iis, qui contumeliam paſſuri ſunt, cum certiorem haberent contumeliam, quàm uitam.

Inivria. Iniuſte agere eſt contra leges ſponte alicui nocere, fuit autem lex hæc iniuſta. ponit autem iniuriam pro contumelia. contumelia enim non nocet alteri. ſed hoc agendi cauſſa, ut etiam ſupra dixit ſupplicium.

Vita. Vita cuique erat incerta, ut eſt omnibus hominibus. certum autem habebant, ſe, ſi naſcerentur, nullos capere poſſe in republica magiſtratus.

Pravissimeqve per sceleris immanitatem adhvc tvtvs fvrit. Nunc furorem auget. Furor in Tuſculanarum quarto definitur, *mentis cæcitas ad omnia.* is dicitur à Græcis μανία. itaq; de ea agit in quarto Parado xo Cicero contra Clodiũ oſtendens omnes ſtul tos furere. eſt autẽ furere cæco mẽtis impetu in omni ſcelere uerſari. qui furor proprie fuit Tribunorũ, & potentium hominum, & ab ira nimia profiſcitur ſæpe. ipſe uero indignatur eum in ſuo etiam Conſulatu res ſceleratas moliri, neq; adhuc finem feciſſe ſcelerum.

Per sceleris immanitatem tvtvs. Furit, quia tutus eſt ob magnitudinem ſceleris. ſceleris autem magnitudo affert metũ, metus

metus autem eſt cauſſa furoris altera.

PER SCELERIS IMMANITATEM. Ariſtoteles libro primo Rhetoricorum inter cauſſas, quæ ad faciendam iniuriam impellunt, ſtatuit etiam hanc. *ſi iniuria magna, & noua fuerit, nemo enim eiuſmodi iniuriam cauet. ut enim inuſitatos morbos non cauent homines, ſic neque inuſitatas iniurias.* idem etiam paullo poſt ait, *eos eſſe ad iniuriam faciendam propenſos, quibus par pœna non eſt propoſita commodo, quod uidetur ineſſe tyrannidi. eos uero ad patiendam iniuriam eſſe opportunos, qui inertiæ ſint dediti.* itaque Demoſthenes ubiq; clamat Philippum creuiſſe nõ tantum ob potentiam ſuã, quam propter inertiam Athenienſium. Salluſtius autem *metum* ait pro inertia.

FIDES.

AGendum, atq; obuiam eundum eſt, Quirites, ne ſpolia ueſtra penes illum ſint. non prolatandum, neque uotis paranda auxilia. niſi forte ſperatis per tædium iam, aut pudorem tyrannidis eſſe eum per ſcelus occupata periculoſius dimiſſurum: at ille eo proceſſit, ut nihil glorioſum, niſi tutum, & omnia retinenda

tinendæ dominationis honeſta æſtimet. itaque illa quies, & otium cum libertate, quæ multi probi potius, quam laborem cum honoribus, capeſſebant, nulla ſunt. hac tempeſtate ſeruiendum, aut imperitandum: habendus metus eſt, aut faciendus Quirites. Nam quid ultra? quæue humana ſuperant, aut diuina impolluta ſunt? Populus Romanus paullo ante gentium moderator, exutus imperio, gloria, iure, cogitandi inops, deſpectúſq; ne ſeruilia quidem alimenta reliqua habet: ſociorũ, & Latij magna uis ciuitate, pro multis, & egregiis factis à uobis data, per unum prohibetur: & plebis innoxiæ patrias ſedes occupauere pauci ſatellites, mercedem ſcelerum: leges, iudicia, ærarium, prouinciæ, reges penes unum, denique necis ciuium, & uitæ licentia: ſimul humanas hoſtias uidiſtis, & ſepulchra infecta ſanguine ciuili. Eſt ne uiris reliqui aliud, quàm ſoluere iniuriã, aut mori per uirtutem? quoniam quidem unum omnibus finem natura uel ferro ſeptis ſtatuit; neque quiſquam extremam neceſſitatem,

tatem, nihil auſus, niſi muliebri ingenio, expectat.

Incitatis animis populi commemoratione ſcelerum Syllæ, opportune eo delabitur, ut eum hortetur ad nefarios illius conatus comprimendos, idque celeriter agẽdum. Duo ergo ſuadet, & ut obuiam eant, & ut maturent. obuiam eant, ne ſpolia eorum ſint penes illum, maturent, quia ſpes nulla ſit, eum tyrannidem depoſiturum. deinde uero & facile id etiam ad faciendum eſſe oſtendet. Verum in quærẽda huius ſuaſionis trãctatione libet, ut & in ſuperiori concione feci, ſequi ordinem, quem ſeruat Ariſtoteles in præceptis eloquentiæ tradendis. quis autem is eſt? Tribus rebus omnem ille fidem fieri præcipit, enthymematibus, affectibus, & moribus. Enthymemata autem eliciũtur ex unoquoq; cauſſæ genere. ſunt enim propria in ſingulis, perinde ac ſingula ſeparatum finem propoſitum habent. Eſt autem ſuaſionis finis, ut ait Ariſtoteles, utile. genus autem utilis eſt ipſum bonum. ergo erunt inueſtiganda, quæ ſint bona. ſunt autem maxime, ut ait Ariſtoteles, honeſta, iuſta, poſsibilia. ergo hi erunt loci, unde ſuademus, quos Græci rhetores poſt Ariſtotelem uocarunt κεφαλαία,

ab utili, ab honeſto, à iuſto, à poſsibili, à multis etiam adiungitur, immo uero, ut diximus huic in primis generi, ut maxime commodum, attribuitur, à neceſſario. Ita igitur hi erunt loci, unde hæc ſuaſio ducitur; ab utili, ut recuperent agros, & poteſtatem à Sylla ſibi ereptam; à iuſto atque honeſto, ut ulciſcantur eum, qui prius ſibi iniuriam fecit; à neceſſario ne ſeruiãt, & quia finem non ſit facturus ſceleri; à poſsibili quia ille infirmis opibus eſt. Atque hæc rurſus omnia ex communiſsimis aliis locis deprompta ſunt, nec non etiam ex eorum, quæ concluſionis propoſitæ terminis inſunt, conſideratione. de quibus omnibus ſuperiori commentario plura dicta ſunt. Perturbationes autem, quibus permouet animos auditorum ſunt hæ; odium à ſceleribus eius ut impietate, rapacitate, crudelitate; iram mouet oſtendens, quòd contemnatur à Sylla populus Romanus; inuidiam facit, nimiũ eius imperium exponens; indignationem, oſtendẽs præmiis affectos eſſe à Sylla indignos; miſericordiam, exponens miſerum ſtatum reipublicæ, & plebis commodis ſuis, & ſua dignitate ſpoliatæ; metum, explicans odium, & iram Syllæ potentis, *hæc enim faciunt metum, poſſe, & uelle nocere*, Ariſtoteles; confidentiam, quòd futiles, & imbecilles

eius

eius opes eſſe dicat. Apparet autem Lepidus in hac concione prudens in proſpicienda, & præmonenda ſeruitute futura, niſi cauerint; probus, cum declarat non ambitione, nec priuato commodo adduci in hanc ſententiam; amicus, cum ſe ducem ad ſeruitutem repellendam pollicetur futurum, & pericula ſubire ſe paratum oſtendit. Eſt autem maxime uaria hæc oratio, nam nunc ad populum, nunc uero ad Syllam ſermonem conuertit, illum quidem adhortando, hunc uero criminando: cuiuſmodi etiam ſunt & tertia, & quarta Ciceronis Philippicæ.

AGENDVM, ATQVE OBVIAM EVNDVM &c. Ratio ab utili, qua, ut ſe opponat populus tyrannidi Syllæ, perſuadet, nempe ut recuperent ſpolia ſibi ab eo adempta. ſpolia uero appellat libertatem, & agros. eſt autem indignum pati ſpolia eſſe apud hoſtem. quare etiam erit ab honeſto: & quia libertas eſt inter bona, quæ neceſſaria ſunt, erit etiam à neceſſario. Atq; hæc quidem uniuerſa tractatio cum ex conſideratione eorum, quæ ad populum ſpectabant, tũ uero ex loco à fine hauſta eſt.

OBVIAM EVNDVM. Obuiam ire duo ſignificat, uel prodire obuiã alicui honoris cauſſa, Græce ἀπαντᾶν, uel reſiſtere, ut hic. Quare cum

Clodius diceret ſibi ex Sicilia redeunti neminẽ obuiam ueniſſe dixit Cicero, *item ante ne itum quidem eſſe obuiam, cum maxime iri debuit.* cum intelligi uellet, non eſſe in eum factum à iudicibus impetum. Thucydides ἰέναι ὁμόσε τοῖς ἐχθροῖς.

NON PROLATANDVM, NEQVE VOTIS &c. Ratio à neceſſario, qua, ut maturent in Syllam impetum facere, hortatur, neque enim ſpes ulla eſt, eum tyrannidem depoſiturum; id quod probat ex eo, quia periculoſum eſt, ille uero omnia agit, quæ ad præſidium ſui pertineant, & periculum cauet. uidetur autem eſſe immoratio. Vt autem illa ſuperiora expreſsit affirmatione, *Agendum, & obuiam eundum,* ſic hæc negatione. Eſt autem idem *non prolatandum,* quod *agendum*. & *non uotis paranda auxilia*, quod, *obuiam eundum*. Non ergo prorogãdum eſſe tempus monet ad facienda, quæ oportet, ut ſæpe ait Demoſthenes, ſuadet & Cicero in Antonium.

NON VOTIS PARANDA AVXILIA. Ideſt acriter agendum, & reſiſtendum, ſignificat enim non uerbis, & uotis opus eſſe, ſed factis. Hac ſententia refertæ ſunt Philippicæ Demoſthenis, eandem etiam ipſe tractauit in concione Catonis. *Non uotis, neque ſupplicijs muliebribus auxilia Deorum parantur*. &. in concione Macri, *Iouem aut alium quem*

quem Deum conſultorem expectatis. Ab hac ſententia incipit Porcius Latro in Declamatione. *Si quid precibus apud Deos immortales uobiſcum aliquãdo ualuiſſemus, iandudum potiremur republica noſtra florentiſſima.* Ariſthenus ad Achæos libro trigeſimo ſecundo apud Liuium. *Liberare nos à Philippo tamdiu magis uotis, quàm armis audetiſ.*

Nisi forte &c. Cauſſa, cur non ſit prolatandum, hæc eſt. neque enim ſperandum eſt, cum ſpatio temporis eſſe per pudorem, aut per tædium tyrannidem dimiſſurum. Eſt autem tractata hæc ratio per λύσιν ἀντιπίπτοντος. genus autẽ hoc refellendi eſt ei familiare; ut etiam Liuio; ſumptum tamen uidetur à Demoſthene in primis, ut enim hic ait, *niſi forte*, ſic ille, πλὴν εἰ μὴ νὴ δία, ut in oratione pro Deiopete. πλὴν εἰ μὴ τοῦτο λέγουσι νὴ δία, ἕως ἂν ἀπέχηται τῆς ἀττικῆς ὁ φίλιππος, οὐκ ἀδικεῖν τὴν πόλιν. eſt autem dictum cum quodam ſtomacho, & contrariam infert ſententiam, ac uidetur. Ita ut ſimul ὑποφορὰ, atque ἀνθυποφορὰ his uerbis comprehenſa eſſe uideatur. De his autem in ſuperioris concionis commentario explicatum eſt.

Per tædivm iam, avt pvdorem. Hoc ut incredibile ait, Syllam tædere, uel pudere tyrannidis.

IAM.

iam. Mox, ſorte enim ſermo increbuerat eum uelle deponere Dictaturam, quam depoſuiſſe ſuperiore anno pleriſque ſcriptoribus placet.

Per scelvs occvpata pericvlosivs dimissvrvm. Fieri nō poſſe probat, ut Dictaturam deponat. non enim niſi cum maximo periculo id facturus eſt, quia per ſcelus eā occupauit. ueriſimile enim eſt fore, ut ii, quibus ille fecerit iniuriam, in eum priuatū faciant impetum. Hanc ſententiam ſic expreſsit Thucydides libro ſecundo in ſecunda concione Periclis. *imperium, quaſi tyrannidem obtinetis, quam occupare iniuſtum, deponere periculoſum eſt*. eadem eſt etiam in epiſtola Phalaridis apud Stobæum de tyranno. *Deponere imperium periculoſius, quàm parare*.

At ille eo processit. Altera λύσις ἀντιπίπτοντος, poterat enim adhuc occurrere quis hoc modo: ille eo animo eſt, ut deponendo Dictaturam, pericula etiam ſubiturus ſit, refellit hoc, & ait, hoc minime ita eſſe, nam cum nihil putare honeſtum, niſi quod tutum ſit, & omnia ea eſſe honeſta, quæ ad retinendam dominationem pertineant. Cum autem duæ potiſsimum cauſſæ ſint, quibus homines ad agendum impellantur.

lantur, Vtilitas, & honeſtas: hanc ſemper bene inſtituti homines ſuperiori præpoſuerũt: Tyranni autem, quorum mores à recta ciuitatis diſciplina deſciuerunt, vtilitatem anteponunt dignitati. Ita ergo etiam Sylla nihil putat honeſtum, quod idem non ſit tutum, eaque omnia honeſta eſſe putat, quæ ad retinendam poteſtatem ſpectent. ex quo apparet, periculum imminens non eſſe eum ſubiturum. Eſt autem in hac tractatione ſola ἀνθυποφορὰ poſita; id quod ſæpiſsime ab oratoribus fit; expreſſaque eſt per particulam, *at*, quæ ei accommodatiſsima eſt: ἀλλὰ idem ualet apud Græcos.

EO PROCESSIT. Sumptum eſt à Græcis: εἰς τοῦτο προελθεῖν. ὥστε ἡγεῖσθαι, Demoſthenes.

NIHIL GLORIOSVM, NISI TVTVM. Odium creat Syllæ, qui honeſtatem negligit, eamque commodis ſuis poſtponit. ſentẽtia hæc à Thucydide ſic expreſſa eſt in peſtilẽtia. καὶ πανταχόθεν τὸ ἐς αὐτὸ κερδαλέον, τοῦτο καὶ καλὸν, καὶ χρήσιμον κατέστη. Euphemus libro ſexto earundem hiſtoriarum. Ἀνδρὶ δὲ τυράννῳ, ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ οὐδὲν ἄλογον ὅ, τι ξυμφέρον, οὐδ᾽ οἰκεῖον ὅ, τι μὴ πιστόν.

ET OMNIA. commoratio, uel interpretatatio eſt, augendi cauſſa.

OMNIA RETINENDÆ DOMINATIO-

NIS. Genus eſt dicendi Salluſtianum, deeſt enim cauſſa, ut Græci ἕνεκα. ſic ſæpe, infra in oratione Philippi. *Exercitum opprimendæ libertatis habet.* Sic etiam Liuius in concione Ap. Claudii libro quinto; *quam diſſoluendæ tribuniciæ poteſtatis rentur eſſe.*

ITAQVE &c. Poſt breuem cohortationem redit iterum ad incitandos animos populi commemoratione ſcelerum Syllæ. eſt autem hoc ſciendum, duo hominum genera fuiſſe Romæ, unum eorum, qui ad rempublicam adminiſtrandam accedebant, & ambitioni inſeruiebant, & honores capiebant, & in ſeditionibus ciuilibus alterutri parti ſe adiungebant, quales erant plerique ciuium: Alterum eorum, qui rempublicam non attingebant, nec ſibi attingendam eam putabant, nec magiſtratus capere, nec ſeditionibus ciuilibus ſe immiſcere uolebant, ſed quiete, & libere degebant, qualem fuiſſe Atticum ſcribit Nepos, aut qui poſt geſtos honores, & imperia à republica ſe abalienabant, ut de Lucullo ſcribit Plutarchus. Hoc ergo fuit omnium ſcelerum Syllæ, uel maximum, quod non iis ſolum non pepercit, qui contra ſe ſteterant, cum rempublicam tractarent, ſed ne iis quidem, qui neutram partem ſequuti erant. itaq; quies, & otium

corum

eorum cum libertate iam nulla erant.

QVIES, ET OTIVM CVM LIBERTATE &c. QVAM LABOREM CVM HONORIBVS. Hæc opponuntur inter ſe, *otium labori, libertas honoribus*: de quibus etiam Cicero in procemio de oratore; *In negotio ſine periculo, in otio cum dignitate uerſari*. Opponit autem libertatem honoribus, quia qui honoribus inſeruiunt quodammodo liberi non ſunt.

HAC TEMPESTATE &c. Hortatur iterum à neceſſario: nam cum ſint tres conditiones hominum, qui imperent, qui ſeruiant, qui neque imperent, neque ſeruiant, oſtendit medium uitæ genus non eſſe in poteſtate ciuium Romanorum, duo tantum relinquit, ut aut imperent, aut ſeruiant. imperent ſui ſatellites, ſeruiat plebs. at ſeruitus contraria democratiæ fini, neceſſaria autem eſt libertas.

TEMPESTATE. Pro tempore, uerbum antiquum, quibus delectatur Salluſtius.

FACIENDVS METVS, AVT HABENDVS. Commoratio, qui enim imperant metum faciunt, qui ſeruiunt, habent. ſic etiam Quintilianus libro ſexto. *Metum duplicem intelligi uolo, quem patimur, & quem facimus.*

NAM QVID &c. Tertio relabitur ad inci-

tandos animos populi commemoratione ſcelerum Syllæ, & earum rerum, quæ ab eo ſcelerate patrata ſunt. Ea uero ſunt hæc; humana, atque diuina iura polluit; populum imperio priuauit; plebi alimenta eripuit; ſocios, & Latinos ciuitate à populo data prohibuit; plebis ſedes ſatellitibus ſuis dedit; leges, iudicia, ærarium, prouincias, reges ad ſe tranſtulit; uitæ ciuium, neciſque licentiam ſibi uendicauit; ſepulchra ſanguine ciuiũ infecit; ſcelera ſunt; impietas, iniuſtitia, rapacitas, poteſtas nimia, eaque contra leges, crudelitas inaudita. Has autem perturbationes affert animis eorum; iram, nemeſim, odium, miſericordiam.

Nam qvid vltra? Interrogatione uehementior fit oratio. oſtendit autem his ſuprema ſupplicia ſumpſiſſe Syllam de plebe.

Qvæve hvmana svperant, avt divina impollvta svnt? Homines, ac Deos uiolaſſe Syllam ſignificare uidetur, eſt autem ita ſubaudiendum. Quæue humana iura ſuperant polluenda, aut quæ diuina iura ab eo non ſunt polluta? ut pro Roſcio. *Qui cum omnia iura humana, atque diuina ſcelere nefario polluiſſet.* & in Philippicis. *inexpiabili ſcelere omnia iura Deorũ, hominũq; polluere.* Translatio ſumpta ab inquinamẽtis.

POPVLVS ROMANVS PAVLLO ANTE GENTIVM MODERATOR. Comparat præſentem ſtatum populi cum ſuperiore,in quo miſericordiam mouet. paullo enim ante erat gentium moderator,nunc exutus imperio eſt. à ſublimi autem ad abiectam delabi fortunam,miſerabile eſt.

GENTIVM MODERATOR. Ideſt, qui iura,legesque gentibus dabat, non quia omnibus imperaret, ſed quia pleriſque. Demoſthenes inquit; τὴν ἑλλάδα διοικῶν. ideſt *Græciæ moderator*.

PAVLLO ANTE. Exiguitas temporis rem facit miſerabilem.nam ſi multos ante annos hoc paſsi eſſent, non adeo miſerabilis eorum eſſet fortuna.ut docet Ariſtoteles de Miſericordia libro ſecundo Rhetoricorum. *Et quæ modo euenerunt,aut breui euentura ſunt,miſerabiliora*; *ponunt enim rem ante oculos*.

EXVTVS IMPERIO. Nedum miſericordiam, ſed & odium etiam hoc continet, iniuſtum enim eſt aliquẽ exui, atque ui priuari eo, quod iamdiu tenet; ſic Macer Trib.plebis his eiſdẽ hiſtoriis. *Exuti omnibus,quæ maiores reliquere*. opponuntur autẽ hæc,*gentium moderator*, & *exutus imperio*. auget autem cum inquit. *imperio, gloria*, *iure*. idem enim prope ualent: Imperium enim,

& ius

& ius, ideſt libertas ſunt eadem re, differunt autem ratione; imperium reſpicit eum, qui imperat; libertas autem eum, qui nemini ſeruit; gloria autem ex utroque conſequitur. Erat autem populus exutus imperio, quia Sylla prouocationem ad populum ſuſtulerat, Pedianus in ſecundam Verrinam, & Tribunis ius ferendarum legum ademerat, Epitomæ libro octuogeſimo nono.

COGITANDI INOPS. Hæc etiam ſuperioribus grauiora ſunt. eſt enim incertus, quid conſilii capiat, ut in extremo diſcrimine poſitus.

DESPECTVS. Contemptus, qui eſt pars paruifactionis, ex paruifactione uero naſcitur ira. merito autem deſpectam eſſe plebem ait, nam Tribunis plebis aliorum honorum petitionem eripuerat, atque omnem poteſtatem ademerat.

NE SERVILIA QVIDEM ALIMENTA. Hoc eſt etiam apud Ariſtotelem. nam inter eas res, quæ miſericordiam afferunt, ponit *alimenti inopiam, ea enim & interitum, & dolorem affert*. eiuſmodi uero mala ſunt miſerabilia. auget autem, cum ait, ne ea quidem alimenta, quæ ſeruis dantur, plebi dari. Hoc autem intelligere

uidetur, de quo Pedianus in Diuinationem, *plebs ruſtica partim agros, partim ius ciuitatis amiſit, partim proſcripta eſt uictore Sylla, quod plebs Romana de Marianis partibus fuerit.*

SOCIORVM, ET LATII. Hoc pertinet ad id, ut contemptam à Sylla plebem probet, quia quæ præmia ipſa ſociis, ac Latinis dederat, ipſe eripuit: dederat autem ius ciuitatis. huius autem rei hæc teſtimonia habemus. inquit enim Cicero pro Cornelio. *Lege Iulia ſociis, & Latinis ciuitas data eſt.* at uero pro domo ſua. *Sylla Dictatore ferente populus Romanus comitiis centuriatis municipiis ciuitatem ademit, & agros.*

PRO MVLTIS, ET EGREGIIS FACTIS. Quomodo ciuitas daretur præmii uirtutis loco, legi poteſt apud Ciceronem pro Cornelio Balbo.

PER VNVM. Verbum apud populum inuidioſum.

ET PLEBIS INNOXIÆ. Concitat odium Syllæ, cum ſceleratis bona plebis diſtribuiſſe ait; nemeſim, cum indignis ea data ait, ſunt enim ſatellites; miſericordiam, cum hæc innocentibus erepta eſſe inquit. Significat autẽ Syllam agros, quos plebi eripuit, ſuis ſatellitibus donaſſe. inquit enim Plutarchus in Sylla. *Pulchris mulieribus, fidicinibus,*

fidicinibus, hiſtrionibus, libertinis, monſtris gentium, agros, urbium uectigalia largitus eſt, nonnullis inuitarum coniugia feminarum.

Innoxiæ. Ariſtoteles ait, *Miſericordiam commouere caſum alicuius, qui indignus eo ſit*, ita plebs propter innocentiam indigna erat, cui agri eriperentur; innocentibus autem nocere tyrannicum eſt. itaque Ptolemæus Philadelphus, *cum alia multa incommoda eſſe in tyrannide*, dicebat, *tum hoc unum; quòd innocentes interficere cogerentur ſui commodi cauſſa*, Stobæus de tyrannide. atq; etiã Ariſthenes philoſophus carnifices pietate præferebat tyrannis, quòd illi niſi nocentes mactarẽt, hi autẽ plerunq; innocentes. Quot autẽ innoxios Sylla interfecerit opum eorum cauſſa Plutarch. in Sylla.

Patrias sedes. Affert miſericordiam: ſuis enim bonis ſpoliari miſerabile eſt.

Occvpavere. Odium facit, quia per uim, & iniuſte id factum eſt.

Pavci. Facit inuidiam.

Satellites. Nemeſim affert. eſt enim nemeſis, offendi bonis alicuius, quibus dignus non eſt; turpes uero ſunt ſatellites, qui alteri ſeruiunt, & aſſentiuntur. quod non eſt hominis liberi; ut ait Ariſtoteles.

Mercedem scelervm. Odium affert, ſunt

ſunt enim odio ſcelerati bonis omnibus, merces autem fuit, uel quod una intulerint bellum ciuibus, uel quod proſcriptos interemerint, uel quod miniſtri libidinis Syllæ fuerint. ſic etiam Cicero ait in Philippicis, Antoniũ colluſoribus, & ſatellitibus ſuis agros donaſſe, itemque Philippum Demoſthenes.

LEGES, IVDICIA, ÆRARIVM. Inuidiam facit, cum nimiam eius potentiã oſtendit, uel potius nemeſim, iam enim ſceleratum dominari probatũ eſt; potentiam autem eius probat hoc modo, quia Conſulum, Senatus, & populi poteſtatem, ex quibus tribus eſſe confuſam rem publicam Romanam ante diximus, ſibi uni uendicauit, ita, ut monarchiæ genus, id quod tyrannis dicitur, fecerit. Hæc autem deſcriptio monarchiæ, quã affert Lepidus eadem ferè eſt apud Plutarchum in Sylla: *Factorum omnium ei per S.C. licentia data eſt. in poſterum tributa poteſtas, necis, confiſcationis, ſortitionum, poſſeſſionis, populationis, auferendi regni, conferendi cuicunque libuiſſet.* Similiter etiam in nobilitatem inuidiam mouet Macer apud eundem Salluſtium his eiſdem hiſtoriis: *Aerarium, exercitus, regna, prouincias occupauere.* item Catilina, *omnis gratia, potentia, honos, diuitiæ apud illos ſunt.* Similiter

militerque & Memmius in Iugurthino.

Leges. Legum cōdendarum ius erat apud populum, & apud Senatum. populus ferebat rogante patricio magiſtratu, ut Conſule. quæ præcipue leges dictæ ſunt, uel plebeio, ut Tribuno plebis, quæ proprie plebiſcita uocata ſunt. quæ uero Conſule referente ſenatus decreuit, ea ſenatuscōſulta dicta ſunt, Polybius libro ſexto, & Inſtitutiones Iuſtiniani. Hic ergo, quæ erāt ſenatus, & populi, ad ſe tranſtulit.

Iudicia. Iudiciorum ius etiam apud Senatum, & populum erat. nam, ut ſcribit Polybius libro ſexto. Senatus cognoſcebat maleficia per Italiam commiſſa, ut proditionis, coniurationis, ueneficii, cædis, inſidiarum. Lege autem Tulli Hoſtilii prouocatio in crimine perduellionis erat à Duumuiris capitalibus ad populum. lege etiam Valerii quiſq; à Conſulibus ad populum prouocare poterat, ut ſcribit Liuius libro primo, & ſecundo. Cum autem ex lege Gracchi iudicia eſſent penes equites Romanos ſolum, Sylla ad ſenatum tranſtulit, quoniam equites contra ſe ſteterant, Pedianus.

Aerarium. Senatum fuiſſe ærarii dominum, & adminiſtratorem, teſtis eſt Polybius libro

bro ſexto. Quæſtores enim ſine auctoritate ſenatus, niſi iuſſu Conſulis in rem nullam ſumptum facere poterant.

PROVINCIAE. Prouinciæ uidentur & in ſenatus, & in populi poteſtate fuiſſe; alii enim à ſenatu in prouincias miſsi ſunt, ut Pompeius in Hiſpaniam, alii à populo, ut idem contra Mithridatem.

REGES. Ius regum appellandorum ſenatus erat: itaque Nicomedem, Deiotarum, Ariobarzanem, àntea etiam Attalum ſenatum regnare iuſsiſſe, & reges appellaſſe, conſtat.

NECIS CIVIVM. Polybius libro ſexto, *neminem de capite ciuis Romani iudicare potuiſſe*, ait, *præter populum*: hæc autem per ἀδιάνοητον ſunt expreſſa.

SIMVL HVMANAS &c. Crudelitatis commemoratione odium facit, oſtenditque iura etiam diuina eſſe uiolata; cùm homines quaſi hoſtias mactauerit, & ad ſepulchra interfecerit; de his autem uidetur intelligere. *L. Sylla M. Plætorium, qui ad eius ſupplicium exanimis ceciderat, continuo ibi mactauit*, Valerius libro nono. *L. Sylla M. Marium Prætorem per ora uulgi ad ſepulcbrum Lutatiæ gentis pertractum non prius uita priuauit, quàm oculos infelices erueret, & ſingulas corporis partes confringeret.*

Valerius eodem loco, Plutarchus in Sylla. *Neque Deorum templa, neque hoſpitales penates, neq; paternum domicilium à cædibus purum erat.*

Vidiſtis. Mouet à ſenſu oculorum, qui eſt accerrimus.

Eſtne viris &c. Tertio hortatur ad arma contra Syllam capienda commotis ſatis animis ſuperiore ſcelerum mẽtione. Loci, unde argumentatio ducta eſt, ſunt ab honeſto, & neceſſario; honeſtum ducit eſſe, ut Syllæ reſiſtant, uel ut iniuriam ulciſcantur, uel ut fortiter moriantur; neceſſarium, quia mors omnibus propoſita eſt, uiri autem fortes extremam neceſsitatem expectare nihil auſi non debent. Argumentatio hæc ea eſt, de qua Cicero in Partitionibus, *Illa autem altera argumentatio quaſi retro, & contra prius ſumit, quæ uult, eaque confirmat; deinde id, quod proponendum fuit, permotis animis iacit ad extremum;* quod hic obſeruatum eſt. Vtitur autem interrogatione, quo oratio fiat ardentior.

Viris. Vim habet, omnino enim ſuadere vult, vt aut fortiter ſe vlciſcantur, aut fortiter moriantur. eſt autem fortitudo ἀνδρεία, quæ eſt à viro dicta. Hanc definit Ariſtoteles libro primo Rhetoricorum hoc modo. *Fortitudo eſt, per quam honeſtas in periculis obimus actiones, & ut præcipit*

lex,

lex, & legi obtemperamus; timiditas uero contra. ita hic uiri eſſe ait, ideſt fortis, uel ſoluere iniuriam, ex rebus enim honeſtis una eſt, ut ex Ariſtotele de honeſto. uel per uirtutem mori, habet enim res periculum, *nihil enim eſt morte terribilius*, ut ait Ariſtoteles; periculum autem eſt appropinquatio rei terribilis, & hoc fortitudo non recuſat. ſic Liuius libro ſecundo. *Bellum uobis indictum eſt, magno eorum malo, qui indixere, ſi uiri eſtis.*

PER VIRTVTEM. Nam dixit etiam *uiris*. Vir autem, & uirtus idem ſunt hoc loco, quod apud Græcos, ἀνδρεῖος, καὶ ἀνδρεία. Eſt autem hoc loco attendendum, quemadmodum facere fortiter, & pati fortiter ſit honeſtum, quod etiam tradidit Ariſtoteles libro primo Rhetoricorum, quod contra contingit in iuſtitia, quæ enim iuſte fecimus, honeſta ſunt, quæ iuſte patimur, turpia. ut cum iure plectimur, id ignominia eſt.

QVONIAM VNVM OMNIBVS. Quia pleriſque mors formidabilis eſt, propterea ad eam adhortatur alia ratione, quia ſcilicet ea ſit neceſſaria, nam omnibus natura unum finem ſtatuit, etiam iis, qui ferro ſunt ſepti. quaſi ergo ſoluit obiectionem quandam: At mors etſi honeſta ſit, non eſt obeunda. immo uero, inquit, quoniam

niam eſt omnibus communis.

Vnvm omnibvs finem. Hæc ſententia trita eſt, Ariſtophanes ſic eam expreſsit.

τὸ γὰρ φοβεῖσθαι τὸν θάνατον λῆρος πολύς,
πᾶσι γὰρ ἡμῶν τοῦτο ὀφείλεται παθεῖν.

Vel ferro sæptis. Sumptum à bello eſt. non enim magis pertimeſcenda iis mors eſt, qui uel uirtute, uel inſidiis hoſtium circumuenti ſunt, quibuſque ferrum imminet, quàm reliquis hominibus omnibus.

Neqve qvisqvam. Vt ſuperiora hortantur ad fortitudinem adhibendam, ſic hæc hortantur ad timiditatem euitandam, quod eſt extremam neceſsitatem nihil auſum expectare, nam illud eſt uirorum, hoc mulierum.

Extremam necessitatem. Ideſt mortem, quam ſupra dixit, *finem*; quam *neceſsitatem* uocat, quia eſt communis omnibus, & *extremam*, quia ultima eſt diſſolutio animi, & corporis.

Nihil avsvs. Ideſt nulla re fortiter geſta.

Nisi mvliebri ingenio. Ideſt niſi qui ſunt muliebri natura præditi, ingeniũ enim pro natura ponitur, muliebre ingenium pro timido ponitur. Quare Homerus Achiuos, *Achiuas* uocat, timidos eos ſignificans in β Iliados: opponitur autem illi nomini, *uiris*.

Verum

VErum ego ſeditioſus, uti Sylla ait, quia præmia turbarum queror; & bellum cupiens, quia iura pacis repeto. ſcilicet, quia non aliter ſalui, ſatiſque tuti in imperio eritis, niſi Vettius Picens, ſcriba Cornelius aliena bene parta prodegerint; niſi approbaritis omnes proſcriptiones innoxiorum ob diuitias; cruciatus uirorum illuſtrium; uaſtatam urbem, fuga, & cædibus; bona ciuium miſeroru, quaſi Cimbricam prædam uenum, aut dono datam. At obiectat mihi poſſeſſiones ex bonis proſcriptorum: quod quidem ſcelerum illius uel maximum eſt, non me, neque quemquam omnium ſatis tutum fuiſſe, ſi recte faceremus. atque illa, quæ tum formidine mercatus ſum pretio, ſoluto iure, dominis tamen reſtituo: neq; pati conſilium eſt, ullam ex ciuibus prædam eſſe. ſatis illa fuerint, quæ rabie contracta tolerauimus, manus conſerentes inter ſe Romanos exercitus, & arma ab externis in noſmet uerſa. ſcelerum, & contumeliarum omnium finis ſit: quorum adeo

Syllam

Syllam non pœnitet, ut & facta in gloria numeret, & ſi liceat, auidius faceret.

Verum &c. Digreditur hoc loco ad refutanda quædam crimina Syllæ. quorum tria genera ſunt. unum Lepidum ſeditioſum eſſe; alterum belli cupidum; tertium eundem proſcriptorum bona emiſſe. De aduerſariorum quidem criminum diſſolutione in uniuerſum ſuperiori commentario ſatis explicuimus. Hæc autem tria quomodo à Lepido diluantur, ſigillatim ex Ariſtotele oſtendemus.

Verum ego &c. Ariſtoteles libro tertio Rhetoricorum docet, *Quoniam fieri poteſt, ut eadem res pluribus de cauſſis geſta ſit, calumniator deprauare ipſam rem debet in deteriorem partem ſumendo, contra qui criminationem depellit in meliorem trahendo ornare*. Hoc loco uſus eſt Lepidus in duobus primis criminibus à ſe repellendis. ſe enim non ſeditioſum eſſe ait, ſed ſeditioſos præmiis affici queri, nec bellum cupere, ſed pacis iura repetere. Tractatus eſt autem hic locus προτάσει, ὑποφορᾷ, καὶ ἀνθυποφορᾷ, quæ ſunt refellendæ obiectionis inſtrumenta.

Verum. Particula apta eſt obiectioni refutandæ, ut etiam *at, atenim.*

Ego

EGO SEDITIOSVS. ὑποφορὰ, qua utebatur Sylla ad eleuandam fidem Lepido. *Quoties autem non pro ſua quiſque opinione obtinere in Republica putat, ſeditiones naſcuntur, & diſcordiæ*, Ariſtoteles in Politicis. eſt autem ferè ſeditio, ciuilis tumultus.

VTI SYLLA AIT. πρόθεσις.

QVIA ἀνθυποφορὰ.

PRAEMIA TVRBARVM QVEROR. Ideſt quia doleo ſeditionibus eſſe propoſita præmia.

TVRBARVM. τύρβη, græce tumultum ſignificat Lucianus. ὁρῶ ποικίλην τὴν τύρβην, καὶ μεστὸν ταραχῆς τὸν βίον. eſt autem y in u uerſum, ut Sylla Sulla.

ET BELLVM CVPIENS. Altera, ὑποφορὰ.

BELLVM CVPIENS. φιλοπόλεμος. eſt autem grauius bellum, quam ſeditio, hæc enim cum inimicis, illud cum hoſtibus, hæc cum ſuis, illud cum externis, ſed tamen hoc etiam ad ſuos tranſtulit augendi cauſſa. De tumultus, belliq; differentia, atque ſignificatione pulcherrimus locus eſt apud Ciceronem octaua Philippica.

QVIA IVRA PACIS. Alterius obiectionis ἀνθυποφορὰ. Sunt autem iura pacis, ut æque quiſque ſuis fortunis fruatur, & quiete uiuat. eſt autem hæc oratio morata, qua ſibi beneuolentiam conciliat, odium aduerſario parit.

SCILICET. Alius locus refellendi crimina, de quo Ariſtoteles libro tertio Rhetoricorum, *criminantem recriminari*: Obiicit enim ei poſſeſſiones bono

rum ſatellitibus datas, cædes, cruciatus uirorum, exilia; præclare, *nam*, ut ait Ariſtoteles ibidem, *abſurdum eſt eius uerbis fidem habere, qui indignus ſit, cui credatur*.

SCILICET. Addita eſt Ironia, ſunt autem ironiæ exprimendæ aptæ particulæ, *ſcilicet, credo, enim*, ut apud Demoſthenem *ἐν δία*.

NON ALITER SALVI. In contrariam ſententiam accippiendum eſt. Rempublicam nimirum perditam eſſe, quia Vettius, & Cornelius aliena bene parta prodigunt, & quia plebs approbat proſcriptiones, & cædes, & exilia Syllæ. Odium autem parit Syllæ, qui ſceleratos præmiis afficit. Nemeſim, quia indignos decorari ait.

VETTIVS PISCENS. Hi ſunt ſatellites Syllæ turpiores. de Vettio hoc nihil memini me legiſſe. Odium ei parit, quòd e Piceno eſſet, non ex urbe. *Regum cohortem ex ciuibus eſſe, tyrannorum ex externis*, docet Ariſtoteles libro quinto de Republica.

CORNELIVS SCRIBA. neque in hunc adhuc incidi, erat autem ſatelles Syllæ, forte etiam libertus, quia nomen eius ſequebatur; ut Sex. Clodius fuit ſcriba P. Clodij Tribuni plebis, qui egit Ciceronem in exilium. M. Claudius Glicia ſcriba fuit P. Clodii, qui rem male geſſit primo bello Punico, Faſti cõſulum. Aemilius præco ſatelles fuit Scipionis Aemiliani, Plutarchus in Aemilio. M. Tullius ſcriba Ciceronis. Parit autem odium à miniſterio.

PRODEGERINT. Prodigere eſt effundere,& conſumere,unde prodigus;hoc autem dicit ſapienter, *nam*, ut ait Ariſtoteles libro ſecundo Rhetoricorum, *qui nouis fruuntur diuitijs incurias inferunt non malitiæ, ſed partim contumeliæ, partim incontinentiæ plenas, ut in uerberationem, & adulterium*. Opponuntur autem hæc bene *parere*, & *prodigere*, quod eſt male effundere. Idem Ariſtoteles libro quinto Politicorum ait, *tyrannos malos amicos parere*.

NISI APPROBARITIS OMNES PROSCRIPTIONES INNOXIORVM. Plutarchus in Sylla. *Sylla primo die octoginta proſcripſit, altero ducentos, ac uiginti, tertio non pauciores adiunxit, de quibus cum concionem haberet, dixit ſe quoſcunque recordaretur proſcribere, quos uero memoria non teneret, ſe mox proſcripturum*. Primus Sylla proſcriptionem inuenit, quæ deinde uſurpata eſt à triumuiris Reip. conſtituendæ, Velleius libro ſecundo.

INNOXIORVM. Miſericordiam,Nemeſimque mouet.

OB DIVITIAS. Ita Plutarchus in Sylla. *Proſcriptorum magna pars pecuniarum ſuarum cauſſa neci tradita eſt, ita ut interfectoribus ſæpe dicendum eſſet; hunc domus ſua, hunc hortus interemit*. C. Aurelius cum ad tabulam acceſſiſſet, in eaque nomen ſuum legiſſet, dixit Albana uilla me prodidit; & paullo poſt à ſicariis interfectus eſt. lege in concione Cæſaris in Catilinario. *Nam uti quiſque aut domum, aut uillam poſtremo eius,*

aut ueſtimentum alicuius concupierat, dabat operam, ut is in proſcriptorum numero eſſet. Ariſtoteles in Politicorum libro quinto. *Tyranni*, inquit, *pecunias congerere, & augere ſtudent. Reges, eas potius res, quæ ad honorem, & gloriam ualent*. Habet autem odium ſceleratum quicquam moliri diuitiarum cauſſa.

CRVCIATVS. Vt de M. Mario. M. Pletorio, narrat Plutarchus & Valerius de crudelitate. *Res miſerabiles*, ait Ariſtoteles, *eſſe eas, quæ interitum afferant, uel dolorem*, inter eas autem numerat uerberationes, & cruciatus corporum.

VIRORVM ILLVSTRIVM. Habet Nemeſim, & odium.

VRBEM VASTATAM FVGA, ET CAEDIBVS. His enim duobus modis urbs uexatur a Tyrannis, alios interimendo, alios in exilium pellendo, ut docet Ariſtoteles. *Tyrãni multitudinẽ ex urbe eijcere ſolent, ijdẽq; primores interficere imperij cõſeruãdi cauſſa* in Politicis.

FVGA. φυγαῖς. Sertorium intelligit, & reliquos, qui ad eum confugerant, & bellum parabant in Hiſpania, cum ante proſcripti eſſent a Sylla.

CAEDIBVS. Quam multos interfecerit Sylla docet Plutarchus, Appianus, Valerius.

BONA CIVIVM MISERORVM. Miſericordiam affert, quia indigni eo caſu fuerint. ſuperius, *innoxiorum*. Ad hoc pertinet, quod eſt apud Ciceronem ſecundo de Officiis cum de Sylla ſic loquitur. *Eſt auſus dicere, haſta poſita, cum bona in foro uendere*-

ret,

ret, & bonorum uirorum, & locupletum & certe ciuium, præ dam ſuam ſe uendere.

QVASI CIMBRICAM PRAEDAM. Odium mouet Syllæ, qui bona ciuium uendiderit, aut donauerit, quaſi Cimbricam prædam. *Cum Cimbris enim,* inquit, Cicero de officijs libro primo, *bellatum eſt de capite.* ergo merito præda Cimbrorum, ut capitalium hoſtium uel uenum, uel dono data eſt, De Cimbris Marius, & Catulus triumpharunt. Par etiam prouerbium eſt apud Græcos. μυσῶν λεία. *Miſorũ præda:* de quo Harpocration in Lexicon. Demoſthenes in oratione pro Cteſiphonte, Ariſtoteles libro primo Rhetoricorum, & illud apud Latinos. *Sardi uenales.*

AT OBIECTAT. Tertium crimen, quod ſibi à Sylla obijciebatur, diluit. Obiiciebat autem, quòd bona proſcriptorum empta teneret. Diluit autem duobus modis, quorum unus hic, de quo Ariſtoteles libro tertio Rhetoricorum. *Si calumniator unus ex ijs ſit; qui illam culpam, quam criminatur, admiſerit.* oſtendit enim Syllam proſcriptionis auctorem eius fuiſſe. Alter uero eſt, quo criminãtem recriminatur, ſe enim ait pœnitere, & reſtituere, quæ emit, Syllam uero minime pœnitere. Argumentatio, qua primus locus tractatus eſt, dicitur à Græcis βίαιον, retorquet enim argumentum Syllæ in eum, & ait non ſe accuſandum eſſe, qui emerit, ſed Syllam, qui proſcripſerit. Hac argumentatione uſus eſt etiam in

epiſtola

epiſtola Mithridatis. *at qui ea, quæ te poſſe morari uidentur, ſi uera exiſtimare uoles, maxime hortabuntur*. eadem etiam uſus eſt Cicero pro Lege Manilia, cum argumenta Catulli refelleret. Alter locus tractatus eſt comparatione ſuæ uoluntatis, & Syllæ.

OBIECTAT. id enim uituperabile etiam Syllæ aliquando uiſum eſt, præcipue uero in Lepido, qui eius acta reprehenderet. Cornelius Nepos, cum de Attico ſcriberet, laudi id tribuit ei, quòd ad haſtam nunquam acceſſerit.

QVOD QVIDEM SCELERVM ILLIVS. Prima criminis dilutio.

ATQVE ILLA. Altera ratio, qua à ſe repellit Syllæ criminationem, qua ſe pœnitere ait, & bona dominis reſtituere, nec bellum cupere, contra uero Syllam contraria agere. Hoc modo ſe bonum uirum oſtendit, Syllam improbum. Sibi beneuolentiam, illi odium comparat. Hiſtoria autem hæc confirmatur cum ex oratione Philippi, qui inquit. *An Lepidi mandata animos mouent, qui placere ait, ſua cuique reddi, & aliena tenet, belli iura reſcindi, cum ipſe armis cogat.* Tum ex Floro, ubi agit de bello Lepidi, qui ait, *Lepidum acta Syllæ reſcindere uoluiſſe, & proſcriptis bona reſtituere.* idemq; confirmat etiam Appianus libro primo.

QVAE TVM FORMIDINE. Adiuuat cauſſam ſuam, quantum poteſt, & Syllæ cauſſam opprimit. Eſt enim illud *formidine* in ſui excuſationem dictum, Syllæ autem accuſationem.

NEQVE

NEQVE PATI CONSILIVM EST. Hæc, quæ ſequuntur, dicta ſunt ad ornandam uoluntatem ſuam, itaque commoratio eſt, explicandæ magis, & augendæ uoluntatis ſuæ cauſſa; quo maiorem ſibi beneuolentiam pariat hac eximiæ probitatis ſpecie.

PRAEDAM EX CIVIBVS. Præclare, nam præda proprie eſt ex hoſtibus.

SATIS ILLA. Commoratio. Bellorum ciuilium, & incommodorum eiuſmodi finem hunc eſſe cupere ſe ait.

RABIE Rabiem per translationem iram uocat, eſt enim rabies unus ex tribus morbis, quibus canes laborare tradit Ariſtoteles de Hiſtoria animalium, eſtque ea furor, quo incitati huc, & illuc aguntur, ſic etiam Sylla ira exagitatus fuerat, nempe ut inimicos ulciſceretur.

MANVS CONSERENTES. Interpretatio. Exponit enim, quæ ſint ea, quæ rabie contracta tolerauerint. Appianus ſcribit ante bellum Marianum ſeditiones, ac tumultus tantum in urbe excitatos fuiſſe, non exercitu, nec imperatore rem eſſe actam, bello autem Mariano primum ciues ſignis, & exercitu manus contuliſſe. primum cum Sylla reuerſus eiecit Marium ad Portam Collinam, & Exquilinam pugnatum eſt. Deinde in foro cum Cinna ab Octauio eiectus eſt ex urbe. tum ad urbem, cum Cinna & Marius reuerſi ingreſſi ſunt in urbem. de

mum ſæpius & ad urbem, & in Italia, & in Sicilia, & in Africa reuertente Sylla ex Aſia.

AB EXTERNIS. A Cimbris, Teutonis, Numidis, Mithridate, hi enim paullo ante uicti erant a populo Romano, cum a Mario, tum a Sylla; quare ijs exercitibus, quos ad ea bella conficienda a populo acceperant, inter ſe pugnarunt. eademque illa arma, quæ contra exteros parata fuerint, inter ipſos uerſa ſunt.

SCELERVM, ET CONTVMELIARVM OMNIVM FINIS SIT. Eadem, quæ ſupra commoratio eſt, quæ omnia ſuperiora comprehendit, à parte enim ad totum peruenit. *ſcelera, & contumelias,* Græci κακουργήματα, καὶ ὕβρεις. ſcelera, afferunt damnum, ut cædes, rapinas, exilia. contumeliæ dedecus, ut ſtupra. item ſcelera odium faciunt, contumeliæ iram.

QVORVM ADEO SYLAM. Nunc cōparat Syllæ uoluntatem cum ſua, & contendit eum non pœnitere ſcelerum, & contumeliarum. Huius uoluntatis duo affert ſigna. unum eſt quod facta in gloriæ loco ponat. alterum quòd ſi liceat, auidius faceret. ſic in concione Macri. *Neque eos, qui ea fecere, pudet, aut, pœnitet, ſed incedunt per ora ueſtra magnifice ſacerdotia, & conſulatus, pars triumphos ſuos oſtentantes.*

Neque

NEque iam, quid exiſtimetis de illo, ſed quantũ uos audeatis uereor: ne alius aliũ principem expectantes ante capiamini, non opibus eius, quæ futiles, & corruptæ ſunt, ſed ueſtra ſocordia, quam raptum iri licet, & quam audeat, tam uideri felicem: nam præter ſatellites commaculatos, quis eadem uult? aut quis non omnia mutata præter uictoriam? ſcilicet milites, quorũ ſanguine Tarulæ, Scyrrhoq; peſſimis ſeruorum diuitiæ partæ ſunt. an quibus prælatus in magiſtratibus capiendis Fuſidius ancilla turpis, honorum omnium dehoneſtamentum? itaque maximam mihi fiduciam parit uictor exercitus, cui per tot uulnera, & labores nihil præter tyranum, quæſitum eſt. niſi forte tribunitiam poteſtatem euerſum profecti ſunt, per arma conditam a maioribus ſuis: utiq; iura, & iudicia ſibimet extorquerent: egregia ſcilicet mercede, cum

relegati in paludes, & ſyluas, contumeliam, atque inuidiam ſuam, præmia penès paucos intelligerent. Quare igitur tanto agmine, atque animis incedit? Quia ſecundæ res mire ſunt uitijs obtentui: quibus labefactatis, quàm formidatus antea eſt tã contẽnetur: niſi forte ſpecie concordiæ, & pacis, quæ ſceleri, & parricidio ſuo nomina indidit. neque aliter Romani Populi eſſe belli finem ait, niſi maneat expulſa agris plebs, præda ciuilis acerbiſſima, ius, iudiciumq́ omnium rerum penès ſe, quod populi Romani fuit.

NEQVE IAM. Nũc demũ attingit τὸ κεφάλαιον τοῦ δυνατοῦ. nam ad ſuadendũ quippiam mirabile eſt quantam uim facilitatis oſtenſio habeat, de qua in ſuperiori commentario ea, quæ ad huius etiam loci expoſitionem pertinent, in uniuerſum explicata ſunt. in his igitur oſtendit Lepidus facile expugnari poſſe Syllam, quia ſit infirmis opibus. Hoc autem probat, quia nullos niſi paucos ſatelli tes fidos habet, nam milites, quia eos contume-

liis

liis affecit habebit aduerſos. incidit autē locus opportunus ad ignauiā plebis increpandā, quam ſi abiecerint, oſtendit, ſpem eſſe melioris futuræ reipublicæ. Mouet autem & hic eundem, quem etiam Pericles, fiduciæ affectum, quibus autem modis hoc faciat ſigillatim docebitur. conciliat ſibi auditores cum ſe uereri ait, ne ſocordia parum audeāt. Tractatio huius loci eſt κατὰ ἀνθίστασιν ἀγώνισμα. occurri enim poterat, non eſſe mouenda arma Syllæ, quia potentiſſimus ſit, refellit eorum obiectionem, oſtendens infirmiſſimum eſſe eum, itaque eſt λύσις ἀντιθέσεως.

NEQVE IAM. Tranſit a ratione ad rationem. iamque ſe ſcire ait eos ſatis eſſe ſuperioribus rationibus ad bellum Syllæ inferendū inflāmatos, ſed ſibi dubitationis aliquid afferre, nō opes eius, ſed eorū ſocordiā: oſtendit autem opes eſſe corruptas, ſocordiam eſſe abijciendam. eſtque hæc quaſi cum ſuperioribus rationibus, a quibus aliquanto ſui excuſationis cauſſa digreſſus erat, copulatio.

QVID EXISTIMETIS. Hoc ad ſuperiora argumenta pertinet, ideſt non uereor, quin putetis eum dignum eſſe, cui bellum inferatur.

SED QVANTVM. Hoc pertinet ad ſequentia, quibus metum eorum eſt ādempturus, & fiduciam allaturus, quam ipſe audaciam appellat.

NE ALIVS ALIVM PRINCIPEM EXPECTANTES. Secordiam eorum damnat, eaque

ἐπιτίμησις, & παῤῥησία, quod ſæpiſſime etiã facit Demoſthenes in Philippicis. ut in altero commentario, dum ſimilem Periclis ſententiam explicarem, ſignificaui.

NON OPIBVS, EIVS QVAE FVTILES. Significat plebi non opes eius reformidandas, quas prius maxime reformidabat. Atq; in hoc id, quod ex Ariſtotele & in Periclis concione animaduertimus, obſeruat, Syllæ enim uires ut hoſtis ſpectat, id quod ad belli cõſideratioñe maxime accõmodatũ eſt. Id quod etiam ad eum, qui fiduciam afferre uult plurimum intereſt, ut aut nullos, aut imbecillos eſſe aduerſarios oſtendatur.

QVAE FVTILES. Sic etiam Demoſthenes prima Olynthiaca, *neque enim, ut uidentur, res Philippi optime ſe habent.*

CORRVPTAE. Trãslatio a fructibus ſumpta.

SED VESTRA SOCORDIA. Socordiam uocat Demoſthenes τὴν ῥαθυμίαν, καὶ τὴν ἀμέλειαν.

QVAM RAPTVM. Hic locus corruptus eſt, & mendoſus, & uidentur pauca quædam deeſſe, quæ reſtitui ſine antiquo fide digno codice nequeunt. Quantum autem coniectura colligi poteſt, uidetur eſſe locus ab Ariſtotele tractatus libro ſecundo de fiducia, ubi numerans res, quæ fiduciam afferant, in quit, *ſi malum ſanari, & corrigi poſſit.* omne autem hoc incommodum cum ab ignauia eorum proficiſceretur, abiecta ignauia deſinebat. Quod in pri-

ma etiam Philippica Demoſthenes Athenienſibus pollicetur, ſi fecerint, euenturum.

NAM PRAETER SATELLITES. Infirmas opes Syllæ eſſe probat ex eo, quia nullos habeat fidos præter ſceleratos ſatellites. Eodem loco uſus eſt etiam Demoſthenes in oratione ad epiſtolam Philippi, item in prima olynthiaca. *Deinde & motus Theſſalorum illum turbant, hi enim natura, & reliquis omnibus infidi fuerunt, & id ipſum nunc experitur etiam Philippus.* Et in prima Philippica. *Neque enim putetis, tanquam Deo, res illi præſentes fixas eſſe, & immortales, ſed & odit eum aliquis, & metuit, Athenienſes, & inuidet, eorum etiam, qui ei uidentur eſſe coniunctiſſimi, & uniuerſa, quæ in alijs quibuſdam hominibus inſunt, & non eius quoque familiaribus exiſtimandum eſt ineſſe.* Habet autem maiorem uim oratio Demoſthenis, qui Philippum ne amicos quidem fides habere ait. Interrogatione autem locus tractatur.

COMMACVLATOS. Odium mouet Syllæ a ſcelere, & turpitudine ſatellitum.

EADEM VVLT. Eadem uelle eſt amicum eſſe. nam Catilina ſupra ait. *idem uelle, & idem nolle, ea demum firma amicitia eſt.* Ariſtoteles etiam libro ſecundo Rhetoricorum de amore. *amicos eos eſſe, ait, quibus eadem bona, & eadem mala ſunt, ut qui eoſdem habent amicos, & eoſdem inimicos. eadem enim ut ij uelint, neceſſe eſt.* Satellites autem Syllæ eoſdem habebant inimicos, quos Sylla, plebem ſcilicet. Atque etiam Ariſtoteles libro

bro quinto Politicorum inquit. *Et Regia quidem poteſtas amicorum fide, & præſidio maxime conſeruatur. Tyranni autem eſt amicos potiſſimum habere ſuſpectos, infidosque, quaſi uero omnes uelint, hi autem maxime eum poſſint de medio tollere.*

AVT QVIS NON OMNIA MVTATA PRAETER VICTORIAM. A nemine ipſum amari, ne a ab ijs quidem, qui eius partes ſequuti ſunt, adhuc, apertiusq; demonſtrat. non ſolũ enim ei nulli ſunt fidi, ſed odio etiam illum habent, uictoriam enim amant, odere uictorem.

QVIS NON OMNIA MVTATA. Hoc eſt *νεωτερίζειν*. ideſt nouarum rerum cupidos eſſe.

SCILICET MILITES. *Αὖθις ἀντιπίπτοντος*. reſiſtere enim quis poterat, aſſerens, amicos multos Syllam habere, nam milites ueteranos omnes ei eſſe amicos. hanc eorum obiectionem diſſoluit, & oſtendit eos ei eſſe inimiciſſimos, & iratos. ira autem ex contemptu nata eſt, contempti autem ſunt, cum præmia ſint data turpibus ſatellitibus, & ijdem ſibi in capiendis magiſtratibus ſint prælati. Oratio tractatur ironia. Argumentatio eſt inductio. paucos enim ſatellites quoſdam nominat, quos ipſe prætulerat militibus, ex quibus omnes intelligit.

SCILICET. Cum interrogatione, & ironia, ut etiam ſuperius. ut, *ſcilicet is ſuperis labor eſt.*

MILITES. Hi erant milites ueterani, quibus Aſiam Sylla à Mithridate receperat, & Rempublicam

blicam recuperat.

SANGVINE. Grauius uerbum, quàm labore; uere autem ait ſanguine, cum plerunque etiam anima profundatur. tanto igitur iuſtior ipſorum ira.

TARVLAE SCYROQVE. Hi ſunt ex Syllæ ſatellitibus, in quos nunquam incidi. ab uno omnes intelligit.

PESSIMVS SERVORVM. Odium creat illis, quòd ſint ſcelerati. Nemeſim, quia ſerui, indignamur autem indignis bona adeſſe. Eſt hoc autem græce dictum τοῖς κάκιστοις τῶν δέλων. Cum autem milites à Sylla prætermiſſi ſint, ergo contempti, ſi contempti, irati ſunt, ſi irati ultionem appetunt, hæc autem fiduciam affert, ut docet Ariſtoteles.

AN QVIBVS. Hoc etiam eodem modo contemptum continet, turpem miniſtrum præferri militi.

FVFIDIVS. Hic dicitur a Floro de bello Mariano Furſidius. eſt autem ille, qui Syllam admonuit, ut fineret, aliquos uiuere, ut eſſent, quibus ipſe imperaret. Oroſius Furſidium primi pilarem nominat. Horatius etiam mentionem facit cuiuſdam Fufidii diuitis, & auari Satyra ſecunda.

Fuſidius Vappa famam timet ac nebulonis.
Diues agris, diues poſitis in fœnore numis.

ANCILLA TVRPIS. Adducit in odium a ſcelere. Nemeſim à miniſterio. ancillam cum uocat, ſignificat Syllam abatum eſſe ætate illius, nam ferè

cum

cum uirum mulieris nomine appellamus, eiuſmodi aliquid ſignificamus, ut Cicero ad Atticum Antonium uocat filiolam Curionis, erat enim Curio in amoribus Antonij ex Philippica ſecunda. Item de Oratore. C. Opimius, qui adoleſcentulus male audierat feſtiuo homini Egilio, qui uideretur mollior, nec eſſet, dixit, Quid tu mea Egilia, quando ad me uenis cum tua colu, & lana.

HONORVM DEHONESTAMENTVM. *παρωνομασία*, qui honores omnes deturparet. Salluſtius in libris Hiſtoriarum de Sertorio loquens, *quo ille dehoneſtamento corporis maxime lætabatur*.

ITAQVE MIHI. Concluſio eſt per repetitionem eiuſdem rationis, qua confirmare uult animos populi ad bellum, quia qui milites Syllam deſenſuri eſſe uideri poſſent ijdem maxime populi partes ſint amplexuri. Cauſſæ præter eas quæ dictæ ſunt, ſunt etiam hæ, quòd tyrannidem ipſis impoſuit, quòd Tribunitiam poteſtatem euertit, quod ſyluas, & paludes eis donauit, præmiaque ampliora ſatellitibus, quàm ipſis diſtribuit. quibus modis, & incommodaſſe & deſpexiſſe, atque contumelia illos affeciſſe Syllam apparet. hæc autem ſunt ea, propter quæ alicui iraſci ſolemus.

MAXIMAM MIHI FIDVCIAM. Ariſtoteles de fiducia ait, fidentes reddi poſſe, *quoties plures ſint, quibus eadem conducant*. itemque, *Si ſubſidia aut multa, aut magna adſint*.

CVI PER TOT VVLNERAM. Repetitio eius, quod & ſuperius; dixit autem ſuperius, *ſanguine*, quemadmodum etiam, quod prius, *Milites*, hic, *exercitum* appellat: mouet autem & pathos, quia tot malis affecti ſint, & Nemeſim, quia inde non præmiis; quibus digni erant, ornati, ſed tyrannide oppreſſi ſunt. quare & odiũ incitat in Syllam. Illud autem exprimit græca particula κατὰ, per tot uulnera pro tot uulneribus, ut, per arma, pro armis.

NIHIL PRAETER TYRANNVM QVAESITVM EST. Ideſt ſeruitutem in Tyrannide; hæc autem maxima eſt incommodatio ipſi allata, ob quã merito iraſci debeant.

NISI FORTE. Ironia tractat ſequentes duas incommodationes.

TRIBVNITIAM POTESTATEM PER ARMA CONDITAM. Exemplo maiorum mouet eos, qui maiores tribunitiam poteſtatem armis pararunt, hi armis euerterunt. Parata eſt Sp. Caſſio, C. Poſtumio Conſulibus, plebs enim armata in montem ſacrum ſeceſſit, nec niſi conceſſo plebeio magiſtratu inde reduci potuit. Sylla uero Tribunitiam poteſtatem euertit, iniuriæ enim poteſtatem eripuit, auxilii reliquit, & ne Tribunus plebis alios capere magiſtratus poſſet, interdixit, Cicero de Legibus, Pedianus.

IVRA ET IVDICIA. Leges & iudicia à populo ad Syllam tranſlata ſunt, nam Dionyſius ait libro

quarto, trium rerum fuiſſe populum dominum, magiſtratuum mandandorum, legum ferendarum, & belli indicendi. Valerius Poplicola legem de prouocatione ad populum tulit, ut ſuperius diximus.

EGREGIA SCILICET MERCEDE. Attingit hic καταφρόνησιν, quia ipſi præteriti ſunt a Sylla, aliis præmia tributa ſunt. Ironia tractatur oratio.

RELEGATI IN PALVDES. Hæc eſt ὕβρις. Syluas enim, & paludes militibus dediſſe Syllam ſignificat, non autem pecunias, aut prædam, quo modo ditauit milites ſuos Scipio Aemilianus.

RELEGATI. Verbum iræ plenum, & contemptus.

CONTVMELIAM ATQVE INVIDIAM SVAM, PRAEMIA PENES PAVCOS. Non ſolum hæc καταφρόνησις eſt, ſed etiam ὕβρις. itaque omnes hic iræ partes tanguntur. Sic Demoſthenes Philippi duces infidos eſſe ait, *quia cum præclariſſime ſe geſſerunt, maximis conuicijs, & contumelijs præter meritum inceſſuntur.*

INVIDIAM. Inuidia actiue capienda eſt, effecit enim, ut multis inuiderent, nempe ſatellitibus. inuidia autem non in eo qui inuidet ſolum, ſed in eo etiam, cui inuidetur, dicitur, Cicero in Tuſculanis. Vel inuidia pro odio. incurrebant enim in multorum odium, quòd ipſi t rannum ſibi, & cæteris inſtituiſſent.

PENES PAVCOS. Satellites, quos & ſuperius

diuitiis,

diuitiis, honoribusque affectos dixit.

QVARE IGITVR TANTO. Λύσις ἀντιπίπτοντος. occurri enim poteſt, immo uero ille potens eſt, cum tanto agmine incedat: eſt enim hoc potentiæ ſignum. Reſpondet, cauſſam eſſe proſperitatem, quæ uitiis tenebras offundit, quòd ſi ille paullum labefactabitur, quàm ante formidatus eſt, tam contemptum iri in poſterum, niſi ſpecie pacis, & concordiæ eos decipiat. tractatio eſt per ſubiectionem, petit enim a ſemetipſo cauſſam, deinde ea ſubiicit, quæ ſibi opportuna uideantur. ſententiam hanc mutuatus eſt à Demoſthene prima Olynthiaca. *Nimirum enim hæc nunc eius ſucceſſibus obſcurantur, quandoquidem res ſecundæ magnam uim habent ad occultanda, & obumbranda talia probra; at ſi paullum impegerit, tum in omnem eius uitam, & fortunas inquiretur*. Itemque ex reſponſione ad epiſtolam Philippi. *Qui fit igitur, ſi iſta uera ſunt, ut iam longum tempus in fide maneant, nec eum deſerant? quia ſucceſſus, Athenienſes, hæc omnia caligine inuoluunt, nam ſecundæ res magnam uim habent ad peccata hominum contegenda, & obumbranda. at ſi quam cladem acceperit, tum in apertum hæc omnia palan proferentur.*

QVARE TANTO AGMINE. ὑπεροψία. Comites ſignificat, quos plurimos ſecum habebat.

TANT ANIMIS. Ideſt ſpiritibus, faſtu, ſuperbia.

INCEDIT. Incedere eſt ingredi, ſed cum quo-

 dam

NISI FORTE. *Αὐτοῖς ἀντιπίπτοντες*. Quia dixit contemptum iri. occurrit, niſi forte ille uos decipiet ſpecie pacis & concordiæ.

SPECIE CONCORDIAE ET PACIS. Deeſt aliquid huic ſententiæ, forte ſubaudiendum eſt, decipiet. ille enim profitebatur ſe recuperaſſe Rempublicam.

SCELERI. Genus eſt Κακία.

PARRICIDIO. Species parricidium etiam de patria dicitur.

NEQVE ALITER. Adiungit uerba, quibus ſolitus erat uti Sylla, ut ab oratione ei odium pariat. Sic Cicero recitat aliquando dicta ſuperba Antonii. ut, *ſe uenturum ad urbem quotieſcunque uelit*, &, *niſi uictorem uicturum neminem*. & illud ad ſeptem uirum, *quod concupiſces habebis*.

MANEAT EXPVLSA. Odium affert. hiſtoria expoſita eſt.

PRAEDA CIVILIS ACERBISSIMA. Miſericordia.

IVS IVDICIVMQVE OMNIVM RERVM PENES SE, Inuidia.

QVOD POPVLI ROMANI FVIT. Miſericordia.

QVAE

PERORATIO.

Quæ ſi uobis pax, & concordia intelligantur: maxima turbamenta Reipublicæ, atque exitia, probate, annuite legibus impoſitis, accipite otium cum ſeruitio, & tradite exemplum poſteris ad populum Romanum ſuimet ſanguinis mercede circumueniendum. mihi quamquam per hoc ſummum imperium ſatis quæſitum erat, nomini, maiorum dignitati, atque etiam præſidio, tamen non fuit conſilium priuatas opes facere, potiorq́; uiſa eſt periculoſa libertas quieto ſeruitio. Quæ ſi probatis, adeſte. Quirites, &, bene iuuantibus Dijs, M. Aemilium Conſulem ducem, & auctorem ſequimini ad recipiendam libertatem.

Docet Ariſtoteles perorationes ornari hoc modo ſolere. ſi repetamus, moueamus conciliemus. Repetit argumenta fere ſuperiora, quæ ſunt ducta a locis

a locis his, a turpi. & ab inutili: eſt enim in utile probare pacem, quæ ſit turbamentum reipublicæ, & otium accipere, quod afferat ſeruitutem. & legibus parere quæ per uim ſint impoſitæ. turpe etiam eſt, tradere exemplum ſeruitutis poſteris. a ſuo cõſilio ſuadet, qui pericoloſam libertatem anteponat quieto ſeruitio. Mouet, odium creans Syllæ, fiduciam afferens plebi a Deorum ope, conciliat cũ uoluntatem ſuam egregiam oſtendit, qui priuatis commodis, & honoribus non inſeruiat, ſed publicis, & qui pericoloſam libertatẽ malit, quàm quietam ſeruitutem, & qui ſe ducem eorum profitetur fore ad recipiendam libertatem. Amplificatio eſt in epithetis, & uerbis idem ualentibus. Tractatio eſt figura permiſſionis cum ironia.

QVAE. SI VOBIS. Pax & concordia non ſunt ea, ſed turbamenta Reipublicæ. ergo non probanda, nec annuendum legibus impoſitis. Figura, quæ a Græcis dicitur ἐπιτροπὴ. id eſt permiſſio, eſt autem quoties alicui rei confidimus, & noſtro iure auditoribus largimur, ut quemadmodum uidetur illis cõſtituant. adiuncta eſt autem Ironia, ut contrariam exprimat ſententiam. ſic Demoſthenes quarta Philippica. *Verum ſi quis alius id dicit, uobisque perſuadet, eſto: ne defendite nos, amittite omnia. Sin hoc nemini uidetur, ſed contrarium præſcimus omnes, quid tergiuerſamur, quid moramur?* Sc Liuius in concione legatorum Macedonum libro trigeſimo primo. *Aſſuefacite his terris legiones*

nes externas,& iugũ accipite, ſero ac nequicquã cum dominum Romanum habebitis, ſocium Philippum quæretis. Sic Cato apud Salluſtium. *Miſereamini cenſeo, deliquere homines adoleſcentuli per ambitionem, atque etiam armatos dimittatis. ne iſta nobis miſericordia, ſi illi arma ceperint, in perniciem conuertetur.* & Virgilius libro quarto Aeneidos.

I, ſequere Italiam uentis, pete regna per undas.
Spero equidem medijs, ſi quid mea numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis.

LEGIBVS IMPOSITIS. Iniuſtas leges fuiſſe indicat, nam tanquam onus ſunt impoſitæ. ſic Cicero ad Atticum *Conſul eſt impoſitus nobis.* ſuperius autem *leges penès Syllam fuiſſe* iam dixit.

ACCIPITE OTIVM CVM SERVITIO παρωνομασία. *Otium* autem, ideſt *pacem & concordiam*, ſic enim ille appellabat. *Cum ſeruitio* uero, quia leges impoſuit grauiſſimas, quibus libertas erepta eſt. hæc omnia afferunt damnum. Superius etiam dixit. *Otium cum libertate ſublatum e Republica Romana eſſe, uerum aut imperitandum, aut ſeruiendum,* ijs uidelicet, qui in otio eſſe uelint.

TRADITE EXEMPLVM. Hoc eſt infamiæ, neque enim ipſi à maioribus ea exempla habebant.

MIHI QVANQVAM. Nunc & iudicio ſuo bellum ſuadere uult, & ſibi conciliat auditorem à uoluntate ſua erga populum. remouet autẽ eas cauſſas, quibus obijci poſſit, eum hanc partem eſſe aggreſſum, præſidii, & honoris gratia, & ait ſe hac de

cauſſa

cauſſa non permoueri, nam ſe cum conſulatu adeptum ſatis, ſatis enim firmum eſſe aduerſus Syllam, & ſatis etiam honoris eſſe conſecutum & addidiſſe familiæ, & dignitati maiorum.

PER HOC SVMMVM IMPERIVM. Ideſt conſulatum, quæ etiam ſumma poteſtas dicitur, ideſt quia ei prouincia decreta erat, & imperium.

NOMINI. Famæ, immortalitati, quippe cum anni Conſulum nominibus appellarētur in Faſtis.

MAIORVM DIGNITATI. Quorum plurimi hoc honore uſu ſunt.

PRAESIDIO. Propter lictores, & quia magiſtratum uiolare nefas.

TAMEN NON FVIT CONSILIVM. Sic Demoſthenes in oratione pro Deiopete rationem uitæ ſuæ in fine orationis commodat Athenienſibus.

PERICVLOSA LIBERTAS QVIETO SERVITIO. Contraria hæc omnia.

QVAE SI PROBATIS. Hortatio extrema.

BENE IVVANTIBVS DIIS. Hic locus traditus eſt ab Ariſtotele libro ſecundo Rhetoricorum de fiducia, & a Demoſthene ad epiſtolam Philippi, & a Liuio in oratione Sulpitii de bello in Macedoniam transferendo, ut Deos ſibi facere dicant.

M. AEMILIVM. Non dixit me, ſed M. Aemilium modeſtiæ cauſſa.

CONSVLEM. Imperium affert fiduciam.

DVCEM Ad agendum.

AVCTOREM. Ad conſultandum.

AD RECIPIENDAM LIBERTATEM. Vſus eſt uerbo Democratiæ gratiſſimo, non enim dixit *ad bellum inferendum*, ne uideretur ſeditioſus, nec *ad imperium comparandum*, ne tyrannidis auidus, ſed *ad libertatem*, quæ ſemper honeſta eſt nec dixit *comparandam*, ſed *recipiendam*, eſt enim multo honeſtius recuperare, ea, quæ amicimus, quàm comparare, quæ non habemus. in quo uerbo locus latet ἀπὸ τοῦ καλοῦ, atque etiam τοῦ ἀναγκαίου.

FINIS.

AVCTORIS CITATI

IN HIS COMMENTARIIS

In quo illud notandum. In ſingulis paginis plures eiuſdem auctoris locos poſſe reperiri. Itemque libros auctorum, qui cum citarentur breuitatis cauſſa aliquando nominati non ſunt, hic eos indicari.

Ariſtoteles
In Rhet. Lib. primo 15, 34, 37, 52, 55, 57, 58, 59, 92, 93, 101, 103, 122, 139, 151, 155, 157, 159, 162, 169, 177, 179, 196, 197
Lib. ſec. 25, 37, 38, 42, 43, 50, 55, 57, 60, 69, 70, 73, 80, 83, 85, 90, 91, 94, 103, 111, 112, 113, 117, 120, 121, 130, 134, 139, 154, 157, 158, 159, 174, 180, 189, 213, 216, 220
Lib. ter. 13, 34, 36, 38, 55, 70, 86, 95, 110, 154, 166, 168, 169, 200, 201, 202, 203, 205, 222, 225
In Prioribus Analyticis
Libro primo 28
Libro ſecundo 52, 117
In Topicis 57, 60, 113
In Ethicis Libro primo 52
Libro ſecundo 42
Libro ſeptimo 38, 39, 88
Lib. decimo 65
In Politicis lib. primo 86
Lib. ſec. 19, 28, 66, 84, 96, 100
Lib. Quinto 153, 159, 163, 171, 202, 203, 204, 214, 220
Lib. ſexto 171
In Phyſicis 53
De Hiſtoria animalium 207
Appianus 144, 167, 206, 207
Apollodorus de origine Deorum 124
Ariſtophanes 198
Auguſtinus de ciuitate Dei, 142, 152, 153
Aulus Gellius 141, 142
Auctor Rhet. ad Alex. 59, 80
Auctor de Viris Illuſtribus 144, 163.
Auctor Scholiorum in Thuc. 96, 142
Aſconius Pedianus 167, 190, 191, 194, 217
Boethus in Topica Cice. 61
Carolus Sigonius De Repub

Ff 2 Athenien

Athenienſium 28
Cæſaris Comm. de bello Gall. 168
Cicero de inuentione 36,78
In Partitionibus 38,60,77, 78,91,92,110,170,171, 196
In Topicis 26,27,60,113
De Orat. 11, 26, 37, 55, 57, 59,60, 77, 81, 86,87, 91, 95,111,112,113,137,138, 139,187,216
De claris Orat. 17,166
In Orat. Perfecto, 12, 13,38, 167
In Epiſt. ad Q. Fratrem 120
In Epiſt. Fam. 147
In Epiſt. ad Att. 216,224
In Epiſt. ad Octauium 168
De Off. 70,140,169,204
In Tuſculanis Quæſt. 176, 118
De Rep. 152
De legibus 152,217
In Paradoxis 176
In Orationibus
Pro Sex. Roſcio 188
Pro lege Manilia 80, 170, 206
Pro Cornelio 191
Pro Milone 47,58
Philipp. prima 157
Philipp. ſecunda 216
Philipp. tertia 181
Philipp. quarta 146, 181
Philipp. quinta 190
Philipp. ſex. 106
Philipp. ſeptima 138
Philipp. octaua 201
Philipp. undecima 174
Cornelius Nepos in uita Att. 186,206
Dionyſius Halicarnaſſeus
De iudicio Thucydidis hiſtoriæ ad Tuberonem 9, 11, 15,137
De propriis Thucydidiæ elocutionis formis ad Ammæum 10,11
In Epiſt. ad Cn. Pomp. 11
In Hiſtoriis 217
Demetrius Phalereus de elocutione 10
Dionyſius Longinus de ſublimi genere dicendi 11
Diodorus Siculus, 64
Dio 167
Demoſthenes
Olynthiaca prima 45, 138, 157,113,212,219
Olyntiaca ſecunda 110, 162
Olynthiaca tertia, 20, 45, 140
De Haloneſſo 165
De Cheroneſſo, 45, 135, 162

Ad

Ad epiſtolam Philippi, 51, 121,146,113, 219, 225
Pro Deiopete, 183,225
De Rhodiorũ libertate, 80
De pace, 105
περὶ συμμοριῶν, 105, 129, 133,136
Philipp. prima, 105, 106 159,172,213
Philipp. ſecunda 153,155
Philipp. quarta 164,223
Pro Cteſiponte, 205
Epitome Liuii 173,175,190
Epicharmus, 139,151
Faſti Conſulares, 143,167,202
Gaſpar Contarenus Cardinalis de Rep. Ven. 28,116,152
Hermogenes
De ſtatibus 27
De inuentione 76,111
De Ideis 38
Horatius 47,115
Homerus 66,198
Herodotus 118
Heſiodus 139
Iſocrates
De pace 36
In Panegyrico 69.70
Inſtitutiones Iuſtiniani, 194
L.Florus, 165,175,206
Liuius
Lib. primo 194
Lib. ſecundo 192
Lib. quarto, 30.40
Lib. quinto, 69,81,136
Lib ſexto 197
Lib nono 82
Lib. trigeſimo primo 223
Lib. trigeſimo ſecundo 135
Lib. trigeſimo quarto 66,72
Lib. trigeſimo quinto, 30, 40
Lib. trigeſimo ſexto. 183
Lib. quadrageſimo primo 82
Lucianus, 201
Marcellinus in uita Thucy. 11
Macrobius 142
Nonius Marcellus, 141,142, 158
Plutarchus
De Inſtitutis Lacedæmoniorum 98,134
De Præceptis Politicis, 29, 139
De uirtute 42
In epiſtola conſolatoria ad Apollonium. 150
In Pericle 17,18,20,40,78, 119,130
In Solone 28,118
In Lycurgo 67.96,97,134
In Pomp. 143,167
In Sylla, 175,192,193,196, 203,203
In Lucullo, 186
Plato

Plato
In Alcibiade primo, 16,19
In Phædro 16
In Gorgia 18,19
In Theage 19
In Lachete 67
Pindarus 46
Ponius 144
Polybius, 152,170,194,195
Paullus Oroſius, 144, 115
Quintiſianus, 17,25,34,59,77, 129,187
Salluſtius
Libri Hiſtoriarum, 66,129, 138,156,158,166,167,183, 189,193,206,208,216
In coniuratione Catilinæ 80, 129,164,182,193,203,113, 294
In bello Iugurthino 164,220
In epiſtola ad Cæſarē Vulgo eidem ſcripta 52,157,220
In oratione in Cic. eidē aſcripta 172
In epiſtſtola Mithridatis 206
Stobæus, 131,164,184,192
Suetonius, 167,172
Theognis, 51
Thucydides
Lib. primo 3, 40,46,51, 53,58,61,65,66,69,73,93, 96,97,100,104,105,106, 115,117,123,130,132,135, 170
Lib. ſecundo 19,20,40,49, 72,85,100,103,115,124, 129,130,132,140,184
Lib. tertio 191,174
Lib. ſexto 84,93,133
Lib. octauo 114,119
Vulpianus, 19,78,156
Virgilius 51,220,224
Valerius Maximus, 173,175, 195,204
Xenophon
De repub. Athenienſium 28, 96,97,125,130
De rep. Lacedæmonios 135
De rebus Græcis, 114

F I N I S.

ERRATA.

	Delenda.	*Reponenda.*
Fol.20.uer.5.	illas	illam
31.8.	πολιπεῖν	πολεμεῖν
33.13.	oratorem	auditorem
60.24.	aut uituperandum ua lere	aut uituperandum, ac accuſandũ aut defendendum ualere.
61.18.	repellarunt	rebellarunt
72.3.	aque	atque
87.14.	in oratore	In de Oratore.
95.8.	in oratore	in de Orat.
96.8.	Peloponneſii	Peloponneſi,
106.24.	[illegible]	ἢ
107.11.	Lorum aliquid	locum aliquem.
118.20.	Herodotus è memoriæ	Herodotus memoriæ.
122.1.	Habeamus	Habent
24.5.	pararam	pacatam
129.11.	iudicabuntur	indicabuntur
133.18.	iudicabuntur	indicabuntur
135.7.	explationem	explanationem
136.14.	ἐχθὲς	ἐχθρὰς
138.20.	in Orat.	In de Orat.
148.9.	Conſulis	Conſulum
155.18.	Demoſthenes in Philip picis. nam. &c.	Demoſthenes. nam. &c.
159.3.	interecere	Interficere.
167.26.	Origenibus	originibus
176.6.	agendi	augendi
176.11.	profieitur	proficiſcitur.
177.26.	omniæ	omnia.
203.4.	ineurias	iniurias
213.17.	fides	fidos
215.1.	recuperat	recuperarat
15.26.	abutum	abuſum

1432

Vittorio Emanuele Biblioteca Roma